

ZARZĄD WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

**Sprawozdanie
z realizacji Wojewódzkiego
Programu Opieki nad
Zabytkami na lata 2006-2009
za lata 2008 - 2009**

*Opracowanie wykonano w Mazowieckim Biurze Planowania Regionalnego w Warszawie
Oddział Terenowy w Płocku przy współpracy Zespołu ds. Wojewódzkiego Programu Opieki
nad Zabytkami*

ZESPÓŁ DS. WOJEWÓDZKIEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ludwik Rakowski – Przewodniczący Sejmiku Województwa Mazowieckiego -
Przewodniczący

dr Tomasz Sławiński – Zastępca Dyrektora Mazowieckiego Biura Planowania
Regionalnego – Zastępca Przewodniczącego

Grażyna Szubska – Kierownik w Mazowieckim Biurze Planowania Regionalnego,
Oddział Terenowy w Płocku – Sekretarz

Bożena Żelazowska – Zastępca Dyrektora Departamentu Kultury, Promocji i
Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Warszawie –
Członek

prof. dr hab. Andrzej Rottermund – Dyrektor Zamku Królewskiego w Warszawie –
Członek

Leszek Celej – Przewodniczący Komisji Kultury i Dziedzictwa Narodowego –
Przedstawiciel samorządu Województwa Mazowieckiego – Członek

Ewa Siurawska – Sekretarz Zarządu Głównego Towarzystwa Opieki nad Zabytkami
– Członek

Margerita Szulińska – Kierownik Oddziału Terenowego Narodowego Instytutu
Dziedzictwa w Warszawie – Członek

Maria Soltys – członek Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia Architektów
Polskich – Członek

Kamila Kowalkowska – p.o. kierownika w Departamencie Kultury, Promocji i
Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Warszawie –
Członek

Anna Skrzypek – pracownik w Departamencie Kultury, Promocji i Turystyki Urzędu
Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Warszawie – Członek

Sławomir Rogulski - pracownik w Departamencie Kultury, Promocji i Turystyki
Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Warszawie – Członek

ZESPÓŁ AUTORSKI W MAZOWIECKIM BIURZE PLANOWANIA REGIONALNEGO

prof. dr hab. Zbigniew Strzelecki – Dyrektor Mazowieckiego Biura Planowania
Regionalnego w Warszawie

dr Tomasz Sławiński – Zastępca Dyrektora Mazowieckiego Biura Planowania
Regionalnego w Warszawie

Piotr Brzeski – Dyrektor Oddziału Terenowego w Płocku Mazowieckiego Biura
Planowania Regionalnego w Warszawie

Grażyna Szubska – koordynator

Bożena Gawinowska – opracowanie graficzne

Barbara Laskowska - opracowanie graficzne

SPIS TREŚCI:

1. Wstęp.....	4
2. Analiza aktualnych uwarunkowań prawnych	6
2.1. Zadania Samorządu Województwa wynikające z ustaw	7
2.2. Jednostki samorządu województwa odpowiedzialne za realizację zadań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami	8
2.3. Ochrona dziedzictwa materialnego w świetle dokumentów krajowych i międzynarodowych	8
2.4. Uwarunkowania wynikające ze zmian w wojewódzkich dokumentach programowych i strategicznych	10
3. Zasoby dziedzictwa kulturowego	12
3.1. Zmiany w rejestrze zabytków	12
4. Realizacja celów Programu	19
4.1. Cel 1: Zachowanie materialnej i niematerialnej spuścizny historycznej regionu.....	21
4.2. Cel 2: Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego wsi i miast historycznych ...	23
4.3. Cel 3: Utrwalanie zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców..	24
4.4. Cel 4: Promocja walorów kulturowych Mazowsza z wykorzystaniem nowoczesnych technologii	27
4.5. Cel 5: Zwiększenie dostępności obiektów zabytkowych poprzez ich wykorzystanie dla funkcji turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych – kreowanie pasm przyrodniczo – kulturowych.....	30
4.6. Wskaźniki monitoringu	32
5. Monitoring działań Samorządu Województwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	33
5.1. Działania Urzędu Marszałkowskiego i jednostek podległych.....	35
5.2. Działania finansowane lub współfinansowane z budżetu samorządu województwa realizowane przez inne podmioty	35
5.2.1. Stolice Kulturalne Mazowsza.....	35
5.2.2. Europejskie Dni Dziedzictwa na Mazowszu.....	37
5.2.3. Konkursy, nagrody	43
5.2.4. Dotacje	46
6. Wybrane przykłady działań innych podmiotów	58
7. Podsumowanie i wnioski.....	59
Załącznik 1	61
Załącznik 2	67
Załącznik 3	68
Załącznik 4	69
Załącznik 5	70
Załączniki graficzne	72
SPIS MAP	81
SPIS WYKRESÓW	81
SPIS TABEL	82
SPIS ZAŁĄCZNIKÓW GRAFICZNYCH.....	82

1. WSTĘP

Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie prawnego zobowiązania wynikającego z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, nakładającego na zarząd województwa obowiązek sporządzania co dwa lata sprawozdania z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami i jego przedstawienie sejmikowi województwa.

Podstawę podjęcia prac nad opracowaniem *Sprawozdania z realizacji Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009*, obejmującego okres lat 2008-2009 stanowi Zarządzenie Marszałka Województwa Mazowieckiego Nr 43/11 z dnia 28 lutego 2011 r. w sprawie Zespołu ds. Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami.

Informacje na temat działań podjętych na rzecz ochrony zabytków w ramach realizacji Programu pozyskiwane były z następujących źródeł: Urzędu Marszałkowskiego, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków (od 01.01.2011 r. Narodowy Instytut Dziedzictwa) oraz publikacji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

*Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009*¹ został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego w grudniu 2005 r. Po dwóch latach obowiązywania Programu, Zarząd Województwa sporządził sprawozdanie z jego realizacji, które zostało przekazane Sejmikowi Województwa Mazowieckiego. Biorąc pod uwagę ściśle określony okres obowiązywania Programu, niniejsze Sprawozdanie jest drugim i ostatnim dotyczącym jego realizacji i obejmuje podsumowanie wdrażania Programu w latach 2008-2009.

Przy sporządzaniu Sprawozdania wykorzystano Raporty z realizacji Programu wykonane w Mazowieckim Biurze Planowania Regionalnego w Warszawie. Zgodnie z przyjętymi zasadami ramy czasowe tych raportów obejmują okres roku kalendarzowego, a ich zakres programowy zawiera podsumowanie działań podejmowanych na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego województwa mazowieckiego w ramach określonych Programem celów operacyjnych.

Proces monitorowania realizacji Programu koncentrował się głównie na działaniach prowadzonych przez samorząd województwa, ale obejmował także działania innych jednostek o ile odbywały się przy współudziale samorządu wojewódzkiego. W monitorowaniu wdrażania Programu posłużono się zestawem podstawowych wskaźników przedstawionych w załączniku nr 4 do Programu - Rozdział 7 „Monitoring i ewaluacja Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami”. Sprawozdanie zawiera także ogólne informacje na temat zmian ilościowych zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków.

Niniejsze opracowanie zawiera cztery zasadnicze części. W pierwszej z nich przedstawiono krótką analizę aktualnych uwarunkowań prawnych dotyczących sfery ochrony dziedzictwa kulturowego, a także zadania samorządu województwa w zakresie ochrony zabytków i opiece nad zabytkami oraz instytucje odpowiedzialne za realizację zadań z tego zakresu. Część druga zawiera analizę zmian w rejestrze zabytków. Wdrażanie poszczególnych celów i działań zapisanych w Programie stanowi zawartość trzeciej części opracowania. Realizacja Programu jest możliwa dzięki współpracy wielu podmiotów. Analizami objęto te działania, które wykonywane były przez instytucje podległe samorządowi województwa lub otrzymały wsparcie z budżetu województwa. Kolejna część zawiera analizę

---

¹ Uchwała nr 226/05 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2005r.

przegląd różnych działań podejmowanych przez Samorząd Województwa Mazowieckiego w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Ilekcją w tekście pojawia się określenie Program oznacza to Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009.

2. ANALIZA AKTUALNYCH UWARUNKOWAŃ PRAWNYCH

Usytuowanie obowiązku ochrony dziedzictwa kulturowego na poziomie konstytucyjnym świadczy o wysokiej randze tej problematyki z punktu widzenia interesu prawnego państwa². Podstawową regulacją prawną normującą obecnie w sposób szczegółowy sferę ochrony dziedzictwa kulturowego jest ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastąpiła obowiązującą od 1962 roku ustawę o ochronie dóbr kultury. Przepis ten wprowadził podział na ochronę zabytków podejmowaną przez organy administracji publicznej i opiekę nad zabytkami sprawowaną przez właściciela lub posiadacza zabytku. Do działań z zakresu ochrony zabytków należą w szczególności zadania służące zapewnieniu prawnych i finansowych warunków zachowania zabytków, zapobieganiu zagrożeniom i kradzieżom, a także kontrola stanu zachowania zabytków i uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Z kolei opieka nad zabytkami polega na korzystaniu z zabytku w sposób zapewniający jego trwałe zachowanie, utrzymanie zabytku (i jego otoczenia) w jak najlepszym stanie, prowadzenie prac remontowych, konserwatorskich oraz zapewnienia warunków do jego dokumentowania i naukowego badania, a także popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku i jego znaczeniu dla kultury i historii.

Zadania i kompetencje poszczególnych kategorii podmiotów funkcjonujących w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego wskazują na prymat administracji rządowej, w której gestii pozostaje prowadzenie rejestru zabytków oraz wojewódzkiej ewidencji zabytków, wydawanie decyzji o wpisie i wykreśleniu z rejestru zabytków, uzgodnienia decyzji administracyjnych. Do wyłącznej kompetencji Prezydenta RP należy objęcie ochroną prawną najcenniejszych obszarów i obiektów zabytkowych poprzez uznanie za pomnik historii. Z kolei do samorządów lokalnych należą kompetencje dotyczące obszarowej formy ochrony krajobrazów kulturowych tj. utworzenie parków kulturowych oraz ochrona w planach miejscowych.

Ustawa wprowadziła także dla samorządów terytorialnych obowiązek opracowania na okres 4 lat programów opieki nad zabytkami na poziomie gminy, powiatu i województwa (artykuł 87 ust. 1). Ustawodawca w art.87 ust.2 określił również cele jakim w szczególności ma służyć program:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

---

² Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, nr 78 poz. 483) art. 5, 6, 86

Zgodnie z zapisami ustawy przy sporządzaniu i aktualizacji dokumentów strategicznych i planistycznych opracowywanych przez jednostki administracji rządowej i samorządowej uwzględnia się ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Jeśli chodzi o dokumenty sporządzane na poziomie województw dotyczy to strategii rozwoju województwa i planu zagospodarowania przestrzennego województwa. W dokumentach tych dodatkowo należy uwzględnić ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Przepis ten jak dotychczas nie może być realizowany z uwagi na brak krajowego programu przyjętego przez Radę Ministrów.

Wojewódzki program opieki nad zabytkami jest przyjmowany przez sejmik województwa po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

2.1. Zadania Samorządu Województwa wynikające z ustaw

Samorząd Województwa Mazowieckiego realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków występując w podwójnej roli, po pierwsze jako jednostka samorządu terytorialnego oraz po drugie jako właściciel obiektów zabytkowych. Do zadań tych wynikających z zapisów ustawowych należą przede wszystkim:

- z ustawy **o samorządzie województwa**³: sprawowanie opieki nad dziedzictwem kulturowym i jego racjonalne wykorzystanie (art. 11 ust. 2 pkt. 7),
- z ustawy **o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**⁴: sprawowanie opieki nad zabytkami, do których samorząd województwa posiada tytuł prawny (art. 5 i art. 71 ust. 2), uwzględnianie zadań ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu strategii rozwoju województwa i planu zagospodarowania przestrzennego województwa (art. 18), sporządzanie wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami (art. 87), udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w uchwale podjętej przez sejmik województwa (art. 81),
- z ustawy **o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym**⁵: uwzględnianie w planie zagospodarowania przestrzennego województwa i planie zagospodarowania przestrzennego obszaru metropolitalnego systemu obszarów krajobrazu kulturowego oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków (art. 39 ust. 3 i 6).

Realizując ustawowy obowiązek Samorząd Województwa Mazowieckiego w grudniu 2005 r. przyjął „Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009”⁶. Po dwóch latach obowiązywania Programu Zarząd Województwa sporządził sprawozdanie z jego realizacji, które zostało przekazane Sejmikowi Województwa Mazowieckiego⁷. Merytoryczną postawę sprawozdania stanowił „Raport z monitoringu realizacji Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009” wykonany w Mazowieckim Biurze Planowania Regionalnego w Warszawie. Okres obowiązywania Programu określony w ustawie (4 lata) upłynął z końcem 2009 roku.

---

³ Ustawa z dnia 7 czerwca 1998r. o samorządzie województwa, Dz. U. z 1998 Nr 91, poz. 576, z późniejszymi zmianami

⁴ Ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. z 2003 Nr 162, poz. 1568, z późniejszymi zmianami

⁵ Ustawa z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz. U. z 2003 Nr 80, poz. 717, z późniejszymi zmianami

⁶ Uchwała nr 226/05 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2005r.

⁷ Obowiązek sporządzenia sprawozdania z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87, ust. 5 i 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

2.2. Jednostki samorządu województwa odpowiedzialne za realizację zadań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami

Zadania samorządu województwa należące do kompetencji Marszałka i Zarządu z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego wykonuje przede wszystkim Departament Kultury, Promocji i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego (Wydział Dziedzictwa Narodowego, Wydział ds. Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi w zakresie Kultury, Turystyki i Ochrony Zabytków). Ponadto zadania takie realizowane są przez wybrane jednostki podległe samorządowi województwa, w tym placówki kultury (muzea oraz Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki).

Do obowiązków samorządu województwa należy także uwzględnianie kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego w strategii rozwoju województwa, planie zagospodarowania przestrzennego województwa i planie zagospodarowania obszaru metropolitalnego (zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Realizacja zadań z zakresu polityki rozwoju i zagospodarowania przestrzennego województwa (w tym opracowanie Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego, Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego oraz Planu Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Warszawy) należy do zadań Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego w Warszawie.⁸

2.3. Ochrona dziedzictwa materialnego w świetle dokumentów krajowych i międzynarodowych

W sferze ochrony materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego nie pojawiły się w ostatnim czasie nowe międzynarodowe dokumenty, jednak analizując kolejne wpisy na **Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego** można zauważyć, że większość wpisanych w ostatnich latach obiektów stanowią budowle obronne i obiekty techniki (mosty, kopalnie, forty...). Może to świadczyć o szczególnym zainteresowaniu ochroną tej grupy zabytków, a są to zabytki, które stwarzają duże możliwości adaptacji na różne cele. Tendencje w zakresie wykorzystania obiektów obronnych i poindustrialnych na cele kulturalne, turystyczne i inne komercyjne są coraz bardziej widoczne również w naszym kraju.

Dziedzictwo niematerialne to źródło poczucia tożsamości i ciągłości różnych grup społecznych. W celu ochrony i propagowania tego dziedzictwa na konferencji UNESCO w październiku 2003r. w Paryżu przyjęto Konwencję o ochronie dziedzictwa niematerialnego. Zgodnie z treścią artykułu 2 Konwencji za dziedzictwo niematerialne uważa się „zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturową, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki”. Poprzednio jedynym instrumentem normatywnym UNESCO w tej dziedzinie były „Zalecenia dotyczące ochrony kultury tradycyjnej i ludowej” z 1989 r. (Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore).

Na przestrzeni ostatnich lat daje się zauważyć stały wzrost zainteresowania ochroną niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego. W ślad za wspomnianą Konwencją, w 2005r., na Konferencji Generalnej ONZ przyjęto Konwencję UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego. Realizacja celów sformułowanych w konwencji ma służyć promowaniu i poszanowaniu różnorodności form wyrazu kulturowego na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej, rozwijaniu interakcji między kulturami i wzmocnieniu związków między kulturą a rozwojem gospodarczym

---

⁸ § 3 ust. 2 Statutu Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego w Warszawie, załącznik do uchwały Nr 243/08 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 17 listopada 2008r.

i spójnością socjalną. Działania te mają służyć ochronie poszczególnych kultur przed negatywnymi skutkami globalizacji, a także przeciwdziałać dominacji silniejszych kultur nad mniej znanymi. Ochrona różnorodności w kontekście globalnym oznacza, że chronić należy zarówno kultury poszczególnych narodów jak również kultury mniejszościowe.

Obecnie tworzona jest Lista Dziedzictwa Niematerialnego, która stanowi jedną z form wdrażania zapisów Konwencji. W naszym rejonie (Europa i Ameryka Północna) lista ta zawiera już 20 wpisów (z terenu 18 państw). Do chwili obecnej nie figurują na niej wpisy z terenu Polski. Lista sporządzana jest w oparciu o podział na następujące kategorie:

- Tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu.
- Spektakle i widowiska.
- Zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne.
- Wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki.
- Umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Działania mające na celu zachowanie, dokumentowanie oraz przekaz autentycznych wartości kultury tradycyjnej i ochronę twórczości ludowej podejmowane w naszym kraju mogą liczyć na wsparcie z budżetu państwa w ramach wspomnianego wcześniej programu MKiDN Dziedzictwo Kulturowe, priorytetu „Kultura ludowa”.

Podstawowym dokumentem określającym politykę państwa w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego powinien być, zgodnie z art. 86 ust.1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, „**Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami**”. Dotychczas program taki nie został przyjęty przez Radę Ministrów. W 2006 r. wprowadzono zmiany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, które dotyczą m.in. zasad finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych.

Ochrona dziedzictwa kulturowego, a szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków jest jednym ze strategicznych obszarów **Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020**. Instrumentami realizacji celów strategii, określającymi priorytetowe obszary interwencji są programy operacyjne. Stanowią one podstawę do ubiegania się o środki z budżetu państwa na zadania z zakresu kultury realizowane przez różne podmioty. Ogłoszenie programów (wraz z alokacją finansową) na dany rok budżetowy następuje decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Liczba programów zmieniała się w kolejnych latach. W 2006 roku realizowanych było 11 programów operacyjnych, z których istotne dla ochrony dziedzictwa kulturowego były: „Fryderyk Chopin”, „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego” oraz „Dziedzictwo Kulturowe”.

Kluczowym programem w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest **Program Operacyjny Dziedzictwo Kulturowe**, który jak dotąd ogłaszany był corocznie. Celem programu jest: ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym dziedzictwa archeologicznego), kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych, udostępnianie zabytków na cele publiczne. W 2006 roku program realizowany był w ramach 4 priorytetów: Rewaloryzacja zabytków nieruchomych

i ruchomych, rozwój instytucji muzealnych, ochrona dziedzictwa narodowego poza granicami kraju, ochrona zabytków archeologicznych.

W 2007 r. wprowadzono nowy program operacyjny – „Wyspiański”, a w programie „Dziedzictwo kulturowe” pojawiły się 2 dodatkowe priorytety: Tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego i Ochrona zabytkowych cmentarzy (za wyjątkiem grobów i cmentarzy wojennych).

W 2008 r. zamiast programu „Wyspiański” został wprowadzony program „Herbert”, natomiast w ramach programu Dziedzictwo Kulturowe realizowano 6 priorytetów, takich samych jak w 2007 r.

Większe niż dotychczas zmiany dotyczące zarówno programów operacyjnych jak również zasad ubiegania się o środki finansowe wprowadzono w 2009 r. W tym roku realizowano 8 programów, w tym wszystkie programy istotne dla ochrony dziedzictwa narodowego. W ramach 5 priorytetów programu Dziedzictwo Kulturowe po raz pierwszy wprowadzono priorytet mający na celu zachowanie i ochronę kultury tradycyjnej – „Ochrona dziedzictwa kultury ludowej”. Zlikwidowano przy tym priorytety dotyczące ochrony zabytkowych cmentarzy oraz ochrony zabytków archeologicznych. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłosił również nabór wniosków w ramach programu Fryderyk Chopin 2010 – Promesa, finansującego przygotowania i realizację obchodów Roku Chopinowskiego 2010. Finansowanie dotyczy wyłącznie zadań odbywających się w 2010 roku.

2.4. Uwarunkowania wynikające ze zmian w wojewódzkich dokumentach programowych i strategicznych

W okresie obowiązywania Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009 została uchwalona zaktualizowana **Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020**⁹. W Załączniku nr 4 do Programu zawarto uwarunkowania wynikające z wersji tego dokumentu przyjętej przez Zarząd Województwa. Wobec spójnych zapisów obu wersji Strategii (przyjętej przez Zarząd i uchwalonej przez Sejmik) można przyjąć w niniejszym opracowaniu, że uwarunkowania w tym zakresie nie zmieniły się. Założenia polityki samorządu województwa dotyczące ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego zawarte są głównie w zapisach celu 5. *Rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowanie wizerunku regionu*, przede wszystkim w kierunku działania 5.3. *Promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego* oraz kierunku działania 5.4. *Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu*. Wskazane w tych kierunkach działania obejmują zarówno ochronę najcenniejszych zabytków regionu, jak również promocję zróżnicowań kulturowych, wspieranie kultywowania lokalnych tradycji oraz kreowanie regionalnych produktów ściśle związanych z dziedzictwem kulturowym.

Kolejnym dokumentem określającym politykę samorządu województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego regionu jest **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego**¹⁰. Dokument ten nie uległ zmianie w okresie obowiązywania Programu, a więc cele i działania służące kształtowaniu tożsamości kulturowej Mazowsza zapisane w nim są nadal aktualne. Przestrzennym wymiarem polityki *Ochrony i wykorzystania wartości kulturowych* określonej w Planie jest ochrona najcenniejszych założeń przestrzennych (urbanistycznych i ruralistycznych), krajobrazów kulturowych, miejsc

⁹ Uchwała nr 78/06 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 29 maja 2006r.

¹⁰ Przyjęty uchwałą nr 65/2004 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 7 czerwca 2004r.

pamięci narodowej, zabytkowych obiektów (w tym zespołów zabudowy drewnianej). W Planie wskazano również miejscowości predestynowane do kreowania jako ośrodki tożsamości kulturowej regionu. Polityka ochrony świadectw kultury niematerialnej polega na pielęgnowaniu odrębności kulturowej, wspieraniu i promowaniu lokalnego folkloru oraz edukacji regionalnej.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007-2013 jest jednym z narzędzi samorządu województwa służącym realizacji polityki ochrony i wykorzystania zasobów kulturowych poprzez działania priorytetów V i VI.

Celem działania 5.2 w *priorytecie V. Wzmacnianie roli miast w rozwoju regionu* jest zapobieganie degradacji miast w oparciu o lokalne programy rewitalizacji. Ze wsparcia mogą korzystać m.in. projekty dotyczące rewaloryzacji, rewitalizacji obszarów historycznej zabudowy miejskiej, pod warunkiem występowania na tym terenie co najmniej dwóch niekorzystnych zjawisk społecznych: wysokiego poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego, wysokiej stopie długotrwałego bezrobocia, niekorzystnych tendencji demograficznych, niskiego poziomu wykształcenia, wysokiego poziomu przestępczości, degradacji środowiska, małej aktywności społecznej, wysokiej liczbie emigrantów, grup etnicznych, narodowościowych lub uchodźców.

W ramach działań 6.1 i 6.2 *priorytetu VI. Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji* wspierane są zadania „z zakresu ochrony i odnowy obiektów i zespołów zabytkowych lub historycznych służące poszerzeniu oferty turystycznej i kulturalnej”. Wsparcie dotyczy m.in. renowacji i zabezpieczenia obiektów zabytkowych przed zniszczeniem i kradzieżą oraz adaptacji zabytków do nowych funkcji turystycznych i kulturalnych.

Dokumentem, którego ustalenia w sposób znaczący wiążą się ze sferą ochrony wartości kulturowych jest **Strategia rozwoju turystyki dla województwa mazowieckiego na lata 2007 – 2013**¹¹. Jako kluczowe obszary działań, o największym potencjale rozwojowym wskazano w Strategii turystykę kulturową i miejską. Z kolei do podstawowych obszarów produktowych w ramach turystyki miejskiej i kulturowej związanych z dziedzictwem regionu zaliczono następujące produkty turystyczne: Znaki Historii (działania: Trakt Królewski – szlakami królów, Niepodległość – Militaria – dziedzictwo wojny i walki o wolność, Polacy – wielcy ziemi mazowieckiej), Style Życia, Style Architektury (Styl królewski, Styl książęcy, Styl szlachecko – ziemiański, Styl rycerski, Styl wiejski, styl sielski, Styl żydowski, Unikalne układy urbanistyczne, Miasta – ogrody, Duchowość – styl bez granic, Architektura przemysłowa), Muzyka jest na Mazowszu (Chopin – zabytki i dziedzictwo Chopina, Muzyka wsi mazowieckiej – muzyka spod strzechy), Sztuka jest na Mazowszu (Szlakiem prywatnych kolekcji, Sztuka ludowa, Droga poetów, Zabytki przemysłowe, zabytki techniki).

---

¹¹ Przyjęta uchwałą nr 52/08 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 31marca 2008r.

3. ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Dziedzictwo kulturowe stanowi ważny element współkształtujący przyszłość województwa. Świadome zarządzanie zasobami dziedzictwa pozwala na wykorzystanie tego potencjału dla rozwoju regionu. Ustalenia dotychczas obowiązującego Programu opierały się na założeniu, że konieczna jest zarówno aktywna ochrona obiektów i obszarów zabytkowych jak również wzbudzanie zainteresowań mieszkańców województwa historią i kulturą regionu oraz najbliższej okolicy.

Wyróżniającym się niezmiennie elementem dziedzictwa narodowego w naszym województwie jest obszar objęty statusem pomnika historii obejmujący historyczny zespół miasta Warszawy z Traktem królewskim i Wilanowem¹². Należy podkreślić, że część obszaru pomnika historii (historyczne centrum Warszawy) została już wcześniej wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO¹³.

W latach 2008-2009 krajowa lista tych obszarów powiększyła się o: *Zespół klasztorny Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri w Gostyniu – Głogówku* (2008r.), *Historyczny zespół miasta w Poznaniu* (2008r.), *Zespół dawnego opactwa cysterskiego w Łądzie nad Wisłą* (rozporządzenie Prezydenta RP z 17.06.2009r.) i *Zespół opactwa benedyktynów w Lubiniu* (rozporządzenie Prezydenta RP z 09.12.2009r.) i zgodnie ze stanem na koniec 2009r. w Polsce było ustanowionych 37 pomników historii. Podejmowane wcześniej starania o uznanie za pomnik historii innych obszarów i obiektów z terenu województwa mazowieckiego jak dotychczas nie zakończyły się sukcesem.

W 2009 r. w województwie mazowieckim odnotowano pierwszy przypadek objęcia cennego krajobrazu kulturowego nową formą ochrony prawnej jaką jest utworzenie parku kulturowego. Dotyczy to Parku Kulturowego „Ossów Wrota Bitwy warszawskiej 1920 roku” utworzonego w celu ochrony krajobrazu kulturowego Pola Bitwy Warszawskiej 1920r.

3.1. Zmiany w rejestrze zabytków

Usytuowane na obszarze województwa zabytki architektury i budownictwa świadczą o przeszłości historycznej regionu. O bogactwie środowiska kulturowego świadczy liczba obiektów figurujących w rejestrze zabytków. Podobnie jak w latach poprzednich nasze województwo zajmuje trzecie miejsce w kraju (za dolnośląskim i wielkopolskim) pod względem liczby zabytków objętych ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.

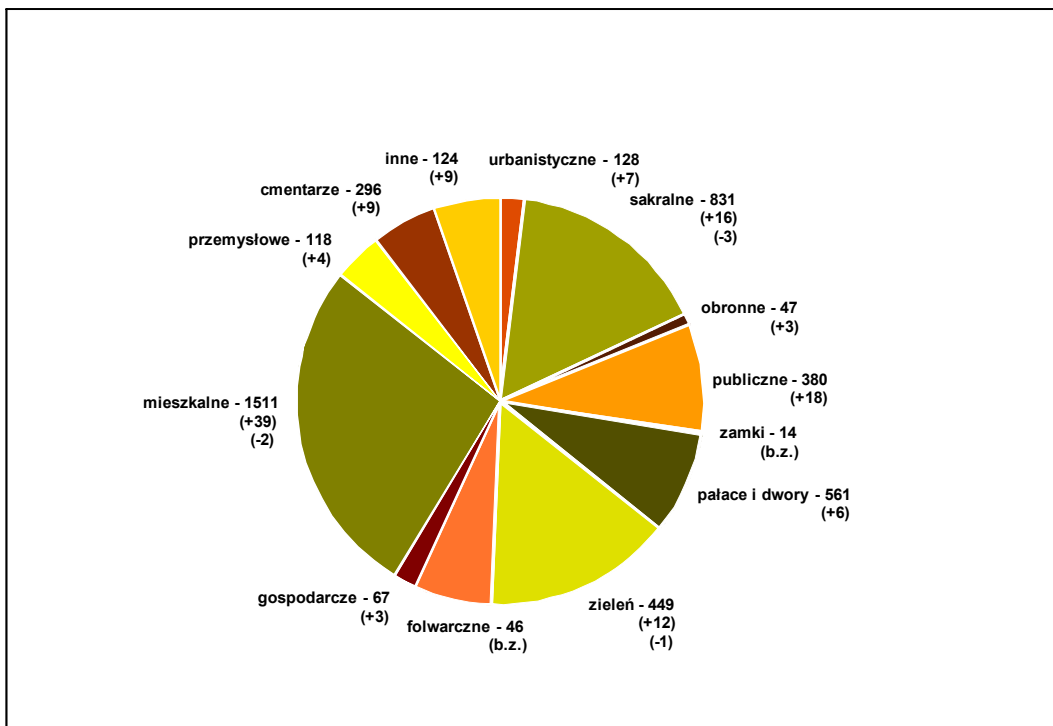
Zasadniczo nie zmieniała się struktura obiektów w rejestrze i nadal największą grupę stanowią obiekty mieszkalne, a na drugim miejscu są zabytki sakralne. Stosunkowo więcej niż w innych województwach posiadamy zabytkowych dworów i parków podworskich, pałaców oraz budowli użyteczności publicznej i przykładów budownictwa przemysłowego. Zmiany zachodzące w rejestrze zabytków w latach 2008-2009 nie wpłynęły na wzajemne relacje pomiędzy poszczególnymi grupami zabytków.

---

¹² Zarządzenie Prezydenta RP z 8 września 1994r., Monitor Polski z 1994 nr 50 poz. 423

¹³ Wpis z 2 września 1980 r. w oparciu o kryteria: II - „przedstawienie ważnej wymiany ludzkich wartości, na przestrzeni wieków lub obszarze danego regionu świata, w zakresie architektury lub technologii, w sztukach monumentalnych, urbanistyce lub projektowaniu krajobrazu” i VI – „pozostawanie w bezpośrednim lub namacalnym związku z wydarzeniami lub żywą tradycją, pomysłowością lub wierzeniami albo dziełami artystycznymi lub literackimi o wyjątkowym uniwersalnym znaczeniu”

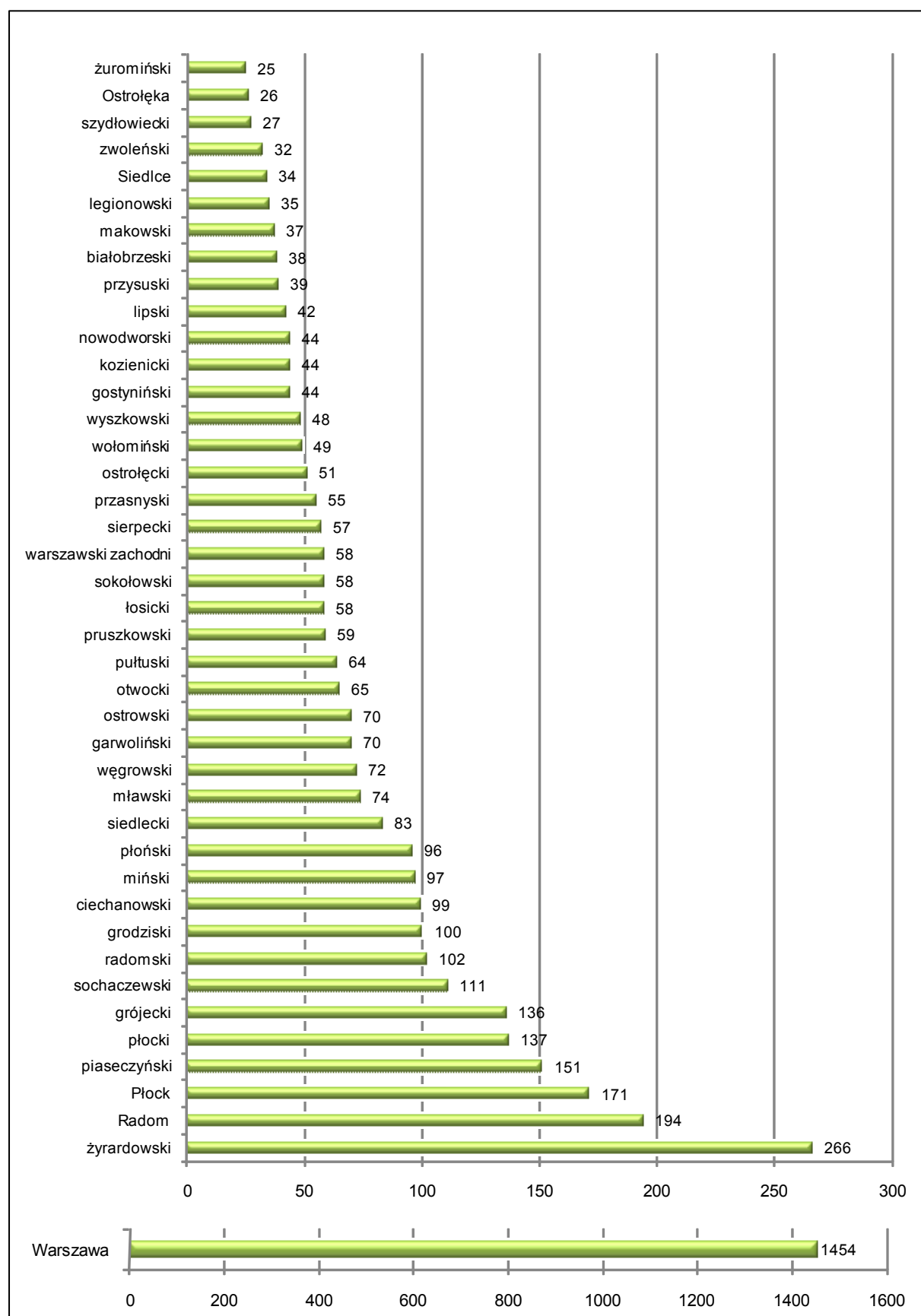
Wykres 1. Zabytki nieruchome wpisane do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków wg rodzajów w okresie 01.01.2008 - 31.12.2009 r.

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych z KOBiDZ

Największa koncentracja obiektów zabytkowych ma miejsce w Warszawie, gdzie znajduje się ponad 20% zabytków regionu. Zróznicowanie liczby zabytków w poszczególnych powiatach województwa mazowieckiego jest przedstawione na poniższym wykresie.

Wykres 2. Liczba obiektów wpisanych do rejestru – stan na 31.12.2009 r.

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych z KOBiDZ

Rozmieszczenie przestrzenne poszczególnych rodzajów obiektów zabytkowych (wg stanu na 31.12.2009r.) przedstawiono na mapach 1-9 załączonych do niniejszego opracowania.

Widoczny od 2004 roku systematyczny wzrost liczby obiektów w rejestrze miał miejsce również w latach 2008-2009. Dzieje się tak zarówno za sprawą nowych decyzji o wpisie do rejestru jak również poprzez zmiany decyzji wcześniejszych w zakresie dotyczącym objęcia ochroną nowych obiektów. Decyzje te są wydawane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Stąd pojawienie się nowych wpisów jest uwarunkowane „aktywnością” służb konserwatorskich oraz świadomością właścicieli lub użytkowników obiektów o wartościach zabytkowych oraz potrzeby objęcia tych obiektów prawną ochroną.

Szczegółowe analizy wpisów do rejestru zostały przeprowadzone w Mazowieckim Biurze Planowania Regionalnego i obejmowały okres od 1 stycznia 2008r do 31 grudnia 2009r. Wykaz decyzji dotyczących nowych wpisów do rejestru zabytków oraz decyzji o skreśleniu z rejestru przedstawiono w załącznikach nr 1 i 2 do niniejszego opracowania. W analizowanym okresie Wojewódzki Konserwator zabytków wydał 126 decyzji o wpisaniu zabytków nieruchomych do rejestru. Liczba decyzji nie jest tożsama z liczbą obiektów zabytkowych, których ta decyzja dotyczy np. w ramach jednej decyzji o wpisaniu do rejestru ochroną prawną można objąć kilka obiektów. W latach 2008 - 2009 takich wpisów do rejestru było 14, większość w Warszawie, a liczba obiektów wahała się od 2. do 23. w przypadku wpisu dotyczącego zespołu szpitala Dzieciątka Jezus.

Zdecydowanie największa liczba decyzji o wpisaniu obiektów do rejestru dotyczyła budynków mieszkalnych (39 decyzji), a następne w kolejności pod względem liczebności decyzje dotyczyły budowli użyteczności publicznej (18), obiektów sakralnych (16), zespołów zieleni (12), cmentarzy (9), założeń przestrzennych (7).

Największą aktywność w zakresie nowych wpisów do rejestru zabytków odnotowano w Warszawie (41 decyzji) i powiecie piaseczyńskim w gminie Konstancin-Jeziorna (20 decyzji).

W analizowanym okresie wydano 6 decyzji o skreśleniu zabytku z rejestru.

Decyzje takie podejmuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, najczęściej w sytuacji, gdy zabytek wpisany do rejestru uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości (historycznej, artystycznej lub naukowej). Skreślenie z rejestru następuje także w przypadku, gdy nowe badania naukowe nie potwierdziły posiadania tych wartości historycznych, artystycznych lub naukowych obiektu, które stanowiły podstawę jego wpisania do rejestru.

Wśród sześciu decyzji o skreśleniu obiektów z rejestru, trzy dotyczą budynków drewnianych: 2 sakralnych i 1 mieszkalnego.

Ochrona budownictwa drewnianego powinna stanowić jeden z priorytetów polityki ochrony zasobów kulturowych województwa. Stan zachowania „drewnianego dziedzictwa” uzależniony jest nie tylko od czynników ekonomicznych, ale również w dużej mierze od czynników społecznych. Dlatego oprócz podejmowania konkretnych działań dotyczących ochrony budownictwa drewnianego, ważne jest kształtowanie pozytywnej świadomości wobec potrzeby zachowania budowli drewnianych jako przykładów wielowiekowej tradycji budownictwa.

Rozmieszczenie przestrzenne decyzji przedstawia poniższa mapa.

Tabela 1. Analiza zmian w wojewódzkim rejestrze zabytków w okresie 01.01.2008-31.12.2009

Powiat	Gminy, w których odnotowano zmiany w rejestrze	Liczba decyzji dot. nowych wpisów	Liczba decyzji dot. skreślenia z rejestru
ciechanowski	Gołymin-Ośrodek	1	-
ciechanowski	Opinogóra Górna	1	-
ciechanowski	Sońsk	3	-
garwoliński	Garwolin	1	-
garwoliński	Parysów	4	-
grodziski	Grodzisk Mazowiecki	2	-
łosicki	Platerów	1	-
łosicki	Sarnaki	1	-
makowski	Krasnosielec	-	2
miński	Mińsk Mazowiecki	1	-
miński	Sulejówek	1	-
nowodworski	Czosnów	1	-
nowodworski	Nasielsk	2	-
nowodworski	Pomiechówek	1	-
nowodworski	Zakroczym	1	-
piaseczyński	Konstancin-Jeziorna	20	-
piaseczyński	Piaseczno	1	-
płocki	Bulkowo	1	-
płoński	Czerwińsk nad Wisłą	1	-
płoński	Joniec	1	-
płoński	Załużki	-	1
pruszkowski	Brwinów	1	-
pruszkowski	Piastów	1	-
pruszkowski	Pruszków	3	-
przysuski	Borkowice	1	-
pułtuski	Gzy	3	-
Radom	Radom	3	-
radomski	Ilża	1	-
radomski	Wolanów	-	1
radomski	Zakrzew	1	-
siedlecki	Kotuń	2	-
siedlecki	Wodynie	1	-
sierpecki	Sierpc	1	1
sochaczewski	Sochaczew	1	-
sokołowski	Kosów Lacki	1	-
sokołowski	Repki	3	-
sokołowski	Sabnie	1	-
sokołowski	Sokołów Podlaski	3	-
sokołowski	Sterdyń	2	-
Warszawa	Warszawa	41	-
węgrowski	Korytnica	1	-
węgrowski	Łochów	1	-
węgrowski	Miedzna	1	-
wołomiński	Kobyłka	3	-

Powiat	Gminy, w których odnotowano zmiany w rejestrze	Liczba decyzji dot. nowych wpisów	Liczba decyzji dot. skreślenia z rejestru
wołomiński	Ząbki	1	-
wyszkowski	Brańszczyk	1	-
wyszkowski	Somianka	1	-
żuromiński	Kuczbork -Osada	1	-
żyrardowski	Radziejowice	-	1
żyrardowski	Żyrardów	1	-

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych z KOBiDZ

4. REALIZACJA CELÓW PROGRAMU

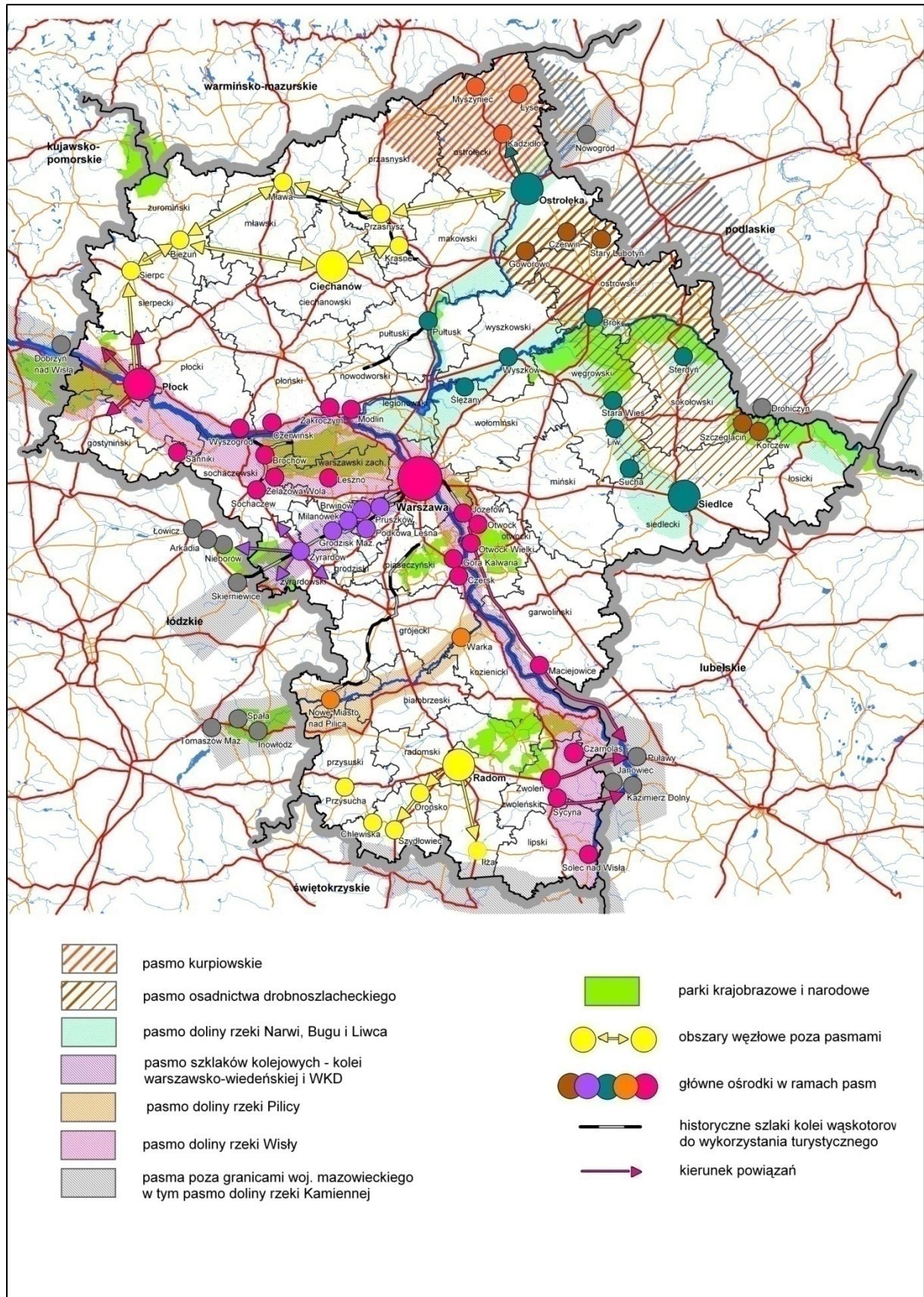
Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006 – 2009 był pierwszym dokumentem strategicznym określającym w sposób szczegółowy i kompleksowy kierunki polityki Samorządu Województwa w zakresie opieki nad zabytkami. Do głównych założeń Programu należało stworzenie warunków dla kreowania i realizowania zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na terenie województwa oraz wykorzystanie dziedzictwa kulturowego jako czynnika wpływającego na rozwój regionu. Biorąc pod uwagę czteroletni horyzont Programu przyjęto, że realizacja celów w nim zapisanych będzie kontynuowana w jego następnych edycjach, o ile w wyniku dokonanej ewaluacji nie zostanie stwierdzona konieczność modyfikacji zapisów. Założono także, iż część efektów realizacji Programu może być odczuwalna w późniejszym terminie. Zaliczyć do nich można: wzrost świadomości identyfikacji regionalnej mieszkańców województwa, radykalną poprawę stanu zabytków, wykreowanie pasm turystyczno – kulturowych, wzrost akceptacji społecznej dla potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego. **Realizacja zadań zapisanych w Programie miała pozwolić na uzyskanie do 2009 roku między innymi następujących efektów: wzrostu liczby osób objętych edukacją regionalną, powstanie portali internetowych o tematyce dziedzictwa kulturowego, powstanie regionalnych produktów turystyki kulturowej, powstanie nowych miejsc pracy w wyniku adaptacji obiektów zabytkowych na cele komercyjne.** Określone w Programie działania i zadania służyły osiągnięciu celów operacyjnych oraz celu strategicznego, który brzmiał:

Utrwalanie dziedzictwa kulturowego regionu w celu budowania tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej Mazowsza w kraju i za granicą w połączeniu z aktywizacją obywatelską i zawodową społeczności lokalnych; kreowanie pasm przyrodniczo – kulturowych.

Przyjęty w Programie układ pasmowy umożliwiał ponadto tworzenie i koordynację lokalnych oraz ponadlokalnych programów, zwłaszcza o charakterze liniowym, realizowanych przez różne podmioty, współpracujących w ramach konkretnych projektów.

W sferze ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie województwa działają różne podmioty (reprezentujące m.in. administrację rządową, samorządową oraz podmioty gospodarcze, jednostki organizacyjne i organizacje pozarządowe). Samorząd województwa sam realizuje zadania dotyczące ochrony i wykorzystania zasobów kulturowych, ale także wspiera inne podmioty realizujące zadania z tego zakresu. Analizami objęto przede wszystkim te działania, które realizowane były przez instytucje podległe samorządowi województwa lub otrzymały wsparcie z budżetu województwa.

Mapa 2. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami. Turystyczne Pasma Przyrodniczo - Kulturowe

Źródło: Opracowanie MBPR

4.1. Cel 1: Zachowanie materialnej i niematerialnej spuścizny historycznej regionu

Realizacja celu zgodnie z przyjętymi w Programie założeniami odbywa się poprzez działania polegające na rozpoznaniu i weryfikacji zasobów środowiska kulturowego, zintegrowaną ochronę krajobrazu, przyrody i zabytków, eksponowaniu najcenniejszych zabytków regionu oraz zapobieganiu degradacji zabytków. W latach 2008-2009 poszczególne działania celu były realizowane przede wszystkim poprzez:

Działanie 1: Opieka nad zabytkami nieruchomymi – rozpoznanie i weryfikacja zasobów środowiska kulturowego

- prowadzenie badań archeologicznych (w miejscowości Nowa Żelazna) przez Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu,
- badania wykopaliskowe na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku na Wzgórzu Krasino w Smorzewie gm. Gozdowo prowadzone przez dział Archeologii Muzeum Mazowieckiego w Płocku wspólnie z Instytutem Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie,
- naukowe opracowanie, sfotografowanie oraz przegląd sztandarów cechowych i rzemieślniczych znajdujących się w kościołach radomskich wykonane przez Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu,
- przeprowadzenie badań terenowych na obszarze Puszczy Kozienickiej dotyczących architektury wsi, kultury materialnej, kultury duchowej, w celu przygotowania pogłębionej siatki badawczej do badań nad zespołem wiejskim i małomiasteczkowym,
- konserwację 83 obiektów ruchomych m.in. dwunastu listów S. Skoczylasa – Komendanta Podokręgu IV BCH Podlasie z okresu II wojny światowej, czterech plakatów autorstwa Stanisława Warchałowskiego (tworzącego w Brazylii, rysunki, olej i akwarele Stanisława Praussa),
- organizację wystawy „Wojna przez pryzmat wstążki i kamienia” eksponującej odznaki pamiątkowe i odznaki formacji wojskowych biorących udział w działaniach zbrojnych pochodzących ze zbiorów Jana H. Walusia,
- organizację IV. Pikniku Archeologiczno-Etnograficznego, w ramach którego przygotowano stanowiska m.in. garncarza, powroźnika, iluminatora, warsztat kowala, tkaczki, prząsniczki,
- współpracę z Komendą Wojewódzką Policji z/s. w Radomiu i Komendą Miejską Policji w Płocku przy organizacji Wystawy „90 lat Policji” w siedzibie Muzeum Mazowieckiego w Płocku,
- przygotowanie wystawy prezentowanej w Gminnym Ośrodku Kultury w Sochocinie „Z bogactw natury. Sochocińskie guziki” ukazującej warsztat i technologię wytwarzania guzików z muszli rzecznych z których produkcji słynął Sochocin,
- prowadzenie monitoringu realizacji Programu oraz monitoringu zmian środowiska kulturowego regionu przez Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie.

Działanie 2: Integracja systemów ochrony krajobrazu, przyrody i dziedzictwa kulturowego

- wspieranie przez Zarząd Województwa Mazowieckiego samorządów lokalnych w działaniach dotyczących zintegrowanej ochrony krajobrazu kulturowego i obiektów zabytkowych polegających na tworzeniu parków kulturowych m.in. Parku Kulturowego Gminy Michałowice.

Działanie 3: Ekspozowanie zabytków o szczególnej wartości

- realizację kalendarza ściennego na 2009 rok „Mazowsze wczoraj i dziś” prezentującego zabytki w miastach na Mazowszu: Radomiu, Szydłowcu, Liwie, Raszynie, Ciechanowie, Pułtusk, Czersku, Mławie, Żyrardowie, Węgrowie, Różanie,
- publikację cyklu artykułów w „Kronice Mazowieckiej”: Zamki na Mazowszu, Mazowieckie Madonny, Dwory Mazowsza,
- prezentację ekspozycji archeologicznej w ramach projektu „Restauracja XIX wiecznej zabudowy skrzydła południowego (d. zespołu Popijarskiego)” w Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu,
- prezentację wystawy stałej „Gabinet XIX Przyrodnika” - sylwetki wybitnych przyrodników oraz miejsca związane z bogatą tradycją muzealnictwa przyrodniczego regionu,
- organizację wystaw czasowych: „Rzeźby Grzegorza Szewczyka”, „Kupić, sprzedać, pohandlować”, „42 Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu n/Wisłą” (impreza poza granicami województwa), „Aranżacje świąteczne w chałupach muzealnych - ekspozycje wielkanocne oraz z okazji Zielonych Świąt, „Polskie ludowe instrumenty muzyczne”, „Galeria cepeliowska”, „Aranżacja na chałupie z Bartodziej – zimowe ogacenie”, „Aranżacje świąteczne w chałupach muzealnych ekspozycje bożonarodzeniowe”,
- wykonanie makiety Obozu Zagłady w Treblince dla Muzeum Walki i Męczeństwa w Treblince,
- finansowanie działalności placówek muzealnych.

Działanie 4: Zapobieganie degradacji zabytków

- udzielenie dotacji na realizację 281 zadań z zakresu prac przy obiektach zabytkowych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków (na kwotę 8,3 mln zł),
- prace konserwatorskie i remonty w obiektach zabytkowych należących do samorządu województwa m.in. remont ratusza w Siedlcach, rewitalizacja zabytkowego parku w Czarnolesie, remont w zespole zabytkowym - siedzibie Muzeum Zbrojowni na Zamku w Liwie, modernizacja budynku Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie, Rewitalizacja Zamku Książąt mazowieckich w Ciechanowie,
- roboty budowlane w ramach projektu „Restauracja XIX wiecznej zabudowy skrzydła południowego - rewitalizacja XIV wiecznego muru i XIX wiecznego zespołu Popijarskiego” w Radomiu,
- rozbudowę i adaptację obiektów Muzeum Walki i Męczeństwa w Treblince,
- realizację projektu - „Ponarwie. Konserwacja i rewitalizacja fortu ziemnego i pomnika-mauzoleum poległych w bitwie pod Ostrołką 26 maja 1831 roku”,
- kontynuację prac konserwatorskich w kościele p.w. św. Doroty z Wolanowa.

Działanie 5: Kształtowanie postaw promujących działania chroniące zabytki

- organizację warsztatów dla dzieci w ramach Kiermaszu Bożonarodzeniowego w Muzeum Mazowieckim w Płocku (nauka wyrabiania ozdób z opłatka i bibuły),
- kolejne edycje młodzieżowych warsztatów archeologicznych w Muzeum Mazowieckim w Płocku,
- organizację korowodu przebierańców zapustnych z prelekcją etnografa o „Karnawałowym świecie na opak” w ramach imprezy dotyczącej zwyczajów zapustnych w Płocku,

- prowadzenie lekcji muzealnych z zakresu historii, historii regionu, historii sztuki w Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu.

Wszystkie działania były realizowane. Podobnie jak w latach poprzednich największa liczba zadań dotyczyła działania 4. *Zapobieganie degradacji zabytków*, a najmniejsza działania 2. *Integracja systemów ochrony krajobrazu, przyrody i dziedzictwa kulturowego*. Finansowanie zadań odbywało się głównie z budżetu samorządu województwa, w niektórych przypadkach przy wsparciu z funduszy UE w ramach RPO WM).

4.2. Cel 2: Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego wsi i miast historycznych

Rewitalizacja historycznych centrów miast i wsi służy ochronie oraz kreatywnemu kształtowaniu krajobrazu kulturowego tych ośrodków. Jest to proces złożony, który wymaga współpracy wielu podmiotów sektora publicznego, biznesu i organizacji pozarządowych. Rolą administracji centralnej jest przygotowanie struktur prawnych, katalogu narzędzi do realizacji programów rewitalizacji jako elementu aktywnej polityki miejskiej. Główny ciężar realizacji spoczywa na samorządach lokalnych. Samorząd województwa może głównie wspierać działania tych samorządów w zakresie wdrażania programów rewitalizacji zespołów urbanistycznych. Podstawowym narzędziem w tym zakresie jest Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007 – 2013 (RPO WM), a w jego ramach Priorytet V. „Wzmacnianie roli miast w rozwoju regionu”, działanie 5.2. „Rewitalizacja miast”. W załączniku 6 do Szczegółowego Opisu Priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013 (Uszczegółowienie RPO WM) określono kryteria wyboru obszarów przeznaczonych do rewitalizacji dla projektów starających się o dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. W 2008 r. nie dofinansowano działań samorządów lokalnych w zakresie rewitalizacji historycznych zespołów miejskich z uwagi na brak naboru wniosków w ramach działania 5.2.

Natomiast w okresie od 5 maja do 4 czerwca 2009 r. miał miejsce nabór wniosków w ramach działania 5.2. oraz została ustalona *Lista rankingowa wstępnego wyboru projektów do dofinansowania* (przyjęta przez Zarząd Województwa Mazowieckiego na początku 2010r.).

Realizacja poszczególnych działań w latach 2008-2009 przedstawiała się następująco:

Działanie 1: Wypracowanie modelu wdrażania lokalnych programów rewitalizacji centrów małych miast historycznych

Działanie nie było realizowane.

Działanie 2: Promowanie tradycyjnych wzorców lokalnej architektury

Działanie nie było realizowane.

Działanie 3: Wspieranie rewitalizacji zespołów ruralistycznych i urbanistycznych

- wspierano inicjatywy różnych podmiotów służące ochronie krajobrazu kulturowego miast – ogrodów, w tym w szczególności Podkowy Leśnej, Milanówka, osiedla Komorów. Komisja Strategii Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego wystąpiła z apelem uwzględnienie „Historycznego Pasma Urbanistycznego i Miast – Ogrodów” w dokumentach strategicznych i planistycznych województwa mazowieckiego i obszaru metropolitalnego Warszawy.

- określono wstępną listę projektów do dofinansowania w ramach konkursu RPOWM/5.2/1/2009 Priorytet V dla działania 5.2 „Rewitalizacja miast” RPO WM 2007-2013,
- Umieszczono w *Indykatywnym Wykazie Indywidualnych Projektów Kluczowych dla RPO WM 2007-2013* następujące projekty dotyczące ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego miast historycznych: „Rewitalizacja Rynku Mariackiego w Węgrowie”, „Odnowa zabytkowych obiektów i przestrzeni publicznej w Szydłowcu poprawa funkcjonalności i dostępności infrastruktury kulturalnej i turystycznej dla mieszkańców Mazowsza”.

Cel wdrażany był w niewielkim stopniu. Działania: 1. Wypracowanie modelu wdrażania lokalnych programów rewitalizacji centrów małych miast historycznych i 2. Promowanie tradycyjnych wzorców lokalnej architektury nie były realizowane, natomiast realizacja działania 3. Wspieranie rewitalizacji zespołów ruralistycznych i urbanistycznych to działania przygotowawcze do realizacji zadań w roku następnym.

4.3. Cel 3: Utrwalanie zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców

Zgodnie z przyjętymi w Programie założeniami realizacja powyższego celu obejmowała zadania dotyczące kreowania wyobrażeń na temat historycznej i kulturowej tożsamości Mazowsza, wykorzystywania wartości dziedzictwa jako elementów rozwoju lokalnego i regionalnego oraz wspierania twórczości ludowej o znaczeniu lokalnym i regionalnym. Realizatorami poszczególnych zadań były zarówno jednostki podległe samorządowi województwa mazowieckiego jak również inne podmioty, które otrzymały wsparcie z budżetu wojewódzkiego. W latach 2008-2009 poszczególne działania realizowane były poprzez:

Działanie 1: Kreowanie wyobrażeń na temat tożsamości historycznej i kulturowej Mazowsza, z uwzględnieniem specyfiki lokalnej

- organizację imprez odbywających się w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa m.in: „W słowiańskiej kuźni” w ramach Dni Słowiańskich w Warszawie, „Zajazd szlachecki” przy willi A. Świętochowskiego w Gołotczyźnie, „Spotkania z historią” na terenie Twierdzy Modlin, „Od ruiny do rewitalizacji. Niezwykłe dzieje gotyckiej warowni książąt mazowieckich w Liwie”; Jarmark średniowieczny - turnieje rycerskie i konne, pokazy sokolników na błoniach przy Zamku Książąt Mazowieckich w Ciechanowie,
- organizację konkursu Kulturalne Stolice Mazowsza,
- organizację imprez masowych propagujących m.in. walory zabytków pogranicza mazowiecko-podlaskiego w Muzeum Zbrojownia na Zamku w Liwie,
- organizację I Jarmarku Tumskiego w Płocku,
- organizację spotkania z historykami „Bolesław Krzywousty w świadomości potomnych” w ramach cyklu Konfrontacje Historyczne w Muzeum Mazowieckim w Płocku,
- organizację imprezy plenerowej – korowodu przebierańców zapustnych „Idzie zapust Tumską a z nim przebierańce” w Płocku,

- przygotowanie wystawy prezentowanej w Gminnym Ośrodku Kultury w Sochocinie „Z bogactw natury. Sochocińskie guziki” ukazującej warsztat i technologię wytwarzania guzików z muszli rzecznych z których produkcji słynął Sochocin,
- dotacje do imprez mających na celu propagowanie walorów lokalnego środowiska naturalnego i kulturowego, organizowanych przez różne podmioty, w tym samorządy lokalne (łączna kwota dotacji 4,3 mln zł na realizację 210 zadań) np. IV Festiwal Folkloru i Kultury Ziemi Kujawskiej i Mazowieckiej „Od kujawiaka do oberka” w Łącku.

Działanie 2: Wykorzystanie tożsamości i wartości dziedzictwa jako elementu rozwoju regionalnego i lokalnego

- organizację widowisk plenerowych, m.in.: „Przez Czerwińsk na Grunwald” w Czerwińsku, „Piknik Historyczno – kulturalny Vivat Pułaski” w Warce, „70 rocznica Bitwy nad Bzurą” w Brochowie,
- organizację VII Festynu Archeologicznego na Zamku w Liwie pod nazwą „*Rycerze i smok i - Legendarne Średniowiecze*” poświęcona mitom, legendom i wierzeniom średniowiecza, prezentacja rzemiosła, obyczajowości i sztuki walki rycerstwa,
- organizację Turnieju Rycerskiego Herbu Doliwa nawiązującego do turniejów „O Pierścień Księżnej Anny” połączonym z prezentacją rzemiosła średniowiecznego (kowale, płatnerze, bursztyniarze, garncarze i inni) i jarmarkiem średniowiecznym,
- organizację w Suchoj I. Międzynarodowego (Polska, Białoruś, Rosja, Ukraina) Pleneru Malarskiego „Sucha - ostatni zaścianek”,
- organizację widowisk w oparciu o rekonstrukcję wydarzeń historycznych: „Kozienicki wrzesień” w Kozienicach, „Noc listopadowa – zdobycie Warszawskiego Arsenалу” w Warszawie, inscenizacja Bitwy pod Mławą 1939r.,
- realizację projektu „Jan Kochanowski inspiracją kulturową Mazowsza” w Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu,
- utworzenie Muzeum im. Witolda Gombrowicza we Wsoli,
- otwarcie Europejskiego Centrum Promocji Kultury Regionalnej i Narodowej „Matecznik Mazowsze” w Karolinie.

Działanie 3: Wspieranie działań organizacji pozarządowych w realizacji zadań związanych z edukacją regionalną

- wspieranie projektów Fundacji HEREDITAS: „Dziedzictwo wokół nas. Odkryj swój region – poznaj – pamiętaj” – projekt edukacyjny dla dzieci i młodzieży, „Edukacja kulturalna – dziedzictwo kulturowe” – warsztaty szkoleniowe poświęcone edukacji patriotycznej dla nauczycieli,
- wsparcie organizacji koncertu plenerowego podsumowującego projekt „Pan Twardowski na kogucie. Niematerialne dziedzictwo kulturowe Słowian w procesie edukacji dzieci i młodzieży” – przedstawienia teatralne w wykonaniu uczniów szkół węgrowskich na podstawie bajek i legend z okolic Węgrowa,
- dotacje dla organizacji pozarządowych na realizację działań służących edukacji regionalnej i historycznej mieszkańców regionu (51 projektów, dotacje w wysokości 479 tys. zł), w tym np. na *Organizację przedsięwzięcia podtrzymującego tradycję narodową, pielęgnowanie polskości, rozwój świadomości „Ciechanów – moja Ojczyzna”* dla Ciechanowskiego Stowarzyszenia Dla Niepełnosprawnych,
- przygotowanie wystawy kapliczek kurpiowskich i wycinanek wspólnie ze Stowarzyszeniem Promocji Muzyki „Przez Muzykę do Serc” i Agencją Artystyczno-Promocyjną „Nowa”.

Działanie 4: Wspieranie twórczości artystycznej, ludowej o znaczeniu lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim.

- realizację imprez cyklicznych m.in.: „Miodobranie Kurpiowskie, „Wesele Kurpiowskie”, „Konkursu na Palmę Kurpiowską w Łyse”, „Mazowiecki Jarmark Wielkanocny” w Warszawie obejmujący prezentację zwyczajów i obrzędów ludowych związanych z okresem Wielkiej Nocy z udziałem zespołów ludowych, „Jarmark Bożonarodzeniowy” w Warszawie - kiermasz sztuki ludowej oraz produktów regionalnych z Mazowsza z udziałem twórców i zespołów ludowych,
- organizację Kiermaszu Bożonarodzeniowego połączonego z prezentacją rękodzieła ludowego z Kurpi, Podlasia i Mazowsza w Muzeum Mazowieckim w Płocku,
- organizację XIX Tradycji Wielkanocnych (kiermasz palm, kwiatów i pisanek; prezentacja wierzeń, zwyczajów, obrzędów, pieśni, zdobnictwa i potraw regionalnych w wykonaniu zespołów ludowych z Adamowa, Trzcianca i Woli Serockiej; koncert kapeli Zdzisława Marczuka) w Siedlcach,
- organizację Warsztatów etnograficznych z udziałem twórców ludowych w Radomiu,
- organizacja regionalnego konkursu gry na ligawkach „Adwentowe granie” w Siedlcach,
- dotacje na realizację 79 zadań służących wspieraniu twórczości ludowej m.in. poprzez organizację imprez folklorystycznych np. XVII Międzynarodowe Spotkania Folklorystyczne „Kupalnocka 2009” w Myszynie oraz promujących dorobek kultury ludowej np. IX edycja Warsztatów Etnograficznych „Ginące Zawody” w Kadzidle, XII Targi Rękodzieła Artystycznego w Łochowie, VI Spotkania z Mazowiecką Tradycją Ludową w Strzegowie.

Działanie 5: Promowanie najlepszych rozwiązań w zakresie realizacji programów edukacyjnych o historii regionu

- wspieranie organizacji I Konkursu Historycznego *II wojna światowa na zachodnim Mazowszu* w Płocku,
- wspieranie organizacji Konkursu Edukacyjnego z wiedzy o Mazowszu w ramach imprezy „Mazowieckie Klimaty. Dni Mazowsza w Warszawie”,
- organizację konkursu „Mazowiecka Akademia Książki” – wspieranie wydawnictw naukowych o tematyce m.in. dotyczącej historii, tradycji i kultury Mazowsza,
- wspieranie organizacji konkursów mających na celu poznanie historii swojego regionu: konkursu plastycznego dla dzieci i młodzieży „Mazowiecki pejzaż” w Wyszowie, konkursu „Moja mała ojczyzna” - w Węgrowskim Ośrodku Kultury w Węgrowie,
- organizację Regionalnego Festiwalu Dzieci i Młodzieży „Bursztynowa Przystań” w ramach „XVIII Dni Zakroczymia” obejmującego prezentacje grup rekonstruujących historię średniowiecza (pokaz strzelania z łuku, fragment bitwy pod Płowcami).

Wszystkie działania były realizowane w szerokim zakresie. Do najważniejszych zadań należała: organizacja EDD i konkursu Kulturalne Stolicy Mazowsza (w ramach działania 1.) oraz budowa centrum folklorystycznego „Matecznik Mazowsze” w Karolinie i utworzenie Muzeum im. Witolda Gombrowicza we Wsoli (w ramach działania 2.). Zadania finansowane były głównie z budżetu samorządu województwa oraz przy wsparciu funduszy UE w ramach RPO WM.

4.4. Cel 4: Promocja walorów kulturowych Mazowsza z wykorzystaniem nowoczesnych technologii

Realizacja celu odbywała się głównie poprzez działania służące wykorzystaniu nowoczesnych technologii do zwiększania dostępności do kultury regionalnej, promocji kultury ludowej Mazowsza oraz wykorzystaniu tożsamości kulturowej jako elementu marketingowego. Zadania realizowane były zarówno przez Urząd Marszałkowski i jednostki podległe, jak również przez inne podmioty dotowane z budżetu województwa.

Do zadań służących realizacji celu w latach 2008-2009 w ramach poszczególnych działań należały:

Działanie 1: Opracowanie i wdrażanie systemu informacyjnego o najcenniejszych zabytkach regionu, ze szczególnym uwzględnieniem Warszawy jako metropolii o znaczeniu europejskim

- wdrażanie Mazowieckiego Systemu Informacji Przestrzennej, a w nim tworzenie interaktywnej mapy z warstwą zabytków. Działania te nadal wymagają kontynuacji oraz usprawnienia wdrażania, a także uzupełniania i weryfikacji informacji.

Działanie 2: Wykorzystanie nowoczesnych technologii do zwiększania dostępności dorobku kultury regionalnej

- tworzenie i prowadzenie portali internetowych dotyczących zasobów kulturowych regionu, np. Samorządu Województwa Mazowieckiego (www.mazovia.pl), Agencji Rozwoju Mazowsza S.A. (www.armsa.pl), Magazynu Świat Podróże Kultura (www.magazynswiat.pl), współpraca merytoryczna przy opracowaniu portalu Ministerstwa Spraw Zagranicznych (<http://regiony.poland.gov.pl/mazowieckie/Dziedzictwo,i,kultura,114.html>),
- wprowadzanie zaktualizowanych informacji na temat muzealiów do programu ewidencyjnego Musset w Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu,
- emisja cyklu „Wędrowniczek mazowiecki” na kanale TVN Meteo, prezentującego dziedzictwo kulturowe Mazowsza,
- wyposażenie obiektu Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu w sprzęt elektroniczny związany z ekspozycjami przyrodniczymi w ramach projektu „Restauracja XIX wiecznej zabudowy skrzydła południowego”,
- opracowanie przez Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu Krajowej Bazy Danych Muzealiów Przyrodniczych (umożliwiającej dostęp do informacji ilościowej i jakościowej dot. polskich muzealiów przyrodniczych,
- prezentacja walorów dziedzictwa kulturowego Mazowsza (materialnego i niematerialnego) na łamach Kroniki Mazowieckiej (w tym w wydaniu internetowym).

Działanie 3: Promocja kultury ludowej Mazowsza

- organizacja imprez cyklicznych propagujących dziedzictwo kultury ludowej m.in.: Dni Kultury Kurpiowskiej w Warszawie, Iłżecki Jarmark Sztuki Ludowej w Iłży, Targi Rękodzieła Artystycznego w Łochowie, Spotkania z Mazowiecką Tradycją Ludową w Strzegowie, „Mazowieckie Święta Chleba” w Węgrowie związanego z obchodami tradycyjnych dożynek, Przegląd Twórczości Ludowej i Rodzimej – w Jadowie, Festiwal Folkloru i Kultury Ziemi Kujawskiej i Mazowieckiej „Od Kujawiaka do Oberka” w Łącku, Powiatowy Przegląd Zespołów Ludowych i Kapel

z powiatu plockiego w Nowej Górze gm. Starożreby w ramach programu „Pomni tradycji”,

- organizacja warsztatów etnograficznych „Ginące zawody” w Zagrodzie Kurpiowskiej w Kadzidle pod hasłem „Magiczna moc papieru”,
- organizacja imprez folklorystycznych o dużym zasięgu oddziaływania: „Miodobranie Kurpiowskie” w Myszyńcu, „Wesele Kurpiowskie – Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny” w Kadzidle, XVII Międzynarodowe Spotkania Folklorystyczne „Kupalnocka” w Płońsku, X Mazowiecki Przegląd Folkloru – 50 Dni Kolbergowskie w Przysusze,
- Koncert polskiej muzyki ludowej na Zamku w Liwie: wieczór muzyczny Andrzeja Bieńkowskiego, artysty malarza, fotografa i etnografa,
- wydawnictwa promocyjne np. „Tradycje kulinarne”, „Odkrywanie Tradycji Mazowsza”, „Tradycja Mazowsza”,
- organizacja III Konkursu „Local Press Photo” w kategorii lokalna kultura, sztuka i tradycja w połączeniu wystawą prac laureatów,
- V edycja „Mazowieckiego Festiwalu Teatrów Obrzędowych”,
- organizacja kiermaszy świątecznych w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie z udziałem twórców ludowych z Mazowsza,
- wydanie przewodnika „Sanktuaria, miejsca kultu”,
- dotacje w kwocie 934 tys. zł na organizację 113 zadań, których przedmiotem była ochrona kultury ludowej, w tym 59 imprez folklorystycznych, wśród których znalazły się m.in.: „Miodobranie kurpiowskie” w Myszyńcu, „Wesele kurpiowskie” w Kadzidle, „Europejskie Nadbużańskie Spotkania Folklorystyczne” w Sokołowie Podlaskim, „Mazowiecki Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych” w Mińsku Mazowieckim.

Działanie 4: Wykorzystanie tożsamości kulturowej jako elementu marketingowego

- organizacja sesji naukowej „Atrakcyjność turystyczna Powiatu Węgrowskiego” i wydanie książki „Atrakcyjność turystyczna Powiatu Węgrowskiego”,
- prezentacja muzeum na Zamku w Liwie podczas imprezy promującej powiat węgrowski w Wojewódzkiej Bibliotece Miasta Stołecznego Warszawy *na Koszykowej* (w tym promocja książki – monografii Liwa i zamku; R. Postek, *Liw-miasto i zamek*),
- opracowanie do druku IV. Tomu „Rocznika Liwskiego” prezentującego dzieje ziem położonych nad Liwcem,
- realizacja opracowania przewodnika „Zamek w Liwie na Szlaku Doliny Liwca”,
- przygotowanie i zamieszczenie sekcji specjalnej „Zabytki Mazowsza” w magazynie „The Warsaw Voice”,
- organizacja międzynarodowej konferencji „Chopin i jego Mazowsze w dwusetną rocznicę urodzin” w Karolinie,
- organizacja imprezy „Mazowieckie Klimaty. Dni Mazowsza w Warszawie” połączone z warsztatami twórczości regionalnej,
- dotacje na realizację projektów związanych z promowaniem i utrwalaniem wiedzy o wybitnych przedstawicielach świata historii i kultury regionu i kraju np. kolejnej edycji cyklu „Mazowieckie Spotkania Chopinowskie w Muzyce i Sztuce” w Warszawie, „Letni Festiwal Muzyczny, w krainie Chopina” w Teresinie,

„Chopiniana Dni Chopina w Warszawie”, Mazowiecki Konkurs Norwidowski „Białe kwiaty” w Wyszowie,

- organizacja (Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce i Muzeum Sztuki Ludowej w Otrębusach) wystawy polskiej wycinanki ludowej w Muzeum Wycinkarstwa we Vreden (Niemcy) z koncertem kurpiowskich artystów ludowych,
- promocja regionalnej żywności opartej na lokalnych zasobach surowców poprzez przystąpienie do Europejskiej Sieci Dziedzictwa Kulinarnego i utworzenie Sieci Dziedzictwa Kulinarnego Mazowsze,
- organizacja imprezy „Dni Produktów Tradycyjnych POLSKIE SMAKI” w Ząbkach.
- promocja kultury Mazowsza za granicą m.in. „Dni Mazowsza” w Saksonii Anhalt, „Pejzaże Mazowsza” w Brukseli oraz w kraju „Mazowieckie klimaty. Dni Mazowsza” w Warszawie,
- prezentacja osiągnięć samorządów, stowarzyszeń regionalnych i mazowieckich instytucji kultury z warsztatami edukacji regionalnej i konkursem edukacyjnym pt. „Rozpoznaj jaka to miejscowość”,
- organizacja Międzynarodowej konferencji „W Stronę Nowoczesnego Muzeum” pod patronatem Marszałka Województwa Mazowieckiego, Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Przewodniczącej Polskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Rady Muzeów – ICOM i Prezydenta Sieci Europejskich Stowarzyszeń Muzealnych – NEMO,
- wydawnictwa w języku polskim i angielskim, promujące Mazowsze, mazowiecką kulturę i tradycję ustną: „Bajki znad Wisły, Bugu i Narwi. Baśnie, podania i legendy z Mazowsza”, „Tradycje Kulinarne. Mazowsze - Kaszuby – Śląsk”, Seria „Odkrywanie Tradycji Mazowsza” - „Rzemiosło cz. I. Bursztyniarstwo, Wycinanka, Kurpiowskie wyploty z korzenia”, „Instrumentarium cz. I. Harmonia pedałowa, Ligawka, Wskrzyszona tradycja – rzecz o fidei płockiej”, Seria wydawnicza „Tradycja Mazowsza” - Powiat Sokołowski, Powiat Ostrołęcki; konkurs „Mazowiecka Akademia Książki” na publikacje książek o historii, tradycji i kulturze Mazowsza, których wydanie (ze względu na ich niekomercyjny charakter) byłoby trudne bez dofinansowania. W 2008r. wydano następujące nagrodzone pozycje: „Jak poranione ptaki”, Daniel Ratz, „Napoleońskie Dziedzictwo na Mazowszu”, Piotr Oleńczak, „O mazowieckim rzeźbiarzu”, Jakub Kopczyński, „Ślady tamtych dni” (tryptyk), Jerzy Wilk,
- wydanie przewodnika „Sanktuaria, miejsca kultu” oraz folderów/mapek: „Inscenizacje historyczne na Mazowszu”, „Szlakiem Jana Pawła II”.

Wszystkie działania były realizowane w szerokim zakresie. Do zadań zasługujących na szczególną uwagę zasługuje: tworzenie interaktywnej mapy zabytków województwa w ramach wdrażania Mazowieckiego Systemu Informacji Przestrzennej, promocja regionalnej żywności (Sieć Dziedzictwa Kulinarnego Mazowsza). Zadania finansowane były głównie z budżetu samorządu województwa.

4.5. Cel 5: Zwiększenie dostępności obiektów zabytkowych poprzez ich wykorzystanie dla funkcji turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych – kreowanie pasm przyrodniczo – kulturowych

Realizacja celu polegała przede wszystkim na działaniach służących kreowaniu powiązań przyrodniczo – kulturowych w województwie i wspieranie działań służących do komercyjnego wykorzystania zabytków. Głównym narzędziem wspierającym działania służące adaptacji zabytków na cele kulturalne i turystyczne jest Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007 - 2013, a jego ramach Priorytet VI. „Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji”, działania: 6.1 Kultura i 6.2 Turystyka. Na liście rankingowej dla działania 6.1 ogłoszonej w 2009r. znalazły się 52 projekty, które mają szansę uzyskać dofinansowanie z czego 37 projektów stanowi realizację Programu. Wiele z projektów umieszczonych na liście dotyczy odnowy obiektów zabytkowych i ich adaptacji na cele kulturalne. Do końca 2009 roku opublikowano listę projektów pozytywnie zweryfikowanych (5 projektów), z których dwa obejmują działania dotyczące wykorzystania obiektów zabytkowych na cele kulturalne: „Zwiększenie dostępności do kultury poprzez renowację i modernizację zabytkowego budynku Mazowieckiego Centrum Kultury i Sztuki – stworzenie Centrum aktywności Kulturalnej Osób Niepełnosprawnych” w Warszawie oraz „Ponarwie. Konserwacja i rewitalizacja fortu ziemnego i pomnika – mauzoleum poległych w bitwie pod Ostrołęką 26 maja 1831 roku” w Ostrołęce.

Zadania realizowane w latach 2008-2009 polegały na:

Działanie 1: Kreowanie pasm (powiązań) przyrodniczo kulturowych w województwie ze szczególnym uwzględnieniem szlaków nadrzecznych

- organizacji warsztatów „Liwiec – Dwa Brzegi. Rzeka Dzieli, Rzeka Łączy” w Jadowie,
- tworzeniu szlaków kulturowych w ramach wyznaczonych pasm np. szlaku „Zębatym kołem” eksponującego zabytki przemysłowe Żyrardowa w paśmie kolejowym, 4 szlaków w ramach produktu „Pilica – smak przygody” prezentujących drewniane budownictwo sakralne, założenia pałacowo-parkowe, tradycje kulinarne i historyczną trasę kolejki wąskotorowej w paśmie Pilicy,
- opracowaniu koncepcji lokalnych szlaków kulturowych w ramach Bursztynowego szlaku prawobrzeżnego Mazowsza,
- wydaniu w ramach zeszytów Mazowsze Analizy i Studia kolejnego opracowania z cyklu ”Koncepcja szlaków turystyczno-kulturowych” - Pasma Bugu i Liwca,
- rozpoczęciu przygotowań do Roku Chopinowskiego: finansowaniu realizacji „Programu rozwoju produktu turystycznego Mazowsze Chopina” przez Mazowiecką Regionalną Organizacją Turystyczną i Lokalną Organizację Turystyczną Mazowsze Chopina, opracowaniu założeń Szlaku Chopinowskiego (Warszawa, Milanówek, Błonie, Niepokalanów, Sochaczew, Żelazowa Wola, Brochów, Sanniki, Płock) obejmującego zwiedzanie zabytków położonych na tym terenie, nie tylko związanych z postacią Fryderyka Chopina,
- finansowaniu organizacji imprez turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe regionu np. Międzynarodowy Rajd Szlakami pn. – wsch. Mazowsza 2008 (w tym trasa kajakowa rzeką Omulew),
- opracowaniu Projektu Ścieżki Przyrodniczej o charakterze kulturowo – ekologicznym ukazującego dziedzictwo przyrodnicze Ziemi Radomskiej oraz prezentującego wyobrażenia dawnych mieszkańców wsi o otaczającej rzeczywistości,

- organizacji I Międzynarodowego Rajdu „Szlakiem Doliny Liwca” szlakiem turystycznym wytyczonym wzdłuż rzeki Liwiec (Liw, Sucha, Kopcie, Wyszków, Węgrów, Starawieś, Bożychy),
- realizacji opracowania przewodnika „Zamek w Liwie na Szlaku Doliny Liwca”,
- wspomaganie urządzenia szlaków turystycznych w ramach pasma Doliny Liwca,
- finansowaniu realizacji „Programu rozwoju produktu turystycznego Mazowsze Chopina” przez Mazowiecką Regionalną Organizacją Turystyczną i Lokalną Organizację Turystyczną Mazowsze Chopina.

Działanie 2: Wspieranie działań dotyczących komercyjnego wykorzystania obiektów zabytkowych na cele kulturalne, turystyczne i edukacyjne

- organizacji imprez kulturalnych w obiektach zabytkowych: spektakle teatralne w plenerach zamku liwskiego *Tajemnica Żółtej Damy*, *Śpiący rycerze - przebudzenia*, *Skarb Bony*, cykl koncertów „Mazowsze w Koronie” Staropolskie wieczory w zabytkach architektury mazowieckiej (w następujących miejscowościach: Nowy Dwór Mazowiecki, Nieporęt, Węgrów, Wysokie Koło, Czernice Borowe, Gostynin, Sierpc, Płońsk, Lewiczyn, Serock, Kozienice, Sokołów Podlaski, Przasnysz, Krasne, Góra Kalwaria), Koncert na Imieniny Józefa Brandta w Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, „V Plenerowy Wieczór Muzyczny u Michała Księcia Ogińskiego” Sokołowie Podlaskim w Parku w Przeździecku (miejscu drewnianego dworu Rodziny Ogińskich), Koncert Galowy XXVIII Wojewódzkiego Przeglądu Zespołów Tanecznych w Łazienkach Królewskich (Teatr na Wyspie), XI Kurs Interpretacji Muzyki Solowej i Kameralnej „Karol Szymanowski in memoriam” w Pałacu w Jadwisinie, organizacji cyklu koncertów prezentujących muzykę Chopina oraz poezję i fotografię o Sannikach „Chopin. Muzyka – poezja” - 28 sezon koncertowy w zabytkowym pałacu w Sannikach, organizacji cyklu Koncerty pod Lipą i Koncerty Królewskie w Łazienkach Królewskich i Wilanowie,
- funkcjonowaniu Teatru Praga (nowej jednostki kultury samorządu województwa) w adaptowanych pomieszczeniach jednego z najstarszych postindustrialnych obiektów na warszawskiej Pradze,
- organizacja cyklu występów muzyczno-poetyckich w Pałacu w Sannikach w ramach 29. sannickiego sezonu artystycznego.

Działanie 3: Opracowanie modelu wykorzystania zadań opieki nad zabytkami dla generowania nowych miejsc pracy

- działanie nie realizowane.

Nie zrealizowano działania 3. *Opracowanie modelu wykorzystania zadań opieki nad zabytkami dla generowania nowych miejsc pracy*. Szczególne znaczenie dla wdrażania Programu miała realizacja działania 1. *Kreowanie pasm (powiązań) przyrodniczo-kulturowych w województwie ze szczególnym uwzględnieniem szlaków nadrzecznych*. Głównym narzędziem finansowania zadań w ramach celu może być RPO WM 2007-2013, jednak ze względu na przesunięcia naboru i oceny wniosków tylko w niewielkim stopniu zostało ono wykorzystane.

4.6. Wskaźniki monitoringu

W monitorowaniu wdrażania Programu skoncentrowano się na zadaniach realizowanych na terenie województwa mazowieckiego, podejmowanych przez samorząd województwa i instytucje podległe oraz zadaniach wykonywanych przez inne podmioty, ale przy wsparciu samorządu województwa (dotacje, patronat).

Cel operacyjny	Wskaźniki	Wartość wskaźnika	Źródła danych
Zachowanie materialnej i niematerialnej spuścizny historycznej regionu	– liczba publikacji dotyczących zasobów dziedzictwa kulturowego	18	U.M. Departament Kultury, Promocji i Turystyki Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków
	– liczba zrealizowanych lokalnych programów rewitalizacji	0	
	– liczba utworzonych parków kulturowych	1	
	– liczba zdigitalizowanych obiektów	0	
	– liczba zrewaloryzowanych obiektów zabytkowych lub obszarów	282	
	– liczba zorganizowanych konferencji dot. ochrony zabytków	3	
	– liczba uczestników konferencji	b.d.	
Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego wsi i miast historycznych	– liczba warsztatów poświęconych lokalnym programom rewitalizacji miast historycznych	0	U.M. Departament Kultury, Promocji i Turystyki, samorządy lokalne
	– liczba uczestników Forum w mazowieckich miastach historycznych	0	
	– liczba stron internetowych poświęconych krajobrazom kulturowym	1	
Utrwalanie zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców	– liczba uczestników współpracujących przy opracowaniu przewodników „Małe ojczyzny Mazowsza”	2	U.M. Departament Kultury, Promocji i Turystyki
	– liczba projektów edukacyjnych dotyczących historii regionu	130	
	– liczba uczestników programów edukacyjnych	b.d.	
	– liczba publikacji, wystaw i innych form upowszechniania dokumentacji dorobku kultury ludowej	36	
Promocja walorów kulturowych Mazowsza z wykorzystaniem nowoczesnych technologii	– liczba tytułów informatorów i materiałów promujących walory historyczne regionu (w tym w formie elektronicznej)	5	U.M. Departament Kultury, Promocji i Turystyki „Kronika Mazowiecka”
	– liczba zorganizowanych imprez folklorystycznych	59	
	– liczba uczestników imprez folklorystycznych	b.d.	
	– liczba utworzonych portali internetowych, liczba stron zawierająca promocję Ziemi Mazowieckiej	21	
	– liczba „spotów” reklamowych promujących walory historyczne województwa mazowieckiego	3	
Zwiększanie dostępności obiektów zabytkowych poprzez ich wykorzystanie dla funkcji turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych	– liczba powstałych szlaków turystyczno – kulturowych w ramach pasm	17	U.M. Departament Kultury, Promocji i Turystyki „Kronika Mazowiecka”
	– liczba obiektów zabytkowych adaptowanych na cele turystyczne, kulturalne i oświatowe	1	
	– liczba miejsc pracy powstałych w wyniku adaptacji obiektów zabytkowych na cele turystyczne, kulturalne i oświatowe	bd	

5. MONITORING DZIAŁAŃ SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Samorząd Województwa realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków wynikające z ustawy o samorządzie województwa oraz ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do zadań tych należy w szczególności sprawowanie opieki nad dziedzictwem kulturowym i jego racjonalne wykorzystanie, finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego samorząd posiada tytuł prawny, uwzględnianie zadań ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu strategii, planu zagospodarowania przestrzennego. Od 2006 roku samorząd województwa może także udzielać dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych realizowanym przez właścicieli bądź posiadaczy zabytków wpisanych do rejestru. Do 2009 roku dofinansowanie tych prac odbywało się według zasad określonych w uchwale nr 24/07 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 lutego 2007r. W listopadzie 2009 roku została podjęta nowa uchwała, w oparciu o którą zostaną przydzielane dotacje na dofinansowanie prac przy zabytkach ruchomych i nieruchomych znajdujących się na obszarze województwa mazowieckiego w latach następnych¹⁴. Zgodnie z jej zapisami rozszerzeniu ulegnie grupa beneficjentów, a o dofinansowanie będą mogli starać się jednostki samorządu terytorialnego, organizacje niebędące jednostkami sektora finansów publicznych i niedziałające w celu osiągnięcia zysku (fundacje i stowarzyszenia) oraz osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych.

W ramach realizacji budżetu wykonano szereg zadań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego regionu. Należały do nich:

- Wydatki na wykonanie zadań figurujących w Wieloletnim Programie Inwestycyjnym:
  - Matecznik Mazowsze – centrum folklorystyczne w Karolinie – 20 mln zł (2008r.), adaptacja „Stajni” na „Karczmę Staropolską” – 1,127 mln zł (2009r.), budowa zespołu noclegowego w siedzibie Zespołu Pieśni i Tańca Mazowsze – 2,8 mln zł (2009r.),
  - generalny remont i przebudowa dziedzińca Arsenалу w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie - I etap prac – 650 tys. zł (2008r.), wykonanie dokumentacji dla zagospodarowania dziedzińca wewnętrznego i przebudowy budynku Arsenалу – 35 tys. zł (2009r.),
  - restauracja XIX wiecznej zabudowy skrzydła południowego – Muzeum im. Jacka Malczewskiego – 682 tys. zł (2008r.),
  - budowa oranżerii na terenie zespołu parkowo – pałacowego – Muzeum Romantyzmu w Opinogórze – 2,8 mln zł (2008r.), 3,675 mln zł (2009r.),
  - „Zdarzyło się kiedyś nad wodą”, trasa turystyczna w radomskim skansenie (II etap) – Muzeum Wsi Radomskiej – 500 tys. zł (2008r.),
  - Modernizacja infrastruktury kulturalnej Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie – 915 tys. zł (2009r.),

---

¹⁴ Uchwała nr 192/09 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 16 listopada 2009 r. w sprawie zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Województwa Mazowieckiego

- adaptacja pałacu we Wsoli na Muzeum im. Witolda Gombrowicza (filii Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza) – 4,683 mln zł (2009r.).
- Pozostałe zadania w formie dotacji celowych na inwestycje:
  - Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca „Mazowsze” - 26,9 mln zł,
  - muzea - 21,8 mln zł.
- Wydatki z budżetu Województwa Mazowieckiego na zadania, które otrzymały wsparcie z RPO WM:
  - Przebudowa dziedzińca Arsenалу Warszawskiego wraz z otoczeniem – 33 tys. zł (nakłady pozabudżetowe 283 tys. zł),
  - Matecznik Mazowsze - centrum folklorystyczne w Karolinie – 91,266 mln zł (nakłady pozabudżetowe w 2009r. – 0 zł, przewidywane w 2010r – 3,636 mln zł),
  - Renowacja i modernizacja zabytkowego budynku Mazowieckiego Centrum Kultury i Sztuki w Warszawie – 57 tys. zł (nakłady pozabudżetowe – 100 tys. zł),
  - Realizacja projektu „Jan Kochanowski inspiracją kulturową Mazowsza” w Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu – nakłady pozabudżetowe – 24 tys. zł, ??????
  - Ponarwie. Konserwacja i rewitalizacja fortu ziemnego i pomnika – mauzoleum poległych w bitwie pod Ostrołęką 26 maja 1831 roku – 39 tys. zł (nakłady pozabudżetowe – 342 tys. zł),
  - Tworzenie Międzynarodowego Ośrodka Edukacji i Dziedzictwa Kulturowego w Muzeum Romantyzmu w Opinogórze – 23 tys. zł (nakłady pozabudżetowe – 126 tys. zł),
  - Rewitalizacja Zamku Księżąt Mazowieckich w Ciechanowie – Ośrodek Pogranicza Kultur - (nakłady pozabudżetowe – 43 tys. zł),?????
  - Budowa centrum kulturalno-rekreacyjnego w Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu - (nakłady pozabudżetowe – 92 tys. zł),??????
  - „Zdarzyło się kiedyś nad wodą”, trasa turystyczna w radomskim skansenie (II etap) w Muzeum Wsi Radomskiej – 650 tys. zł (nakłady pozabudżetowe w 2009r. – 0 zł, przewidywane w 2010r – 12,6 mln zł),
  - Rewaloryzacja Zespołu Pałacowo – Parkowego im. Fryderyka Chopina w Sannikach – 80 tys. zł (nakłady pozabudżetowe w 2009r. – 0 zł, przewidywane w 2010r – 17,6 mln zł).

Zrealizowane zadania finansowane z budżetu samorządu województwa stanowią realizację celu I, działania 3. „Ekspozowanie zabytków o szczególnej wartości” i działania 4. „Zapobieganie degradacji zabytków” oraz celu III, działania 2. „Wykorzystanie tożsamości i wartości dziedzictwa jako elementu rozwoju regionalnego i lokalnego” i działania 4. „Wspieranie twórczości artystycznej, ludowej o znaczeniu lokalnym, regionalnym i krajowym”.

5.1. Działania Urzędu Marszałkowskiego i jednostek podległych

Samorząd Województwa Mazowieckiego jest organizatorem¹⁵ dla 29 instytucji kultury, wśród których najliczniejszą grupę stanowią muzea (18) - główne miejsca gromadzenia, udostępniania i badania dziedzictwa kulturalnego i historycznego o charakterze materialnym i niematerialnym. Instytucje te znacząco powiększyły swoje zasoby w 2008 r. poprzez przejęcie przez samorząd województwa placówek prowadzonych dotychczas przez samorządy gminne lub powiatowe: Pałac w Sannikach (od 31.05.2010 r. zmieniona nazwa na Europejskie Centrum Artystyczne im. Fryderyka Chopina w Sannikach), Muzeum Małego Miasta w Bieżuniu (jako oddział Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu), Muzeum Zbrojownia na Zamku w Liwie. W 2009 r. rozpoczęło działalność Muzeum Witolda Gombrowicza we Wsoli (jako oddział Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza). Uwzględniając specyfikę działalności prowadzonej przez placówki kultury można stwierdzić, że wiele z nich w ramach prowadzonej działalności może realizować zadania wynikające z Programu. Za pośrednictwem Departamentu Kultury, Promocji i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego do instytucji tych skierowano zapytanie o zrealizowane zadania służące wdrażaniu zapisów Programu.

Z informacji przekazanych przez Departament Kultury, Promocji i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego wynika, że największą liczbą takich działań w 2008 roku mogło pochwalić się Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki (działające od 2000 roku). Wśród szerokiego spektrum zadań realizowanych przez Centrum znalazły się imprezy promujące mazowiecką sztukę ludową oraz związane z wydarzeniami historycznymi, wydawnictwa propagujące zasoby dziedzictwa kulturowego, konkursy z zakresu znajomości kultury i historii regionu. Centrum prowadziło także działania promujące polską i mazowiecką kulturę poza granicami kraju (w ramach „Dni Mazowsza” w Saksonii Anhalt oraz wystawy „Pejzaże Mazowsza” w Brukseli). Z kolei w 2009 roku najwięcej zadań wdrażających zapisy Programu zrealizowało Muzeum Zbrojownia na Zamku w Liwie. Dużą aktywność w zakresie realizacji takich zadań wykazały także inne placówki muzealne: Muzeum Mazowieckie w Płocku, Muzeum Wsi Radowskiej w Radomiu oraz Muzeum Regionalne w Siedlcach.

5.2. Działania finansowane lub współfinansowane z budżetu samorządu województwa realizowane przez inne podmioty

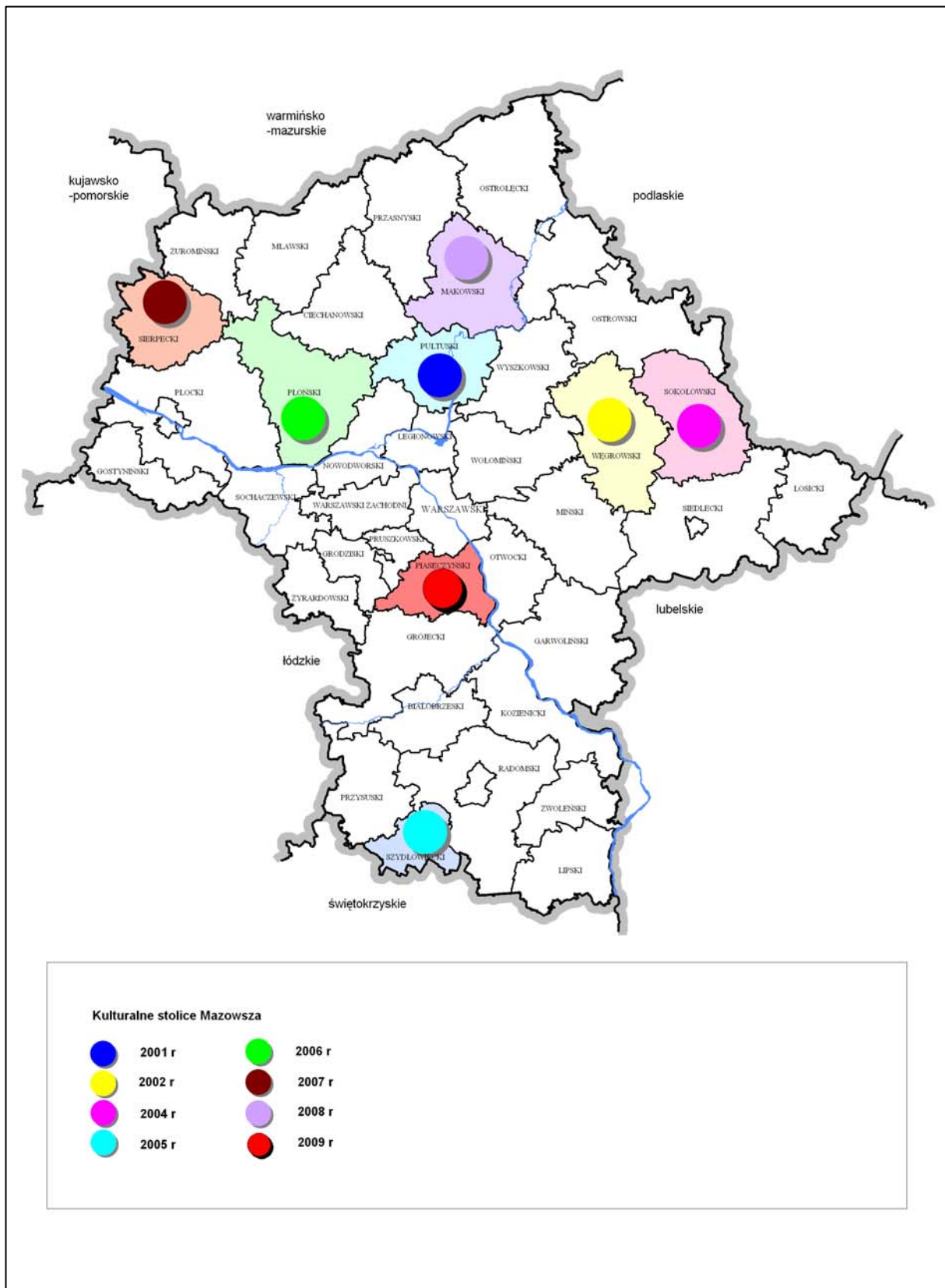
5.2.1. Stolice Kulturalne Mazowsza

Od 2001 roku Samorząd Województwa Mazowieckiego organizuje konkurs, w wyniku którego wybierana jest Stolica Kulturalna Mazowsza. Nagrodą w konkursie jest dofinansowanie imprez kulturalnych, które odbywają się na terenie zwycięskiego powiatu. Otrzymanie tytułu jest ważnym elementem promocji kultury lokalnej, w tym zasobów dziedzictwa kulturowego i stanowi wyróżnienie dla najbardziej aktywnego ośrodka. Zaszczytny tytuł Stolicy Kulturalnej Mazowsza w 2008r. otrzymał powiat makowski, a w 2009r. powiat piaseczyński. Laureatami w latach poprzednich były powiaty: 2001r. - pułtuski, 2002r. - węgrowski, 2004r. - sokołowski, 2005r. - szydłowiecki, 2006r. - płoński, 2007r. - sierpecki.

---

¹⁵ w rozumieniu ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 1991 Nr 114 poz. 493 z późn. zm.)

Mapa 3. Stolice Kulturalne Mazowsza

Źródło: Opracowanie MBPR

Konkurs jest jednym z elementów wdrażania zapisów Programu – celu III, działania 1. „Kreowanie wyobrażeń na temat tożsamości historycznej i kulturowej Mazowsza, z uwzględnieniem specyfiki lokalnej” i działania 2. „Wykorzystanie tożsamości i wartości dziedzictwa jako elementu rozwoju regionalnego i lokalnego”.

5.2.2. Europejskie Dni Dziedzictwa na Mazowszu

Od 1992 roku w Polsce, a od 1985 roku w Europie organizowane są Europejskie Dni Dziedzictwa (EDD). Akcja została zainicjowana przez Radę Europy, a jej celem jest promocja w środowiskach lokalnych materialnego i duchowego dziedzictwa kultury, stanowiącego o różnorodności kultury europejskiej.

Od 2005 roku patronat nad organizacją obchodów objął Marszałek Województwa Mazowieckiego. Samorząd województwa finansował dodatkowo działania promocyjne oraz był organizatorem lub współorganizatorem wielu imprez. Dzięki współpracy Urzędu Marszałkowskiego z koordynatorem – KOBiDZ – Regionalnym Ośrodkiem Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie województwo mazowieckie wyróżniało się włączeniem w organizację obchodów licznej grupy samorządów lokalnych.

Obchodom EDD przyświeca zmieniające się corocznie hasło przewodnie, które w 2008r. brzmiało „**Korzenie tradycji. Od ojcowizny do ojczyzny**”, nawiązując do tradycji wielokulturowości polskiego społeczeństwa i tolerancji. Temat ten eksponował również wielokulturowość społeczeństwa Mazowsza oraz doskonale wpisał się w inicjatywę o zasięgu ogólnoeuropejskim – **Europejski Rok Dialogu Międzykulturowego** przypadający w 2008 roku.¹⁶ Na Mazowszu EDD po raz kolejny odbywały się pod **honorowym patronatem** Marszałka Województwa Mazowieckiego. Obchody Europejskich Dni Dziedzictwa zainaugurował w **Żyrardowie** koncert Sinfonii Varsovii pod dyrekcją Krzysztofa Pendereckiego.

Główne uroczystości odbywały się w dniach 13-14 oraz 20-21 września 2008r. w następujących miejscowościach: Brok, Brwinów, Ciechanów, Czersk, Gołotczyzna, Komorów, Konstancin, Koszajec, Liw, Milanówek, Nowy Dwór Mazowiecki, Otrębusy, Otwock, Piaseczno, Płock, Płońsk, Podkowa Leśna, Radom, Siedlce, Sokołów Podlaski, Stara Wieś, Szydłowiec, Warszawa - muzea, Warszawa - Ursus, Warszawa - Włochy, Wołomin, Węgrów, Zalesie Dolne.

Przy wsparciu finansowym Samorządu Województwa Mazowieckiego¹⁷, który przeznaczył na ten cel 224 tys. zł odbywały się wydarzenia artystyczne:

- **Żyrardów** - koncerty, ogólnomiejski wielobarwny piknik historyczno - kulturowy, na którym m.in. odbyła się prezentacja ginących zawodów i rękodzieła artystycznego, także wycieczki zabytkowym, londyńskim autobusem po żyrardowskiej osadzie fabrycznej trasą turystyczną prezentująca najwartościowsze i najciekawsze z punktu widzenia historii miasta obiekty żyrardowskiej starówki;
- **Brok** – obchody skupiły się na tradycji muzycznej północno-wschodniego Mazowsza, tj. Puszczy Zielonej (okolice Broku zamieszkują potomkowie kurpiowskich rodzin). Repertuar koncertu obejmował tradycyjne pieśni religijne, które stanowią duchową spuściznę kurpiowskiej ojcowizny;

¹⁶ Na podstawie strony internetowej www.kobidz.pl/app/site.php5/print/article/1464/3107.html

¹⁷ <http://www.edd.com.pl/index.php/edd-w-regionach/woj-mazowieckie/>

- **Brwinów** - EDD organizowane były wspólnie z Milanówkiem i Podkową Leśną, atutem obchodów był koncert Gabrieli Kulki z Orkiestrą Symfoniczną Filharmonii Kaliskiej – balansujący na granicy rocka, jazzu i kabaretu;
- **Gołotczyzna** - zorganizowane przez Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie, przy willi A. Świętochowskiego w Gołotczyźnie. W ramach imprezy „Zajazd Szlachecki” odbył się spektakl pt. „Legenda i prawda o Hetmanie Janie Sobieskim”, oparty na motywach twórczości polskich pisarzy, poetów i kompozytorów z drugiej połowy XVII w. Tematyka spektaklu doskonale nawiązuje do rodzimych tradycji szlacheckich;
- **Liw** - w Muzeum Zbrojowni na Zamku, odbyły się pod hasłem „Sejmik liwski”, gdzie zaprezentowane zostały tradycje samorządowe Ziemi Liwskiej jako interesującego obszaru kulturowego, położonego na zachodnim brzegu rzeki Liwiec i będącego do XVI w. granicą państwową Polski. Zaprezentowano pokaz historyczny, który nawiązuje do szlacheckich tradycji parlamentarnych Mazowsza i Podlasia w XVII i XVIII w.;
- **Milanówek** - cykl wydarzeń pt. „Milanowska Grządka Teatralna”, prezentowane były spektakle oparte na baśniach polskich autorów, co było doskonałą formą przekazu dziedzictwa kulturowego młodemu pokoleniu;
- **Nowy Dwór Mazowiecki** - miasto włączyło się w obchody w ramach corocznych „Spotkań z historią” na terenie Twierdzy Modlin. Odbyły się liczne uroczystości upamiętniające wysiłek żołnierzy polskich w Wojnie Obronnej 1939 r.;
- **Otwock** - koncert muzyki klezmerskiej w wykonaniu zespołu „Max Klezmer Band”. Otwock jako miasto wielokulturowe związany jest mocno z kulturą żydowską;
- **Piaseczno** – po raz drugi organizował EDD łącząc je z IV Jarmarkiem Piaseczyńskim, odbyły się m.in. występy zespołów ludowych, pokazy dawnego rzemiosła, występy teatralne, koncerty zespołów folkowych; uświetnił obchody pokaz historyczny (historyczne walki rycerskie, łucznictwo, żonglerkę, taniec z ogniem) w wykonaniu Stowarzyszenia Rycerskiego Eodem Tempore;
- **Płock** - koncerty muzyki z pieśniami celtyckimi i średniowiecznymi Grupy „Open Folk”, wykonywane na instrumentach tradycyjnych, nad Wisłą u stóp historycznej Skarpy Płockiej oraz na rynku i przylegających ulicach;
- **Podkowa Leśna** - spektakl pt. „RetrosHOW” nawiązywał do wątków zaczerpniętych z przedwojennych polskich musicali i filmów. Spektakl dobrze wpisał się w atmosferę założonej w latach 20. ubiegłego wieku Podkowy Leśnej;
- **Płońsk** - widowisko muzyczne „Z muzyką wśród gwiazd” w wykonaniu Macieja Wierzchowskiego „Vandersona”, uroczystości były poświęcone popularyzacji dziedzictwa naukowego i kulturowego pozostawionego przez lekarza, astronoma i meteorologa Jana Walerego Jędrzejewicza twórcę obserwatorium astronomicznego - wybitną postać związaną z ziemią płońską;
- **Siedlce** - koncert muzyki klasycznej w wykonaniu Orkiestry Symfoników Bydgoskich;
- **Sokołów Podlaski** - obchody przebiegały pod hasłem „Wielokulturowość Ziemi Sokołowskiej – Sokołowscy Unicy II”, nawiązywały do Unii Brzeskiej oraz historii Unitów Podlaskich, ze szczególnym uwzględnieniem Unitów Sokołowskich. Odbyły się koncerty w wykonaniu: prawosławnego Chóru Cerkiewnego ze Lwowa

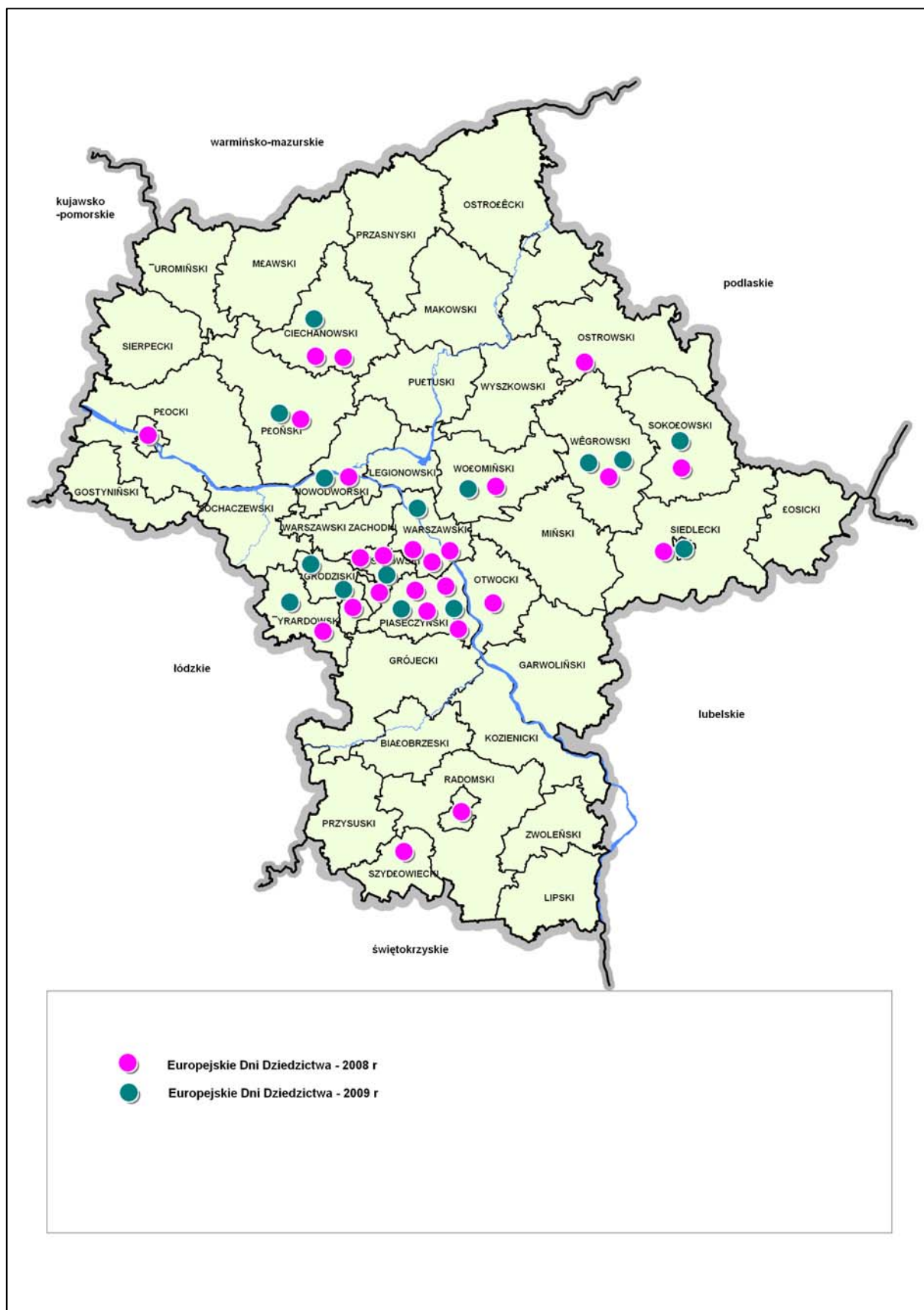
w repertuarze unickim (pieśni sakralne) oraz zespołu Camerata Cracovia w koncercie pt. „Muzyka w dawnej Polsce” (utwory polskich kompozytorów z XVI i XVII w.);

- **Szydłowiec** – obchody prezentowały program nawiązujący do lokalnej tradycji i kultury (m.in. promocja książki „Przewodnik po zabytkach i atrakcjach turystycznych Szydłowca”, multimedialna prezentacja programu oraz otwarcie wystawy pt. „Moja Mała Ojczyzna”). Głównym punktem obchodów był występ zespołu muzyki szkocko-irlandzkiej Beltaine na dziedzińcu Zamku w Szydłowcu;
- **Warszawa Ursus** - koncert pt. „Życie jak baśń”, w celu wzmocnienia świadomości własnej rodziny i jej powiązań ze zdarzeniami historycznymi ważącymi o dziejach narodu odbyły się warsztaty artystyczne pt. „Baśń jak życie. Znaleźć swoją historię”;
- **Węgrów** - koncert muzyczno-poetycki pt. „Orfeusz i Eurydyka oraz inne mity” w Pałacu Radziwiłłów w Starejwsi k. Węgrowska oraz koncert pt. „Nad spuścizną po przodkach deliberacje” w Domu Gdańskim;
- **Wołomin** - koncert pt. „Kolorem swej ojczyzny zachwycać będę” w wykonaniu Teatru Equus. Impreza przybliżyła mieszkańcom kulturę: żydowską, prawosławną, niemiecką, romską, które na przestrzeni wieków tworzyły historię miasta;

W 2009 roku hasło EDD brzmiało „Zabytkom na odsiecz! Szlakiem grodów, zamków i twierdz”. Motto przewodnie miało zachęcać do poszerzania wiedzy historycznej i służyć promocji szeroko pojmowanego dziedzictwa militarnego.

Na dofinansowanie wydarzeń artystycznych organizowanych w 15 miejscowościach województwa mazowieckiego (dofinansowaniem objęto ponad 20 imprez) samorząd województwa przeznaczył ok. 150 tys. zł. Uroczysta inauguracja EDD na Mazowszu miała miejsce w dawnej fabryce wódek „Koneser” na warszawskiej Pradze. Imprezy organizowane przez samorządy lokalne, instytucje kultury, stowarzyszenia, dofinansowane z budżetu województwa, odbywały się w: Brwinowie, Ciechanowie – Gołotczyźnie, Czersku, Liwie, Milanówku, Nowym Dworze Mazowieckim – Twierdzy Modlin, Piasecznie, Płońsku, Podkowie Leśnej, Siedlcach, Sokołowie Podlaskim, Warszawie – Ursusie, Węgrowie, Wołominie, Żyrardowie.

Mapa 4. Obchody Europejskich Dni Dziedzictwa w województwie mazowieckim w 2008-2009 r.

Źródło: Opracowanie MBPR

Przy wsparciu finansowym z budżetu samorządu województwa odbyło się ponad 20 różnych wydarzeń:

- **Brwinów** (20 września 2009 r., dotacja 10 000 zł)
Koncert jazzowy w wykonaniu pianisty, kompozytora Włodka Pawlika (z towarzyszeniem trio jazzowego) pt. „Anhelli” - inspirowany poematem Słowackiego (dwusetna rocznica urodzin i sto czterdziesta śmierci poety przypada w 2009 roku na terenie udostępnionego przez prywatnych właścicieli, zabytkowego parku przy dworku w Żółwinie k./Brwinowa;
- **Ciechanów - Gołotczyzna (Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie)** (5 września 2009 - Ciechanów, 26 września 2009 r. - Gołotczyzna, dotacja 10 000 zł)
Jarmark średniowieczny, turnieje rycerskie i konne, pokazy sokolników na błoniach przy Zamku Książąt Mazowieckich w Ciechanowie. Impreza „Zajazd Szlachecki” w parku przy willi A. Świętochowskiego w Gołotczyźnie, w ramach której wystawiono spektakl pt. „Sejmik Mazowiecki” w wykonaniu teatru „ATLANTIS” z Warszawy nawiązujący do rodzimych tradycji szlacheckich;
- **Góra Kalwaria - Zamek Książąt Mazowieckich w Czersku** (12 września 2009 r., dotacja 5 000 zł)
Sesja historyczna i wystawy poświęcone opiece nad zabytkami oraz Koncert dawnej muzyki greckiej w wykonaniu zespołu „Mythos”;
- **Liw - Muzeum Zbrojownia na Zamku w Liwie** (12 września 2009 r., dotacja 5 000 zł)
Impreza pod hasłem „Od ruiny do rewitalizacji. Niezwykłe dzieje gotyckiej warowni książąt mazowieckich w Liwie”, której celem była prezentacja mieszkańcom i turystom militarnej historii zamku. Jednym z punktów programu była sesja naukowa poświęcona roli zamku jako twierdzy oraz koncert kameralny w wykonaniu kwartetu smyczkowego „Barocco” z Warszawy;
- **Milanówek** (19 września 2009 r., dotacja 12 000 zł)
Koncert Leny Ledoff pt. „Komeda-Chopin. Chopin-Komeda” oraz piknik plenerowy pn. „Wioska Prasłowiańska”, na którym pojawiło się obozowisko i miały miejsce walki wojów, pokazy dawnej broni i sztuki płatnerskiej, tradycyjnych rzemiosł i technik tkackich, przysmaków dawnej kuchni staropolskiej. W ramach prasłowiańskiej wioski zagrał także zespół muzyki dawnej „Percival” prezentujący własne poszukiwania etnicznych brzmień;
- **Nowy Dwór Mazowiecki (Twierdza Modlin)** (27 września 2009 r., dotacja 5 000 zł)
Widowisko batalistyczne na terenie Twierdzy Modlin pt. „Nigdy więcej wojny”, przybliżające mieszkańcom i turystom wiedzę o jednej z ważniejszych bitew kampanii wrześniowej – heroiczną obronę Modlina;
- **Piaseczno (Stolica Kulturalna Mazowsza – 2009r.)** (3 września 2009 r., dotacja 5 000 zł)
Występy zespołów ludowych oraz pokazy dawnego rzemiosła, występy teatralne, koncerty zespołów folkowych oraz pokaz historyczny w wykonaniu „Stowarzyszenia Rycerskiego Eodem Tempore” (animacja życia średniowiecznego w obozie rycerskim, kuglarze, ruchome stanowisko interaktywne dla dzieci, pokaz tańca ognia, pokazy walk bronią białą);

- **Płońsk** (20 września 2009 r., dotacja 5 000 zł)
Koncerty, wystawy, konkursy, przedstawienia teatralne przypominające o historycznych wydarzeniach związanych z 70. rocznicą wybuchu II wojny światowej i obronnych walorach miasta. Atrakcją był koncert pieśni wojskowych w wykonaniu Orkiestry Reprezentacyjnej Wojsk Lądowych, w Parafii p.w. św. Maksymiliana Marii Kolbego w Płońsku;
- **Podkowa Leśna** (20 września 2009 r., dotacja 15 000 zł)
„Piknik Historyczny”, w ramach którego zorganizowano m.in. obóz wojskowy (z XVII w.), a w nim konkursy, warsztaty, tańce, pokazy ówczesnego sprzętu wojskowego, degustacje potraw staropolskich. Dodatkowo koncert Zespołu Polskiego Marii Pomianowskiej, wykonywany na instrumentach tradycyjnych;
- **Siedlce** (12 - 21 września 2009 r., 5 000 zł)
Wydarzenia promujące m.in. lokalne zabytki: wykłady dotyczące nowożytnych budowli obronnych, cmentarzy i mogił wojennych oraz wystawa afiszów okupacyjnych w Archiwum Państwowym w Siedlcach oraz pokaz walk rycerskich w wykonaniu „Bractwa Rycerskiego Ziemi Lubelskiej”;
- **Sokolów Podlaski** (11-13 września 2009 r., dotacja 15 000 zł)
W ramach plenerowej imprezy odbyła się m.in. prezentacja jaćwieskich legend oraz koncert muzyki folkowej;
- **Warszawa - Ursus** (20 września 2009 r., dotacja 5 000 zł)
Konkurs malarski dla dzieci i młodzieży oraz wystawa wydawnictw związanych m.in. architekturą obronną. Obchody uświetniła impreza pt. „Happening artystyczny z makietą zamku”;
- **Węgrów** (12 września 2009 r., dotacja 5 000 zł)
Obchody EDD miały miejsce w Domu Gdańskim jednym z bardziej znaczących zabytków miasta, w ramach których został zorganizowany „Dzień Angela Rosenblata”, na cześć urodzonego na Mazowszu w Węgrowie cenionego i słynnego lingwisty, literaturoznawcy, historyka demografii i kultury. Wydarzenie to uświetnił koncert: muzyki latynoamerykańskiej;
- **Wołomin** (12- 21 września 2009 r., dotacja 5 000 zł)
Wystawa pt. „Zabytkom na odsiecz! – Ossów - od legendy do wiedzy” w pawilonie panoramy „Bitwy Warszawskiej 1920 roku” w Ossowie, dokumentująca badania archeologiczne pola walki pod Ossowem jako poszerzanie wiedzy historycznej na temat znaczenia ochrony dziedzictwa militarnego poprzez badania naukowe pól bitewnych;
- **Żyrardów** (11-13 września 2009 r., dotacja 15 000 zł)
Impreza o charakterze ogólnomiejskiego pikniku, którego głównym motywem było nawiązanie do bogatych tradycji tkackich związanych z „POLSKĄ STOLICĄ LNU”. Wydarzenie uświetnił koncert Justyny Steczkowskiej;

5.2.3. Konkursy, nagrody

Dziedzictwo przeszłości jest jednym z podstawowych elementów budowania tożsamości regionalnej. Propagowanie tego dziedzictwa powinno odbywać się przy aktywnym udziale mieszkańców województwa i może przyjmować różne formy tej aktywności. Jednym z elementów stymulujących takie działania są konkursy organizowane przez Samorząd Województwa Mazowieckiego.

Nagroda im. Oskara Kolberga „Za zasługi dla kultury ludowej”

Nagroda jest przyznawana osobom kultywującym tradycje polskiej wsi. Wśród grona laureatów figurują artyści ludowi oraz naukowcy, badacze, popularyzatorzy, a także instytucje i organizacje wspierające kulturę ludową. W 2008 roku po raz 33. wręczono nagrody, które są przyznawane przez Muzeum im. Oskara Kolberga (Oddział Muzeum Wsi Radomskiej), Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz fundację „Cepelia” Polska Sztuka i Rękodzieło. Fundatorem jednej z nagród był Marszałek Województwa Mazowieckiego, a laureatem jej był Pan Grzegorz Szewczyk, rzeźbiarz z Kozienic. Drugą laureatką z województwa mazowieckiego była Pani Wiesława Bogdańska, kurpiowska artystka ludowa, dla której nagrodę ufundował Prezes Fundacji „Cepelia” Polska Sztuka i Rękodzieło.

Marszałek Województwa Mazowieckiego był fundatorem jednej z nagród również w 2009 roku. Jedyną laureatką z terenu województwa mazowieckiego była w 2009r. Pani Stanisława Dawid - tkaczka, wykonawczyni plastyki obrzędowej dekoracyjnej, wycinanek (Strzałki, Kurpie), która wygrała w kategorii plastyka, folklor muzyczny, śpiew, taniec. Uroczystość wręczenia nagród odbyła się w Muzeum Łazienkach Królewskich w Warszawie.

Konkurs Mazowieckie Zdarzenie Muzealne „Wierzba”

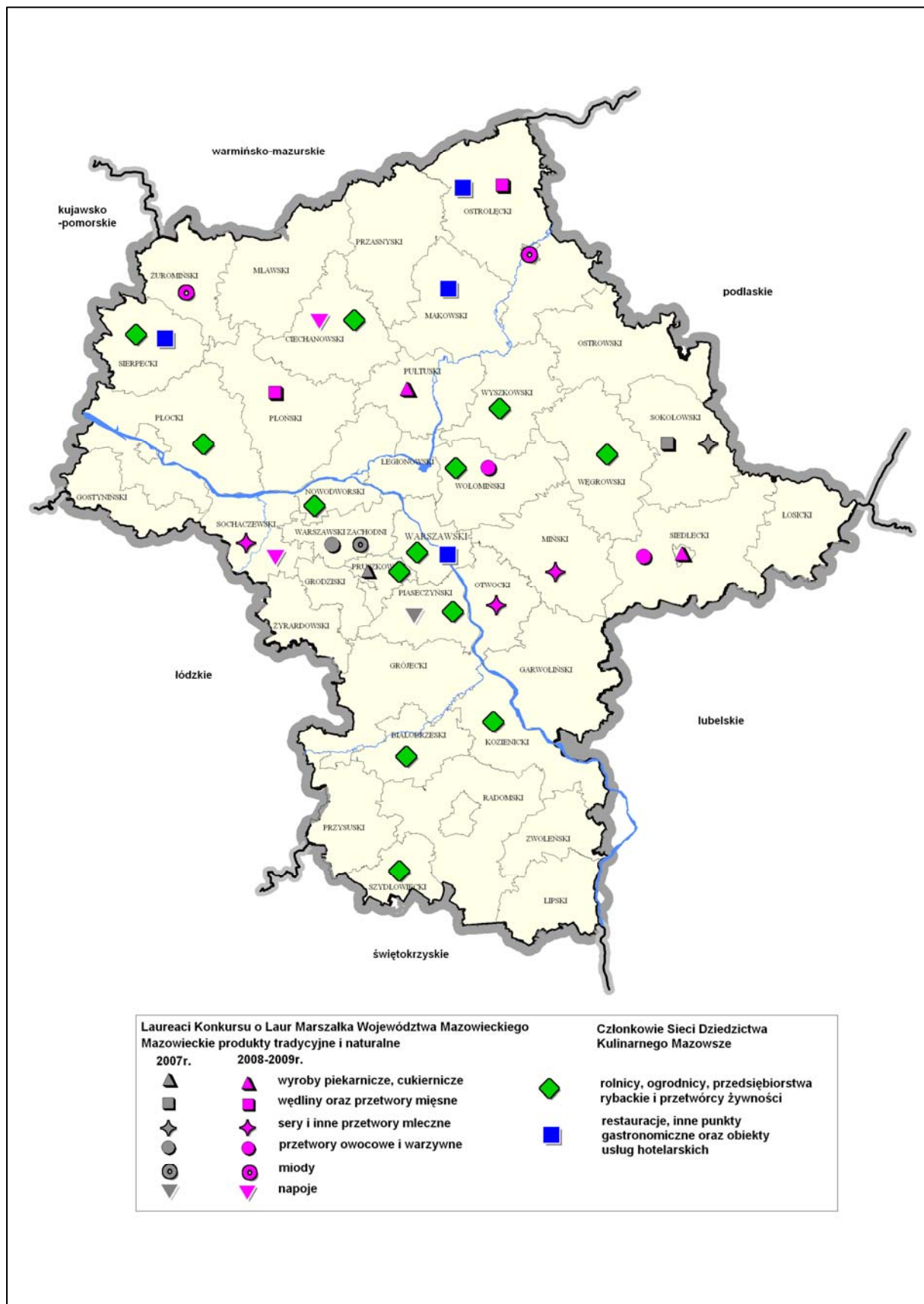
Konkurs organizowany przez Samorząd Województwa Mazowieckiego i Stowarzyszenie Muzealników Polskich jest adresowany do placówek muzealnych działających na terenie województwa mazowieckiego. Jego celem jest wyróżnienie najciekawszych inicjatyw kulturalnych organizowanych przez muzea i promowanie najlepszych, najbardziej aktywnych placówek. Nagrody przyznawane są w dwóch kategoriach: „Najciekawsza wystawa zorganizowana przez placówkę muzealną na Mazowszu” oraz „Najlepsza impreza, pokaz, ekspozycja w plenerze – zorganizowana poza terenem muzeum”. Rozstrzygnięcie konkursu o tytuł najciekawszej wystawy i najlepszej imprezy zorganizowanej w 2008 roku nastąpiło w roku 2009. Laureatami głównej nagrody w pierwszej kategorii zostały wystawy: „Zwykłe – niezwykle. Fascynujące kolekcje Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie” oraz „Smaki i smaczki PRL-u” zorganizowana przez Muzeum Karykatury w Warszawie. W drugiej kategorii główną nagrodę przyznano za organizację imprezy „Dawno, dawno temu”. Pruszkowski, średniowieczny festyn archeologiczny zorganizowany przez Muzeum Starożytnego Hutnictwa Mazowieckiego im. Stefana Woydy w Pruszkowie. Wyróżnienie honorowe otrzymało Muzeum im. Kazimierza Pułaskiego, które wraz ze Stowarzyszeniem W.A.R.K.A. było organizatorem „IV. Pikniku Historyczno-Kulturalnego Vivat Pułaski”.

Tytuł najciekawszej wystawy organizowanej w 2009 roku otrzymały ex aequo: „Święto Baroku. Sztuka w służbie prymasa Michała Stefana Radziejowskiego (1645-1705)” zorganizowana przez Muzeum Pałac w Wilanowie oraz „Z bogactw natury – sochocińskie guziki” zorganizowana przez Izbę Pamiątkową Guzikarstwa w Gminie Sochocin. Tytuł najlepszej imprezy otrzymała „Otwocka Gra Miejska. Otwock 1939-1944” zorganizowana przez Otwockie Centrum Kultury – Muzeum Ziemi Otwockiej. Drugie miejsce w tej kategorii zajęła impreza pn. „Warszawiacy śpiewają (nie) ZAKAZANE PIOSENKI”, której organizatorem było Muzeum Powstania Warszawskiego w Warszawie.

Konkurs o Laur Marszałka na Najlepszy Produkt Żywnościowy na Mazowszu

Organizowany już od trzech lat Konkurs o Laur Marszałka na Najlepszy Produkt Żywnościowy na Mazowszu ma na celu promocję najlepszych producentów żywności, w tym wyróżniających się kultywowaniem mazowieckiej tradycji kulinarnej i obejmuje dwie kategorie: mazowiecki produkt konwencjonalny i mazowiecki produkt tradycyjny i naturalny. W kontekście realizacji Programu istotna jest druga kategoria, w której mogą brać udział wyroby, które zostały wytworzone według tradycyjnej technologii i dzięki naturalnym procesom technologicznym, przy czym ważne jest by był to produkt powtarzalny co umożliwi jego promocję po konkursie. Dotychczas miały miejsce trzy edycje Konkursu, w ramach których w kategorii produktów tradycyjnych i naturalnych przyznano nagrody dla następujących grup produktów: wyroby piekarnicze, cukiernicze i inne produkty mączne: wędliny oraz przetwory mięsne; sery i inne przetwory mleczne, owoce, warzywa, przetwory owocowe i warzywne; miody; napoje. W 2008r. rozstrzygnięto I edycję Konkursu oraz ogłoszono nabór zgłoszeń do II edycji, w której lista laureatów została ogłoszona na początku 2009 roku. Listy laureatów tych edycji konkursu przedstawiono w załączniku nr 5 do niniejszego opracowania.

Mapa 5. Dziedzictwo kulinarne Mazowsza

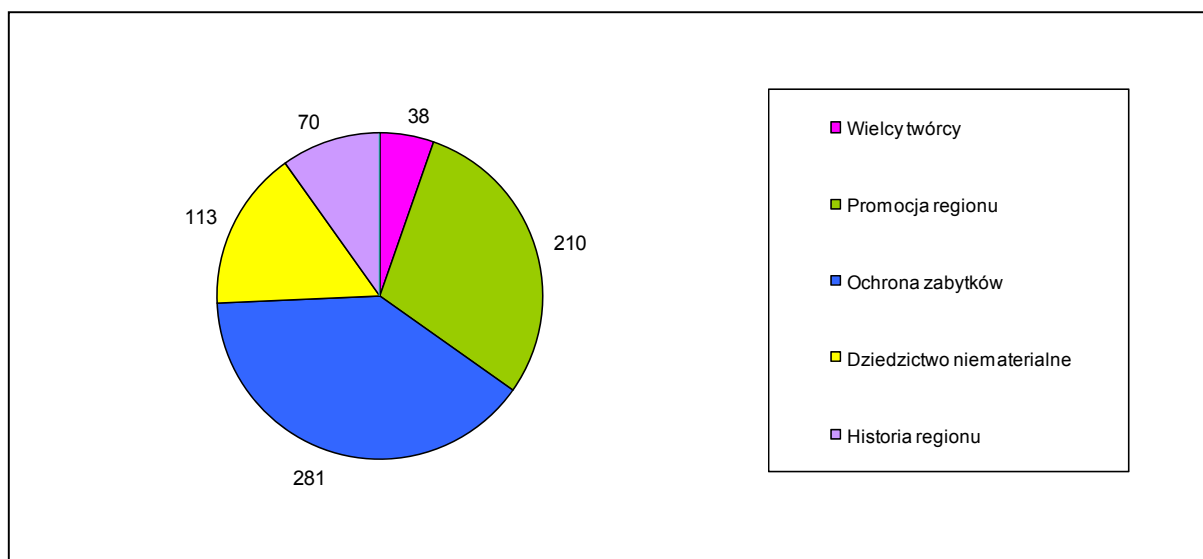

Źródło: Opracowanie MBPR

5.2.4. Dotacje

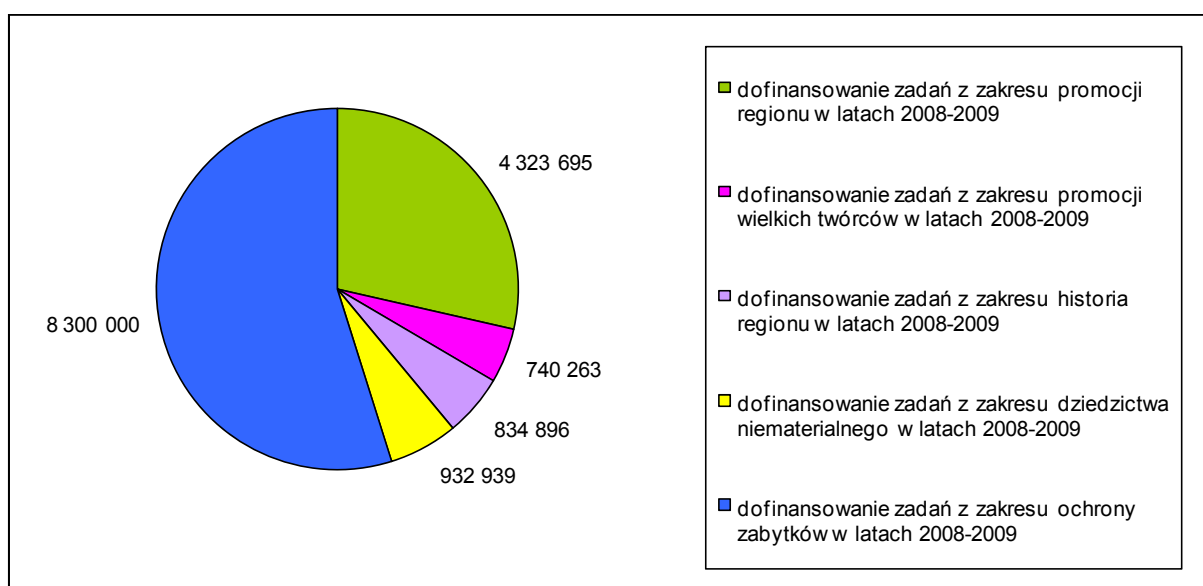
Podmioty realizujące zadania z zakresu ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu mogą ubiegać się o dofinansowanie z budżetu samorządu województwa. O przyznaniu dotacji decyduje zarząd bądź sejmik w formie stosownych uchwał. W latach 2008-2009 Sejmik Województwa Mazowieckiego przyznał dotacje dla 712 projektów o różnym charakterze. Przedstawione poniżej wykresy przedstawiają strukturę zadań pod względem ich rodzaju oraz kwot dofinansowania przyznanych z budżetu województwa na ich realizację.

Wykres 3. Struktura zadań, którym przyznano dofinansowanie z budżetu Samorządu Województwa w 2008-2009 roku (wg liczby projektów)

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie uchwał Sejmiku Województwa Mazowieckiego

Wykres 4. Podział środków finansowych z budżetu województwa mazowieckiego na realizację zadań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego w 2008-2009 roku (w PLN)

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie uchwał Sejmiku Województwa Mazowieckiego

Największą grupę zadań stanowiły projekty dotyczące **ochrony zabytków** (281), polegające na wykonywaniu remontów, restauracji oraz konserwacji obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. Udzielanie dotacji do prac przy zabytkach odbywało się w oparciu o uchwałę nr 24/07 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 lutego 2007r. Zgodnie z treścią tej uchwały o dofinansowanie mogły ubiegać się wyłącznie podmioty niezaliczone do sektora finansów publicznych. Z tego względu podobnie jak w latach poprzednich w zdecydowanej większości podmiotami wnioskującymi o dotacje w analizowanym okresie były parafie i związki wyznaniowe (268 wniosków), a zadania głównie dotyczyły prac w obiektach sakralnych. Należy podkreślić, że w listopadzie 2009 roku została podjęta nowa uchwała, w oparciu o którą zostaną przydzielane dotacje na dofinansowanie prac przy zabytkach ruchomych i nieruchomych znajdujących się na obszarze województwa mazowieckiego w roku 2011¹⁸. Zgodnie z tą uchwałą rozszerzeniu uległa grupa beneficjentów, a o dofinansowanie mogą starać się jednostki samorządu terytorialnego, organizacje niebędące jednostkami sektora finansów publicznych i niedziałające w celu osiągnięcia zysku (fundacje i stowarzyszenia) oraz osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych. Kolejna uchwała¹⁹ ponownie rozszerzyła grono beneficjentów, którymi może być każdy podmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadający taki zabytek w trwałym zarządzie.

Duża grupa przedsięwzięć, które otrzymały dotacje zrealizowanych w latach 2008-2009 obejmowała prace konserwatorskie przy zabytkach ruchomych stanowiących element wystroju lub wyposażenia kościołów (100 dotacji). W stosunku do roku 2008 zwiększyła się liczba zadań dotowanych w 2009r. dotyczących prac w zabytkowych obiektach drewnianych (9 zdań w 2008, 17 w 2009). Część prac remontowych i konserwatorskich miała miejsce w zabytkach zaliczanych do najcenniejszych w naszym województwie takich jak np.: zespół klasztorny w Czerwińsku, kościół w Brochowie, kościół katedralny w Radomiu, kościół św. Anny w Warszawie.

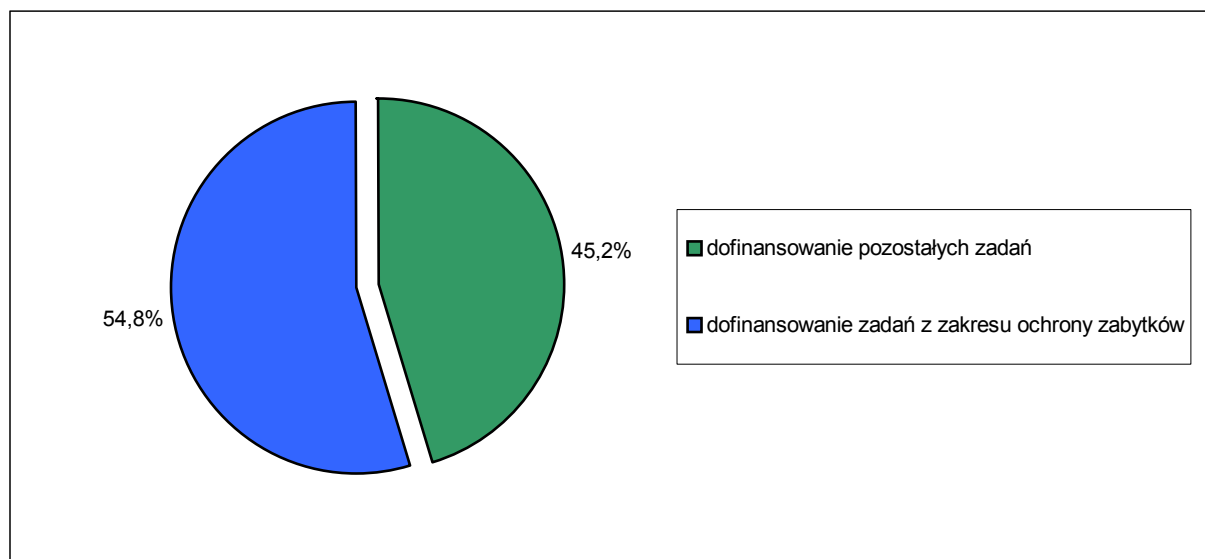
Zgodnie z obowiązującą w okresie naboru wniosków uchwałą, wysokość dotacji nie przekracza 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac, a jedynie w wyjątkowych przypadkach wysokość dotacji może wzrosnąć nawet do 100% (dotyczy zabytków posiadających wyjątkową wartość historyczną lub konieczności podjęcia niezwłocznych prac konserwatorskich ze względu na stan zachowania zabytków). Kwoty dotacji przydzielonych w analizowanym okresie wahały się od 5 tys. zł do 200 tys. zł. W 2008r. w 7-u przypadkach dofinansowanie było wyższe niż 50% kosztów zadania i podobnie w 2009r. dotacje w wysokości do 90% nakładów otrzymało 7 projektów. Na dofinansowanie projektów z zakresu ochrony zabytków przeznaczono najwięcej środków finansowych wśród różnych grup zadań będących przedmiotem analiz.

---

¹⁸ Uchwała nr 192/09 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 16 listopada 2009 r. w sprawie zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Województwa Mazowieckiego.

¹⁹ Uchwała nr 54/11 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Województwa Mazowieckiego.

Wykres 5. Udział dofinansowania zadań z zakresu ochrony zabytków w ogólnej kwocie dotacji w 2008-2009 roku

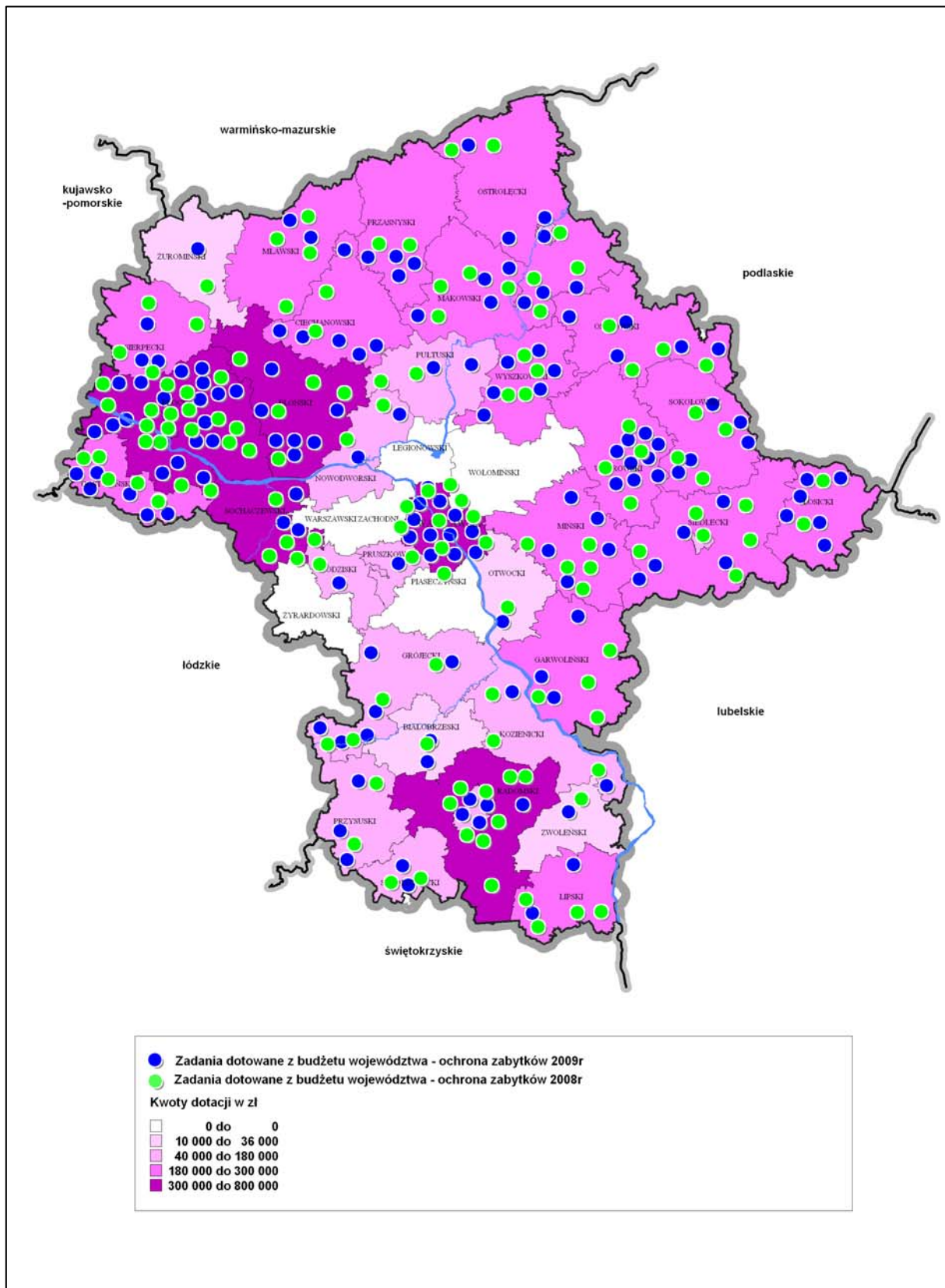

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie uchwał Sejmiku Województwa Mazowieckiego

Rozmieszczenie przestrzenne zadań dotyczących prac w obiektach zabytkowych, którym przyznano dofinansowanie z budżetu wojewódzkiego przedstawiono na poniższej mapie.

Mapa 6. Dotacje na realizację zadań z zakresu dziedzictwa kulturowego w 2008-2009 roku - ochrona zabytków

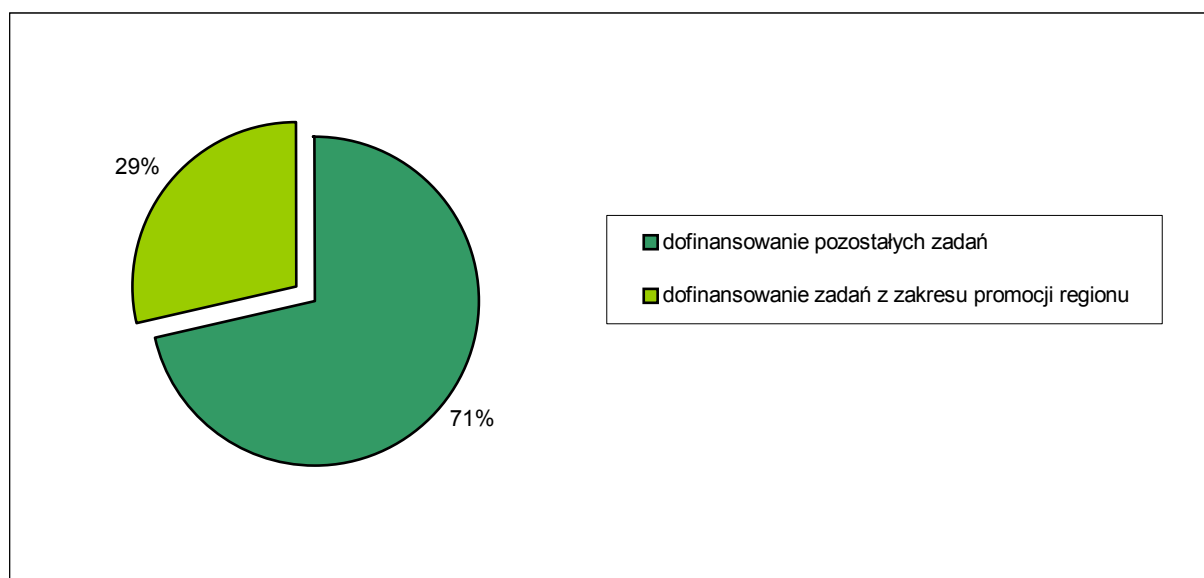

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie uchwał Sejmiku Województwa Mazowieckiego

Drugą co wielkości grupą dotowanych zadań są przedsięwzięcia, które poprzez promocję „małych ojczyzn” służą **promocji regionu** (210 projektów). Projekty te polegały w większości na organizacji imprez, mających na celu propagowanie walorów lokalnego środowiska naturalnego i kulturowego. Beneficjentami dotacji były przede wszystkim samorządy lokalne oraz organizacje pozarządowe, stowarzyszenia i fundacje. Kwoty dotacji przydzielonych w analizowanym okresie wahały się od 3 tys. zł do 230 tys. zł. Większość zrealizowanych zadań to imprezy o charakterze cyklicznym, które już na stałe weszły do kalendarza wydarzeń w regionie np. Święto Kwitnących Jabłoni w Grójcu, Dzień Papryki w gminie Potworów, Piknik w Błędowskich Sadach. Szczególny rodzaj imprez stanowiły tzw. dni miejscowości np. Dni Lipska, Święto Iłży, Dni Gostynina, Dni Różana.

Zadania z zakresu promocji regionu stanowiły drugą w kolejności grupę projektów pod względem wielkości dofinansowania z budżetu województwa i liczebności zadań.

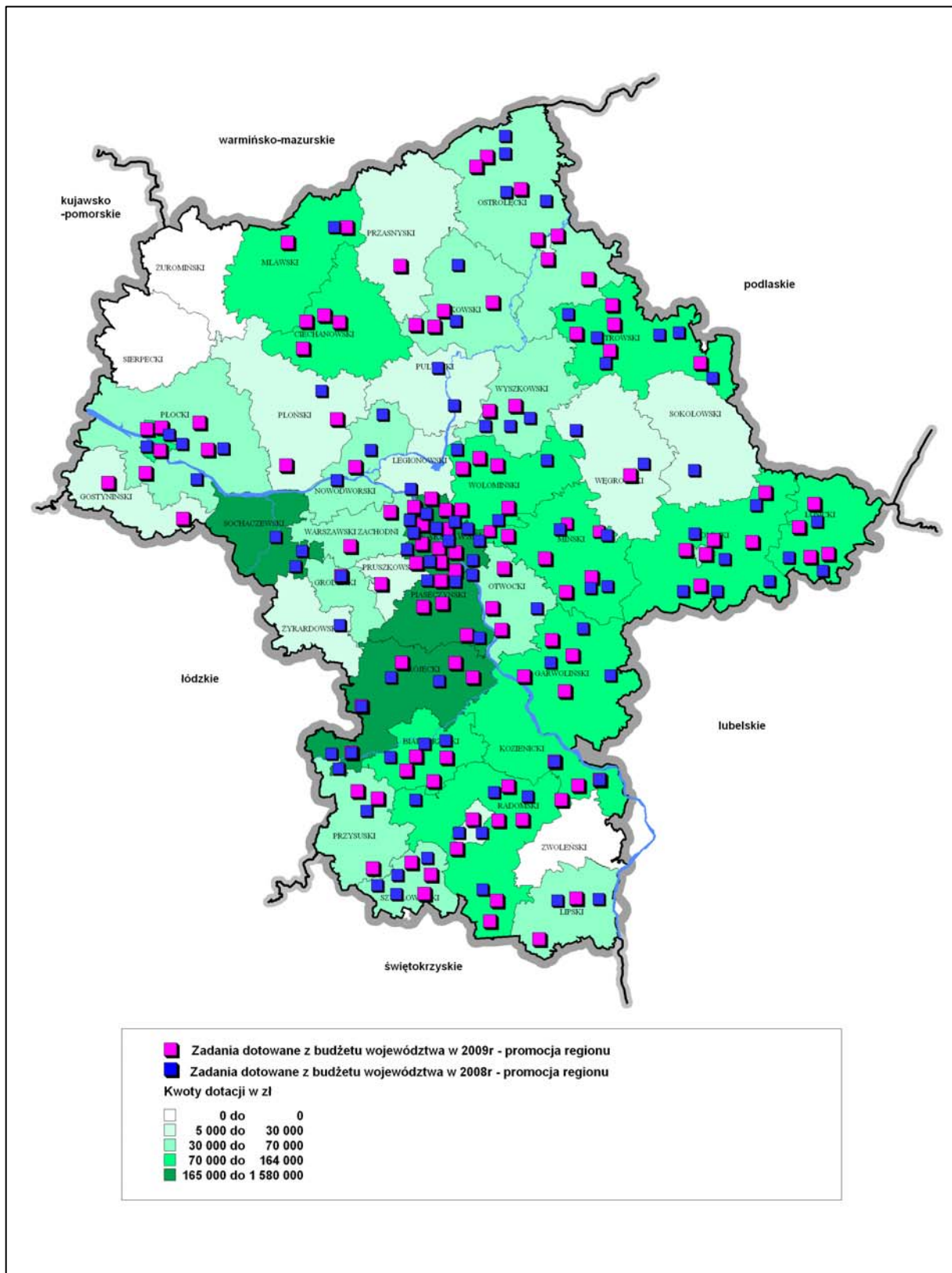
Wykres 6. Udział dofinansowania zadań z zakresu promocji regionu w ogólnej kwocie dotacji w 2008-2009 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie uchwał Sejmiku Województwa Mazowieckiego

Przestrzenne rozmieszczenie zadań oraz alokację środków finansowych przedstawia poniższa mapa.

Mapa 7. Dotacje na realizację zadań z zakresu dziedzictwa kulturowego w 2008-2009 roku - promocja regionu

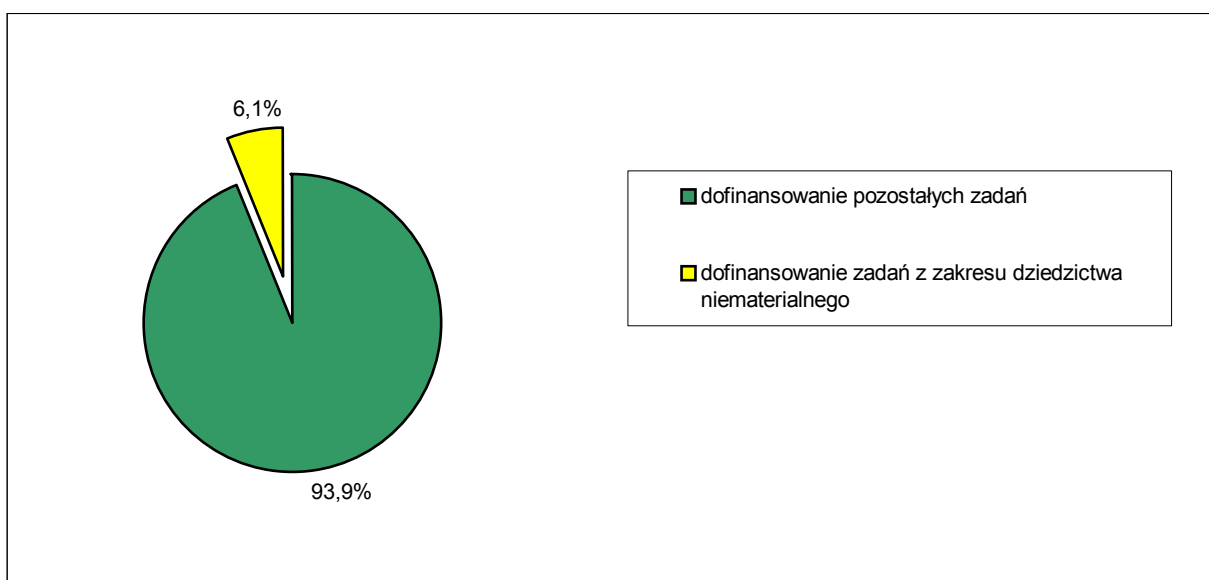

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie uchwał Sejmiku Województwa Mazowieckiego

Zarówno burzliwa historia ziem mazowieckich jak również kolejne podziały administracyjne, a także obecny kształt województwa sprawiają, że proces budowania tożsamości regionalnej opiera się w dużej mierze na pielęgnowaniu i kultywowaniu tożsamości lokalnych. Z tego względu Samorząd Województwa Mazowieckiego wspierał działania służące wykorzystaniu specyficznych walorów kultury ludowej promujących i identyfikujących różnicowanie regionalne. Do grupy zadań wspierających **niematerialne dziedzictwo regionu** należały imprezy folklorystyczne (59) o różnym zasięgu oddziaływania, od lokalnego po międzynarodowe oraz przedsięwzięcia dotyczące kultywowania i propagowania kultury ludowej (54) takie jak: warsztaty, konkursy, pokazy, przeglądy i wystawy twórczości artystów ludowych. Wśród beneficjentów najliczniej reprezentowane były organizacje pozarządowe: stowarzyszenia i „towarzystwa przyjaciół”. Kwoty dofinansowania zadań dotyczących propagowania kultury ludowej regionu wahały się od 2,5 tys. zł do 30 tys. zł. Do najbardziej znanych imprez folklorystycznych korzystających z dotacji należały m.in.: „Miodobranie Kurpiowskie” w Myszyńcu, „Wesele Kurpiowskie – Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny” w Kadzidle, Międzynarodowe Spotkania Folklorystyczne „Kupalnocka” w Płońsku, Mazowiecki Przegląd Folkloru – Dni Kolbergowskie w Przysusze. W ramach działań służących kultywowaniu i propagowaniu kultury ludowej miały miejsce kolejne edycje Warsztatów Etnograficznych „Ginące Zawody” w Kadzidle, a także m.in. odbyły się Targi Rękodzieła Artystycznego w Łochowie, Spotkania z Mazowiecką Tradycją Ludową w Strzegowie.

Zadania dotyczące ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (imprezy folklorystyczne i inne projekty związane z kultywowaniem kultury ludowej) stanowiły trzecią w kolejności grupę zadań pod względem liczby dotowanych projektów, a także trzecią grupę pod względem łącznej kwoty dotacji, chociaż kwoty dotacji do poszczególnych imprez były relatywnie niższe niż w przypadku innych grup projektów.

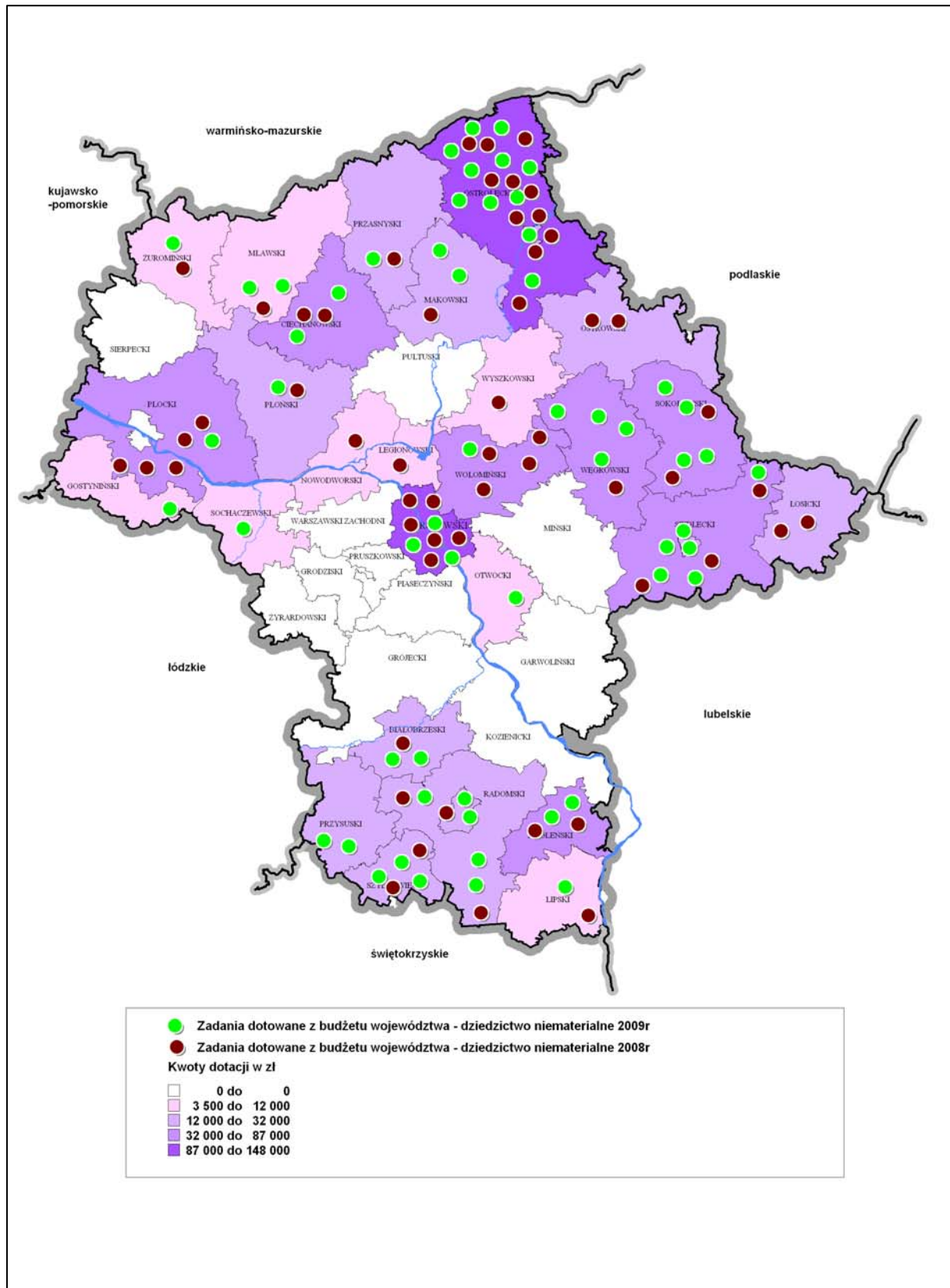
Wykres 7. Udział dofinansowania zadań z zakresu dziedzictwa niematerialnego w ogólnej kwocie dotacji w 2008-2009 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie uchwał Sejmiku Województwa Mazowieckiego

Przestrzenne rozmieszczenie zadań oraz kwoty dofinansowania przedstawia poniższa mapa.

Mapa 8. Dotacje na realizację zadań z zakresu dziedzictwa kulturowego w 2008-2009 roku – dziedzictwo niematerialne

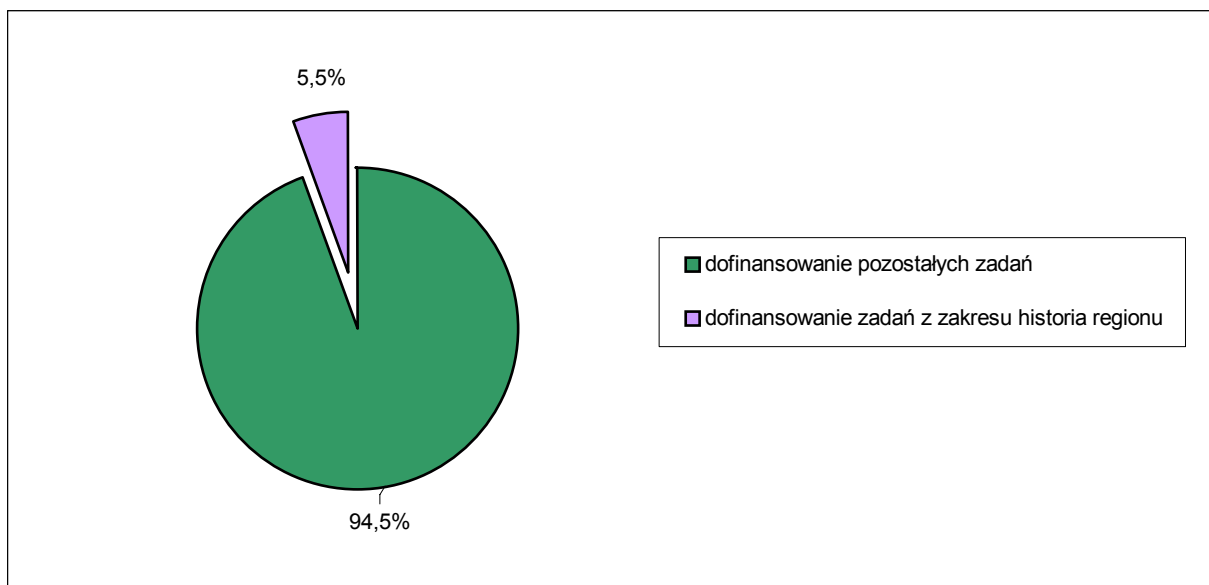

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie uchwał Sejmiku Województwa Mazowieckiego

W ramach projektów dotyczących **historii regionu** dofinansowano 70 zadań służących edukacji historycznej mieszkańców regionu jako istotnego elementu budowania regionalnej tożsamości kulturowej. Projekty obejmowały następujące przedsięwzięcia: odtwarzanie wydarzeń historycznych, organizację warsztatów, wystaw, koncertów oraz widowisk i innych imprez propagujących ważne miejsca i wydarzenia. Beneficjentami były głównie towarzystwa i stowarzyszenia lokalne, samorządy lokalne, a także Ochotnicze Straże Pożarne. Przyznane w latach 2008-2009 kwoty dotacji wahały się od 3 tys. zł do 58 tys. zł. Zadania, które uzyskały dofinansowanie z budżetu województwa związane były z historią regionu i kraju np. „Przez Czerwińsk na Grunwald” w Czerwińsku, „Piknik Historyczno – kulturalny Vivat Pułaski” w Warce, „70 rocznica Bitwy nad Bzurą” w Brochowie, ale także dotyczyły aspektów historii ważnych w życiu społeczności lokalnych jak np. Festyn Patriotyczny „Ocalić od zapomnienia” w Stanisławicach, „Nasza ojcowizna – żywe lekcje historii na Zamku w Czersku”.

Projekty z zakresu propagowania historii naszego regionu zarówno pod względem ilości dofinansowanych zadań jak również pod względem wielkości otrzymanego dofinansowania plasowały się na czwartym miejscu.

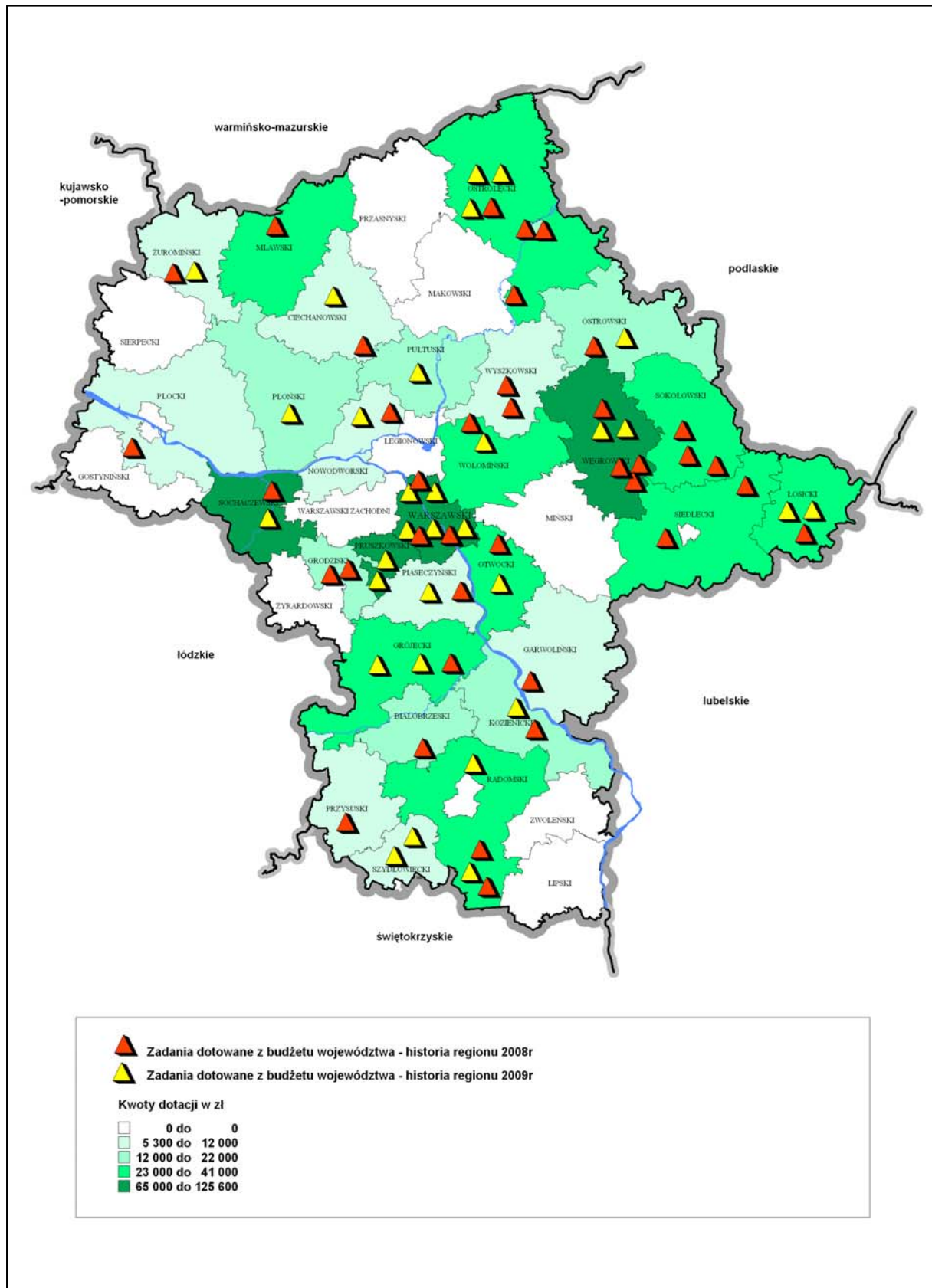
Wykres 8. Udział dofinansowania zadań z zakresu historii regionu w ogólnej kwocie dotacji w 2008-2009 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie uchwał Sejmiku Województwa Mazowieckiego

Ich rozmieszczenie w przestrzeni województwa na tle kwot dotacji przedstawia poniższa mapa.

Mapa 9. Dotacje na realizację zadań z zakresu dziedzictwa kulturowego w 2008-2009 roku - historia regionu

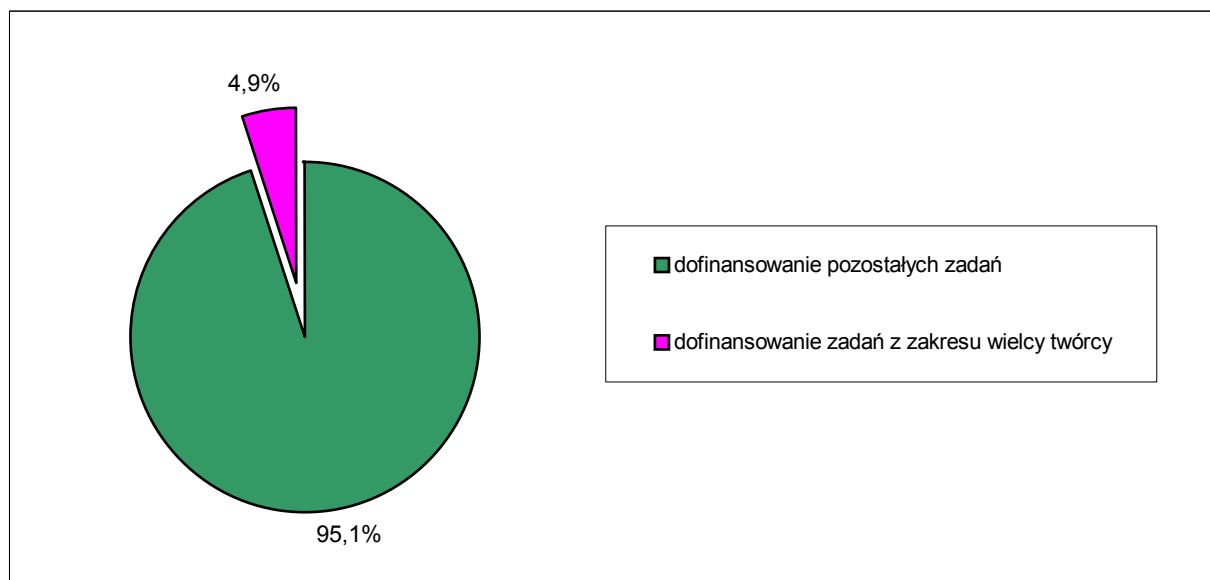

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie uchwał Sejmiku Województwa Mazowieckiego

Kolejną, najmniejszą pod względem liczebności grupę dofinansowanych projektów stanowiły zadania związane z promowaniem i utrwalaniem wiedzy o **wybitnych przedstawicielach** świata kultury i historii naszego regionu i kraju. W analizowanym okresie samorząd województwa przekazał dotacje na realizację 38 projektów obejmujących organizację konkursów, spotkań, koncertów i festiwali. Należy podkreślić, że liczba dofinansowanych zadań wzrosła w 2009r. Wśród podmiotów realizujących te projekty przeważały stowarzyszenia i fundacje. Kwoty przyznanego dofinansowania wahały się od 3 tys. zł do 150 tys. zł. W związku z przygotowaniem do przypadającej w 2010r. 200. rocznicy urodzin Fryderyka Chopina najwięcej projektów poświęconych było właśnie jego osobie np. „Mazowieckie Spotkania Chopinowskie w Muzyce i Sztuce” w Warszawie, „Letni Festiwal Muzyczny. W krainie Chopina” w Teresinie, „Chopiniana Dni Chopina w Warszawie”. Wśród zadań poświęconych innym twórcom na uwagę zasługują: Dni Leśmianowskie w Iłży, Jubileuszowa XX edycja Ogólnopolskiego Konkursu Poetyckiego im. W. Broniewskiego „O liść dębu” w Płocku czy wreszcie impreza w Radziejowicach „Juliuszowi Słowackiemu w dwusetną rocznicę urodzin”.

Zadania z zakresu propagowania wiedzy o wybitnych przedstawicielach naszego regionu pod względem wielkości otrzymanego dofinansowania znalazły się wprawdzie na piątym miejscu wśród analizowanych grup projektów, ale kwota dofinansowania była niewiele mniejsza, niż prawie dwukrotnie większej liczby projektów dotyczących historii regionu. Znaczący wpływ w tym zakresie miało wysokie dofinansowanie dwóch projektów: „Chopiniana” Dni Fryderyk Chopina w Warszawie i kolejnej edycji Letniego Festiwalu Muzycznego „W krainie Chopina” w Teresinie (oba projekty otrzymały w 2009r. dotacje w wysokości 150 000 zł).

Wykres 9. Udział dofinansowania zadań z zakresu promocji wielkich twórców regionu w ogólnej kwocie dotacji w 2008-2009 roku

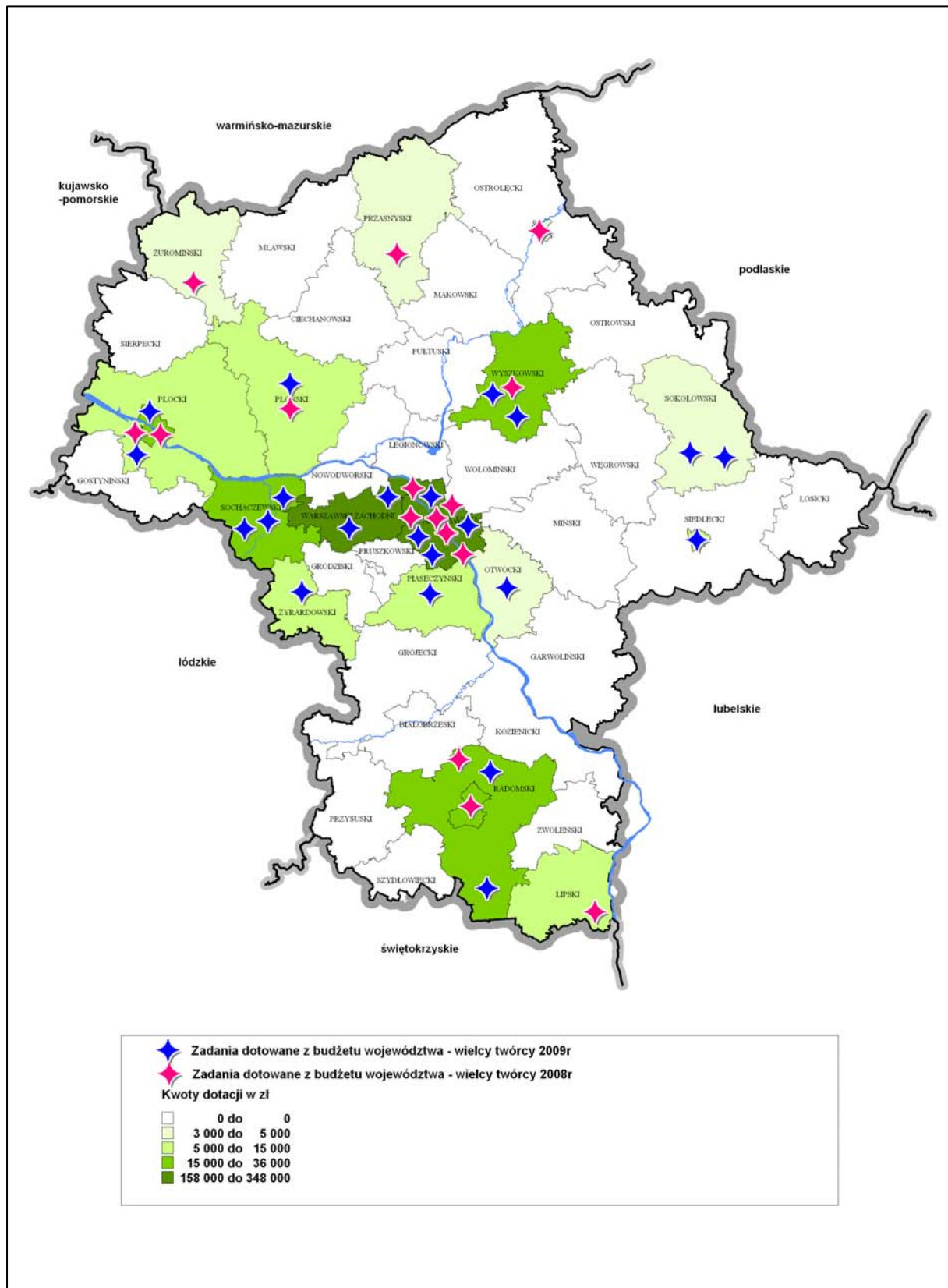

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie uchwał Sejmiku Województwa Mazowieckiego

Przestrzenne rozmieszczenie zadań z tego zakresu oraz kwoty otrzymanych dotacji z budżetu województwa przedstawia poniższa mapa.

Mapa 10. Dotacje na realizację zadań z zakresu dziedzictwa kulturowego w 2008-2009 roku - wielcy twórcy

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie uchwał Sejmiku Województwa Mazowieckiego

6. WYBRANE PRZYKŁADY DZIAŁAŃ INNYCH PODMIOTÓW

Konkurs „Zabytek zadbany”

„Zabytek zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami oraz upowszechnianie dobrych wzorców w zakresie zachowania i zagospodarowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. W latach 2008-2009 nagrody przyznawano w następujących kategoriach:

- I. Zabytki architektury i budownictwa mieszkalnego oraz użyteczności publicznej
- II. Zabytki dziedzictwa przemysłowego
- III. Zabytki sakralne
- IV. Zabytki architektury obronnej (w 2009 r. nie zgłoszono żadnego obiektu)

Wśród laureatów konkursu w 2008 r. (w I kategorii) znalazła się firma MPM WEGA S.A. nagrodzona za „wykonanie z wielką starannością kompleksowego remontu **Pałacu Czackich w Warszawie**, przywracającego wysokie walory artystyczne i estetyczne zabytku”. W 2009 roku wśród nagrodzonych zabrakło laureatów z terenu województwa mazowieckiego, ale w gronie nominowanych do nagrody znaleźli się właściciele **Pałacu w Zdunowie** (pow. płoński).

Konkurs „Zabytki Mazowsza”

Od listopada 2008 roku z inicjatywy Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków organizowany jest konkurs „Zabytki Mazowsza”. Konkurs skierowany jest do uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych i polega na przygotowaniu kroniki zabytku znajdującego się w pobliżu szkoły lub miejsca zamieszkania. Forma kroniki może być dowolna np. plakat, makietę, film, prezentacja multimedialna. W ramach pierwszej edycji konkursu wpłynęło 111 prac, z pośród których komisja konkursowa wyłoniła 38 zwycięzców. Rozstrzygnięcie drugiej edycji konkursu Zabytki Mazowsza miało miejsce w 2010 r.

„Piątki konserwatorskie na Zamku Królewskim w Warszawie”

Wieloletnią tradycję mają na Mazowszu „Piątki Konserwatorskie na Zamku Królewskim w Warszawie”. Jednym z organizatorów i pomysłodawców cyklu spotkań jest Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków (od 01.01.2011 r. Narodowy Instytut Dziedzictwa) – Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie. Piątki Konserwatorskie stanowią swoiste forum wymiany doświadczeń związanych z różnymi zagadnieniami dotyczącymi ochrony, zachowania i promocji dziedzictwa kulturowego, z którymi zmagają się różne środowiska, a zwłaszcza samorządy lokalne. W 2008 roku miało miejsce zakończenie cyklu spotkań poświęconych wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego dla rozwoju regionu. Tematem ostatniego (piątego) spotkania był „Milanówek – Willa „Waleria” – centrum Kultury w Milanówku – Muzeum Życia i Twórczości Profesora Jana Szczepkowskiego. Zagadnienia poruszane na spotkaniach w 2009 roku dotyczyły „nowych koncepcji muzeów na Mazowszu jako interdyscyplinarnych ośrodków prezentacji dziedzictwa kulturowego regionu” i obejmowały następujące tematy:

- Ossów, gm. Wołomin – koncepcja utworzenia Centrum Informacyjno - Edukacyjnego Bitwy Warszawskiej 1920 r. i Park Kulturowy;
- Płock – koncepcja rozbudowy i program działalności Muzeum Mazowieckiego w Płocku;
- Palmiry – Budowa Muzeum Walk i Męczeństwa w Palmirach;
- Sokółów Podlaski – Wielki Gościniec Litewski.

7. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

- Zmiany środowiska kulturowego:
  - Z przeprowadzonych analiz wynika, że utrzymuje się tendencja wzrostowa liczby obiektów w rejestrze, chociaż nie są to zmiany znaczące. Podobnie jak w latach poprzednich nasze województwo zajmuje trzecie miejsce w kraju (za dolnośląskim i wielkopolskim) pod względem liczby zabytków objętych ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Struktura obiektów w rejestrze nie uległa zmianie i nadal największą grupę stanowią obiekty mieszkalne, a na drugim miejscu są zabytki sakralne. Stosunkowo więcej niż w innych województwach posiadamy zabytkowych dworów i parków podworskich, pałaców oraz budowli użyteczności publicznej i przykładów budownictwa przemysłowego.
  - W 2009 r. w województwie mazowieckim odnotowano pierwszy przypadek objęcia cennego krajobrazu kulturowego nową formą ochrony prawnej jaką jest utworzenie parku kulturowego. Dotyczy to Parku Kulturowego „Ossów Wrota Bitwy warszawskiej 1920 roku” utworzonego w celu ochrony krajobrazu kulturowego Pola Bitwy Warszawskiej 1920 r.
- Podsumowanie realizacji Programu w latach 2008-2009:
  - nie podjęto realizacji następujących działań: *Wypracowanie modelu wdrażania lokalnych programów rewitalizacji centrów małych miast historycznych* (Cel 2. działanie 1) i *Promowanie tradycyjnych wzorców lokalnej architektury* (Cel 2. działanie 2) oraz *Opracowanie modelu wykorzystania zadań opieki nad zabytkami dla generowania nowych miejsc pracy* (Cel 5. działanie 3),
  - największa liczba zrealizowanych zadań dotyczyła zapobiegania degradacji zabytków, a następne w kolejności były przedsięwzięcia służące kultywowaniu tradycji ludowych i wykorzystaniu dziedzictwa dla rozwoju regionu,
  - W latach 2008- 2009 dofinansowanie z budżetu województwa prac w obiektach zabytkowych dotyczyło wyłącznie podmiotów nie należących do sektora finansów publicznych (w praktyce w 97 % korzystają z niego kościoły i związki wyznaniowe, a prace wykonywane były w obiektach sakralnych), stąd w niewielkim stopniu wpływało ono na wykorzystanie zabytków na cele komercyjne. W wyniku kolejnych uchwał Sejmiku Województwa Mazowieckiego dotyczących dofinansowania prac przy obiektach zabytkowych lista beneficjentów uległa rozszerzeniu i obecnie o dotacje może ubiegać się każdy podmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków lub posiadający taki zabytek w trwałym zarządzie²⁰,
  - Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007-2013 jest jednym z głównych narzędzi realizacji Programu. Dotyczy to przede wszystkim zadań z zakresu rewitalizacji miast oraz adaptacji obiektów zabytkowych na cele kulturalne i turystyczne. Wykorzystanie środków finansowych dostępnych w ramach tego programu w latach 2008-2009 nie było zbyt duże i wynikało z przesunięć

---

²⁰ Uchwała nr 54/11 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Województwa Mazowieckiego.

w harmonogramie naboru i oceny wniosków. Tak więc realizacja zadań finansowanych w ramach RPO WM przypadać będzie na następne lata.

- Analiza aktywności różnych podmiotów w realizacji zadań z zakresu ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego regionu wskazuje na:
  - dużą aktywność samorządu województwa w ochronie dziedzictwa kulturowego decydującego o specyfice regionu (w tym ochrony i popularyzacji kulinarnego dziedzictwa Mazowsza) oraz promocji i wspieraniu kultywowania tradycji ludowych,
  - zainteresowanie różnych podmiotów (m.in. samorządów lokalnych, stowarzyszeń) realizacją zadań wykorzystujących lokalne i regionalne dziedzictwo dla integracji mieszkańców i stymulowania rozwoju lokalnego.

Wykaz decyzji dotyczących nowych wpisów do rejestru zabytków (w latach 2008-2009)

Powiat	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Kategoria	Nr rejestru	Data aktualizacji rejestru
ciechanowski	Gołymin-Ośrodek	Osiek - Aleksandrowo	zespół dworski: dwór; park	dwory	A-803	31.07.2008
ciechanowski	Opinogóra Górna	Opinogóra Górna	cmentarz rzym.-kat.	cmentarze	A-804	31.07.2008
ciechanowski	Sońsk	Sońsk	kościół par. p.w. Przemienienia Pańskiego	obiekty sakralne	A-810	31.07.2008
ciechanowski	Sońsk	Sońsk	cmentarz kościelny (par. p.w. Przemienienia Pańskiego)	cmentarze	A-810	30.09.2008
ciechanowski	Sońsk	Sońsk	ogrodzenie (par. p.w. Przemienienia Pańskiego)	inne	A-810	30.09.2008
garwoliński	Garwolin	Garwolin	park „Sulbiny”	zieleń	A-379	30.06.2009
garwoliński	Parysów	Parysów	kościół par. p.w. Wniebowzięcia NMP	obiekty sakralne	dec.382/08	30.04.2008
garwoliński	Parysów	Parysów	kaplica cmentarna p.w. św. Rocha (cmentarz rzym.-kat.)	obiekty sakralne	A-799	31.07.2008
garwoliński	Parysów	Parysów	cmentarz rzym.-kat.	cmentarze	A-799	31.07.2008
garwoliński	Parysów	Parysów	ogrodzenie (cmentarz rzym.-kat.)	inne	A-799	31.07.2008
grodziski	Grodzisk Mazowiecki	Grodzisk Mazowiecki	dworzec kolejowy	budowle użyteczności publicznej	dec.344/08	30.04.2008
grodziski	Grodzisk Mazowiecki	Grodzisk Mazowiecki	willa Haberlego	domy mieszkalne	A-795	31.07.2008
łosicki	Platerów	Lipno	kapliczka	obiekty sakralne	A-796	31.12.2009
łosicki	Sarnaki	Sarnaki	cmentarz rzym.-kat. „stary”	cmentarze	A-863	31.12.2009
miński	Mińsk Mazowiecki	Mińsk Mazowiecki	kamienica	domy mieszkalne	A-779	30.04.2008
miński	Sulejówek	Sulejówek	willa	domy mieszkalne	dec.1208/09	31.12.2009
nowodworski	Czosnów	Palmiry	Cmentarz - Mauzoleum ofiar terroru hitlerowskiego	cmentarze	dec.1230/09	31.12.2009
nowodworski	Nasielsk	Krzyczki Szumne	wiatrak „koźlak” (nr 44)	budownictwo przemysłowe	A-853	31.12.2009
nowodworski	Nasielsk	Nasielsk	dom	domy mieszkalne	A-827	30.06.2009
nowodworski	Pomiechówek	Pomiechówek	Fort III „Pomiechówek”	obiekty budownictwa obronnego	A-861	31.12.2009
nowodworski	Zakroczym	Strubiny	punkt oporu Nr 4 „Strubiny”	obiekty budownictwa obronnego	A-27	30.04.2008
piaseczyński	Konstancin-Jeziorna	Konstancin-Jeziorna	pensjonat z zakładem przyrodolecznicyzmy „Hugonówka”	budowle użyteczności publicznej	A-781	30.04.2008
piaseczyński	Konstancin-Jeziorna	Konstancin-Jeziorna	pensjonat „Ukrainka”	budowle użyteczności publicznej	dec.1181/08	30.09.2008

Powiat	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Kategoria	Nr rejestru	Data aktualizacji rejestru
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	otoczenie ogrodowo- leśne (pensjonat „Ukrainka”)	zieleń	dec.1181/08	30.09.2008
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	ogrodzenie od strony ulicy (pensjonat „Ukrainka”)	inne	dec.1181/08	30.09.2008
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	willa „Poranek”	domy mieszkalne	dec.1195/08	30.09.2008
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	otoczenie ogrodowo- leśne (willa „Poranek”)	zieleń	dec.1195/08	30.09.2008
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	pensjonat „Biruta”	budowle użyteczności publicznej	dec.1180/08	30.09.2008
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	otoczenie ogrodowo- leśne (pensjonat „Biruta”)	zieleń	dec.1180/09	30.09.2008
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	willa „Este” z otoczeniem ogrodowym	domy mieszkalne	A-850	30.06.2009
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	willa „Zakopianka”	domy mieszkalne	A-825	30.06.2009
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	willa „Szarotka” z otoczeniem ogrodowym	domy mieszkalne	1389-A	30.06.2009
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	figura Matki Boskiej	obiekty sakralne	1389-A	30.06.2009
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	willa „Biała”	domy mieszkalne	A-848	30.06.2009
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	willa „Miła”	domy mieszkalne	dec.1178/08	30.06.2009
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	willa „Malutka”	domy mieszkalne	A-814	30.06.2009
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	willa „Pod Wieżą”	domy mieszkalne	A-843	30.06.2009
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	otoczenie ogrodowe	zieleń	A-843	30.06.2009
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	ogrodzenie od strony ulicy	inne	A-843	30.06.2009
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	willa „Zameczek”	domy mieszkalne	A-857	31.12.2009
piaseczyński	Konstancin- Jeziorna	Konstancin- Jeziorna	willa „Zbyszek”	domy mieszkalne	dec.1323/09	31.12.2009
piaseczyński	Piaseczno	Piaseczno	willa Zawadzkich	domy mieszkalne	dec.1268/09	31.12.2009
płocki	Bulkowo	Krzykosy	pałac (nr 48)	pałace	A-822	30.06.2009
płoński	Czerwińsk nad Wisłą	Czerwińsk nad Wisłą	układ urbanistyczny	założenia przestrzenne	A-841	30.06.2009
płoński	Joniec	Omięciny	park dworski	zieleń	dec.1125/09	31.12.2009
pruszkowski	Brwinów	Brwinów	willa z budynkiem gospodarczym	domy mieszkalne	A-847	30.06.2009
pruszkowski	Piastów	Piastów	3 oficyny mieszkalne	domy mieszkalne	A-801	31.07.2008
pruszkowski	Pruszków	Pruszków	dworzec kolejowy	budowle użyteczności publicznej	A-778	30.04.2008
pruszkowski	Pruszków	Pruszków	budynek gospodarczy	budynki gospodarcze	A-778	30.04.2008
pruszkowski	Pruszków	Pruszków	wodociągowa wieża ciśnięć	budownictwo przemysłowe	1-A	30.04.2008
przysuski	Borkowice	Rzuców	leśniczówka „Gucin”	domy mieszkalne	A-828	30.06.2009
pułtowski	Gzy	Słończewo	zespół dworski: dwór; park z ogrodem	dwory	dec.1751/07	30.04.2008

Powiat	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Kategoria	Nr rejestru	Data aktualizacji rejestru
pułtuski	Gzy	Szyszki	kościół par. p.w. Przemienienia Pańskiego	obiekty sakralne	dec.124/08	30.04.2008
pułtuski	Gzy	Szyszki	cmentarz kościelny (par. p.w. Przemienienia Pańskiego)	cmentarze	dec.124/08	30.04.2008
Radom	Radom	Radom	miejsce Pamięci Narodowej, na terenie d. Fabryki Broni (2 pomniki ku czci zamordowanych w 1942r. Pracowników Fabryki)	inne	A-805	31.07.2008
Radom	Radom	Radom	kamienica z oficynami	domy mieszkalne	A-838	30.09.2008
Radom	Radom	Radom	kamienica Glogierów z oficynami	domy mieszkalne	dec.1125/08	30.09.2008
radomski	Łża	Łża	park na wzgórzu zamkowym	zieleń	23	31.07.2008
radomski	Zakrzew	Zakrzew	dzwonnica (par. p.w. św. Jana Chrzciciela)	obiekty sakralne	A-768	30.04.2008
siedlecki	Kotuń	Kotuń	dworzec kolejowy Kolei Warszawsko-Terespolskiej	budowle użyteczności publicznej	A-867	31.12.2009
siedlecki	Kotuń	Kotuń	budynek gospodarczy (dworzec kolejowy)	budynki gospodarcze	A-867	31.12.2009
siedlecki	Wodynie	Kołodziej	zespół dworski: dwór; ogród; aleja dojazdowa	dwory	A-794	31.07.2008
sierpecki	Sierpc	Sierpc	dom kultury	budowle użyteczności publicznej	A-870	31.12.2009
sochaczewski	Sochaczew	Kąty	relikty parku - otoczenie dworu (zespół dworski)	zieleń	A-826	30.06.2009
sokołowski	Kosów Lacki	Kosów Lacki	kościół par. p.w. Narodzenia NMP	obiekty sakralne	dec.380/08	31.07.2008
sokołowski	Repki	Repki	szpital	budowle użyteczności publicznej	dec.500/2009	31.12.2009
sokołowski	Repki	Repki	park szpitalny	zieleń	dec.500/2009	31.12.2009
sokołowski	Repki	Szkopy	zespół dworski: dwór; park	dwory	dec.115/08	30.04.2008
sokołowski	Sabnie	Kupientyn	park z aleją dojazdową (zespół dworski)	zieleń	A-798	31.07.2008
sokołowski	Sokołów Podlaski	Sokołów Podlaski	cmentarz rzym.-kat. par.	cmentarze	A-797	31.07.2008
sokołowski	Sokołów Podlaski	Sokołów Podlaski	kaplica grobowa (cmentarz rzym.-kat. par.)	obiekty sakralne	A-797	31.07.2008
sokołowski	Sokołów Podlaski	Sokołów Podlaski	ogrodzenie	inne	A-797	31.07.2008
sokołowski	Sterdyń	Seroczyn	kościół unicki	obiekty sakralne	dec.1277/09	31.12.2009
sokołowski	Sterdyń	Seroczyn	dzwonnica (kościół unicki)	obiekty sakralne	dec.1277/09	31.12.2009
węgrowski	Korytnica	Korytnica	cmentarz rzym.-kat. par.	cmentarze	A-785	30.04.2008
węgrowski	Łochów	Kamionna	2 oficyny (zespół dworski)	domy mieszkalne	A-829	31.12.2009
węgrowski	Miedzna	Ugoszcz	kościół par. p.w. św. Antoniego Padewskiego	obiekty sakralne	A-830	30.06.2009

Powiat	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Kategoria	Nr rejestru	Data aktualizacji rejestru
wołomiński	Kobyłka	Kobyłka	kaplica grobowa Matuszewskich (cmentarz par. rzym.-kat.)	obiekty sakralne	1466	30.04.2008
wołomiński	Kobyłka	Kobyłka	kaplica grobowa Orszaghów (cmentarz par. rzym.-kat.)	obiekty sakralne	1466	30.04.2008
wołomiński	Kobyłka	Kobyłka	ogrodzenie z bramą (cmentarz par. rzym.-kat.)	inne	1466	30.04.2008
wołomiński	Ząbki	Ząbki	willa	domy mieszkalne	A-812	30.06.2009
wyszkowski	Brańszczyk	Brańszczyk	kaplica cmentarna (cmentarz rzym.-kat.)	obiekty sakralne	B-172	31.07.2008
wyszkowski	Somianka	Somianka	teren d. parku (otoczenie dworu)	zieleń	A-823	30.06.2009
żuromiński	Kuczbork - Osada	Kuczbork	kaplica cmentarna p.w. św. Stanisława	obiekty sakralne	dec.19/08	30.04.2008
żyrardowski	Żyrardów	Żyrardów	d. kotłownia zakładów Marskich	budownictwo przemysłowe	dec.1267/09	31.12.2009
Warszawa	Bemowo	Warszawa	fort „P-Parysów” (ob. im. Bema)	obiekty budownictwa obronnego	A-800	30.09.2008
Warszawa	Białołęka	Warszawa	zespół d. ośrodka opiekuńczego „Przystań”: dom mieszkalny; oficyny	budowle użyteczności publicznej	A-855	31.12.2009
Warszawa	Bielany	Warszawa	dom dziecka „Nasz Dom” z terenem posesji	budowle użyteczności publicznej	A-792	30.04.2008
Warszawa	Mokotów	Warszawa	zespół budynków Wyższej Szkoły Handlowej: gmach główny; pawilon zakładów doświadczalnych; pawilon biblioteki; dom profesorski; dom mieszkalny; dom mieszkalny	budowle użyteczności publicznej	dec.854/08	30.06.2009
Warszawa	Mokotów	Warszawa	zespół d. Domu Sierot Dziewcząt: sierociniec; stróżówka; budynek gospodarczy	budowle użyteczności publicznej	A-821	30.06.2009
Warszawa	Mokotów	Warszawa	garaż Zakładu Oczyszczania Miasta	budynki gospodarcze	A-811	30.09.2008
Warszawa	Mokotów	Warszawa	dom mieszkalny „Zacisze”	domy mieszkalne	A-871	31.12.2009
Warszawa	Mokotów	Warszawa	willa „Czerwona”	domy mieszkalne	A-859	31.12.2009
Warszawa	Ochota	Warszawa	gmach Wojskowego Instytutu Geograficznego	budowle użyteczności publicznej	A-764	30.04.2008
Warszawa	Ochota	Warszawa	zespół szpitala Dzieciątka Jezus	budowle użyteczności publicznej	A-840	30.06.2009
Warszawa	Ochota	Warszawa	d. główny dom wychowawczy (zespół szpitala Dzieciątka Jezus)	budowle użyteczności publicznej	A-811	30.09.2008

Powiat	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Kategoria	Nr rejestru	Data aktualizacji rejestru
Warszawa	Praga Południe	Warszawa	Instytut Weterynarii: bud. główny; pawilon zach. (klinika chirurgiczna.); pawilon wsch. (katedra chorób wewnętrznych.); oficyna zach. (zakład anatomii); oficyna wsch. (katedra epizootologii)	budowle użyteczności publicznej	A-789	30.04.2008
Warszawa	Praga Północ	Warszawa	dom Karola Mintera	domy mieszkalne	dec.1706/07	30.04.2008
Warszawa	Praga Północ	Warszawa	dom dla pracowników kolejowych	domy mieszkalne	A-860	31.12.2009
Warszawa	Praga Północ	Warszawa	ulica Brzeska – założenie urbanistyczne, na odcinku ul. Ząbkowska - ul. Kijowska	założenia przestrzenne	A-864	30.06.2009
Warszawa	Praga Północ	Warszawa	ulica Targowa – założenie urbanistyczne, na odcinku pl. Wileński - wiadukt kolejowy	założenia przestrzenne	A-865	30.06.2009
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	kamienica	domy mieszkalne	A-761	30.04.2008
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	kamienica	domy mieszkalne	A-784	30.04.2008
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	kamienica	domy mieszkalne	A-770	30.04.2008
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	kamienica	domy mieszkalne	A-819	30.06.2009
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	kamienica	domy mieszkalne	A-820	30.06.2009
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	kamienica	domy mieszkalne	A-852	30.06.2009
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	willa prezydencka	domy mieszkalne	A-858	30.06.2009
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	zespół 3 kamienic	domy mieszkalne	A-837	30.06.2009
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	kamienica	domy mieszkalne	A-807	30.09.2008
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	kamienica	domy mieszkalne	A-808	30.09.2008
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	kamienica z oficynami	domy mieszkalne	A-844	31.12.2009
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	pomnik „Kopiec Anielewicza”	inne	A-813	30.06.2009
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	Nowe Miasto - układ urbanistyczny	założenia przestrzenne	dec.1110/09	31.12.2009
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	„Kolonja Profesorska” - układ urbanistyczny	założenia przestrzenne	dec.731/09	31.12.2009
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	„Mariensztat” - układ urbanistyczny kolonii mieszkaniowej	założenia przestrzenne	A-872	31.12.2009
Warszawa	Śródmieście	Warszawa	ulica Chmielna, układ urbanistyczny na odcinku ul. Nowy Świat - pasaż Wiecheckiego „Wiecha”	założenia przestrzenne	A-854	31.12.2009
Warszawa	Targówek	Warszawa	cmentarz żydowski na Bródnie	cmentarze	A-856	31.12.2009
Warszawa	Ursynów	Warszawa	ogród „Gucin Gaj”	zieleń	A-790	30.04.2008

Powiat	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Kategoria	Nr rejestru	Data aktualizacji rejestru
Warszawa	Wilanów	Warszawa	zespół pałacowo-ogrodowy	pałace	639/1	30.09.2008
Warszawa	Wola	Warszawa	gmach Sądów Grodzkich	budowle użyteczności publicznej	A-836	30.06.2009
Warszawa	Wola	Warszawa	zespół d. Miejskich Zakładów Sanitarnych: bud. główny; adm.-gosp.; wozownia; pozostałości spalarni śmieci; budynek gospodarczy; ogrodzenie	budowle użyteczności publicznej	A-831	30.06.2009
Warszawa	Wola	Warszawa	elewacja zachodnia wieży trafostacji	budownictwo przemysłowe	dec.166/09	31.12.2009
Warszawa	Wola	Warszawa	kamienica	domy mieszkalne	A-772	30.04.2008
Warszawa	Wola	Warszawa	kamienica robotnicza przędzalni „Wola”	domy mieszkalne	dec.1172/09	31.12.2009
Warszawa	Wola	Warszawa	ogrodzenie (zespół Cmentarza Powązkowskiego)	inne	A-835	30.06.2009

Wykaz decyzji dotyczących zwiększenia liczby obiektów do objęcia ochroną w ramach dotychczasowego wpisu (w latach 2008-2009)

Powiat	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Kategoria	Nr rejestru	Data aktualizacji rejestru
radomski	Wolanów	Mniszek	kościół par. p.w. św. Jana Chrzciciela z kaplicą św. Józefa	obiekty sakralne	460/A	30.04.2008
węgrowski	Łochów	Kaliska - Julin	zespół willowy "Julin": willa; park z aleją świerkową	domy mieszkalne	A-268	31.12.2009
żyrardowski	Wisłok	Guzów	zespół pałacowy ze strefą otaczającą(r); pałac z kaplicą	pałace	455	31.12.2009
Warszawa	Mokotów	Warszawa	zakład ss. nazaretanek: kościół p.w. św. Józefa; klasztor z pensjonatem i gimnazjum; ogrodzenie	obiekty sakralne	759-A	30.04.2008
Warszawa	Ochota	Warszawa	zespół Stacji Filtrów: 3 zbiorniki wody czystej, 6 zespołów filtrów powolnych wraz z przedsiódkami, 2 zbiorniki wody surowej, 2 komory „A i C”, filtry pospieszne, wieża ciśnień, 2 komory wodomierzy, pompownia z Maszynownią, kotłownia ze składem węgla, d.dom dyrektora, d. stajnie, teren z układem zieleni komponowanej, ogrodzenie z 4 bramami, 2 portiernie przy bramie głównej	budownictwo przemysłowe	A-813	30.09.2008

Załącznik 3**Wykaz decyzji o skreśleniu zabytku z rejestru (w latach 2008-2009)**

Powiat	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Kategoria	Nr rejestru	Data aktualizacji rejestru
radomski	Wolanów	Mniszek	kaplica św. Józefa (par. p.w. św. Jana Chrzciciela)	obiekty sakralne	460/A	30.04.2008
sierpecki	Sierpc	Sierpc	dom	domy mieszkalne	254	31.07.2008
makowski	Krasnosielec	Drażdzewo	kościół par. p.w. św. Izydora	obiekty sakralne	A-407	30.09.2008
makowski	Krasnosielec	Drażdzewo	dzwonnica (kościół par. p.w. św. Izydora)	obiekty sakralne	A-407	30.09.2008
płoński	Załuski	Kamienica	park dworski	zielen	A-179	30.06.2009
żyrardowski	Radziejowice	Radziejowice	dom nr 19	domy mieszkalne	1161	30.06.2009

Załącznik 4

Wykaz decyzji dotyczących zmniejszenia liczby obiektów do objętych ochroną w ramach dotychczasowego wpisu (w latach 2008-2009)

Powiat	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Kategoria	Nr rejestru	Data aktualizacji rejestru
wołomiński	Kobyłka	Kobyłka	cmentarz par. rzym.-kat.	cmentarze	1466	30.04.2008
węgrowski	Łochów	Barchów	zespół dworski: dwór; czworak; park	dwory	A-278	31.07.2008

Załącznik 5

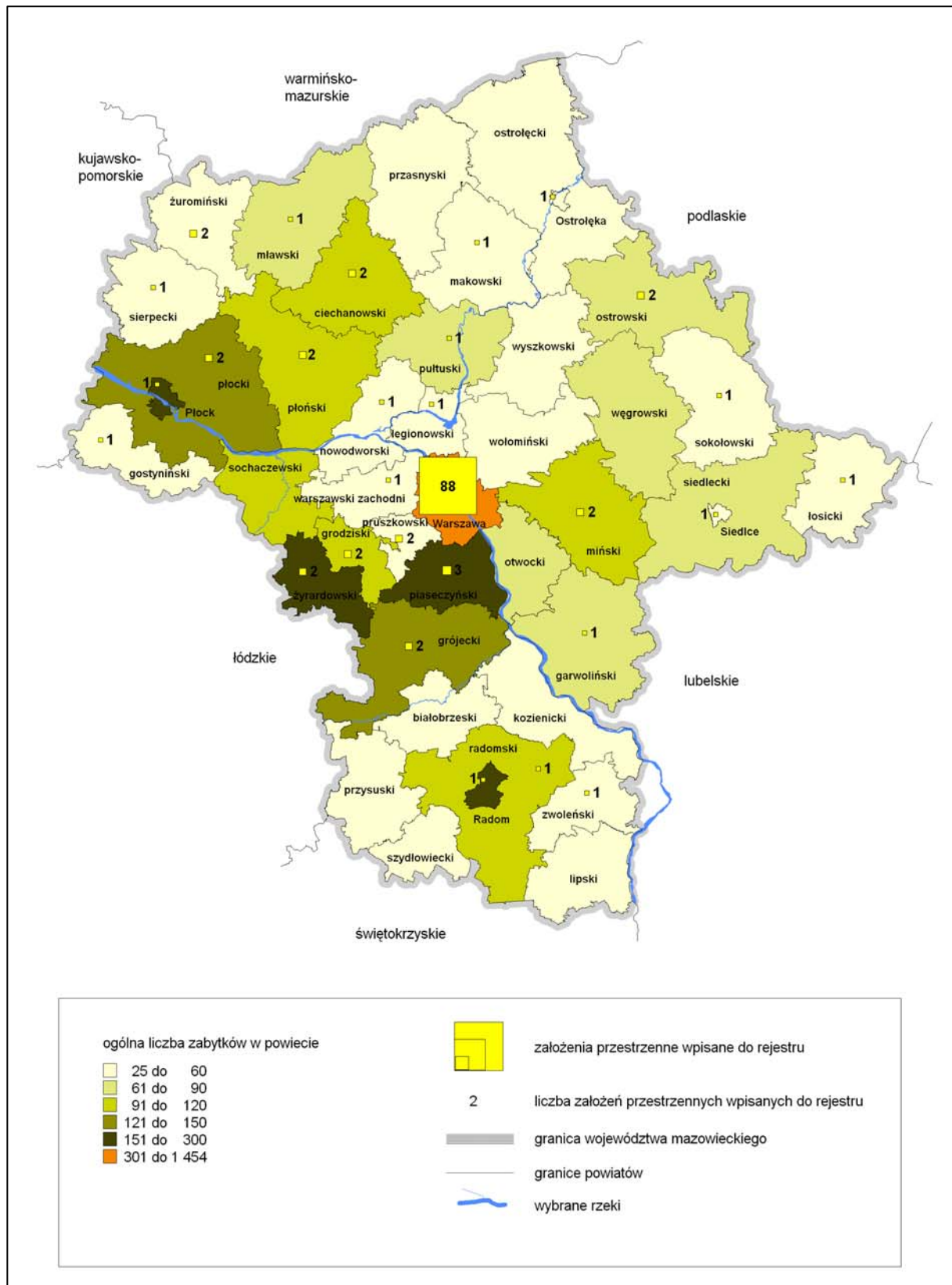
Laureaci Konkursu o Laur Marszałka na Najlepszy Produkt Żywnościowy na Mazowszu w kategorii Mazowiecki Produkt Tradycyjny i Naturalny

Edycja konkursu - rok		Rodzaj produktu	Nazwa produktu	Producent
I edycja - 2007	1.	Wyroby piekarnicze, cukiernicze i inne wyroby mączne	Sękacz Zaniewicza	Cukiernia Zaniewicz Allnet Sp. z o. o. z Piastowa
	2.	Wędliny oraz przetwory mięsne	Kiełbasa nadbużańska jałowcowa sucha	Małgorzata i Tadeusz Dąbrowscy, gospodarstwo ekologiczno-agroturystyczne z Hołowienek, gm. Sabnie
	3.	Sery i inne przetwory mleczne	Ser biały	Marianna Kuźma z Grodziska, gm. Sabnie
	4.	Przetwory owocowe i warzywne	Cukinie koktajlowe extra	ABW Agrocentrum, Waldemar Jakubiak z Błonia
	5.	Miody	Miód nektarowo spadziowy	Pasieka Łazy Leśne, Krzysztof Pietrzak z Ożarowa Mazowieckiego
	6.	Napoje	Likier Benedyktyński	Marianna Król z Góry Kalwarii
II edycja - 2008	7.	Wyroby piekarnicze, cukiernicze i inne wyroby mączne	Chleb razowy Ratuszowy	Piekarnia Ratuszowa Radzikowscy s.c. z Siedlec
	8.	Wędliny oraz przetwory mięsne	Polędwiczka suszona	Anna Oliszewska, Gospodarstwo agroturystyczne „Leśniczówka Paryż”, Rzy gm. Sochocin
	9.	Sery i inne przetwory mleczne	Ser swojski z czosnkiem	Jerzy i Urszula Wyrwicy, Gospodarstwo ekologiczne, Kolonia D3, gm. Osieck
	10.	Owoce, warzywa, przetwory owocowe i warzywne	Wiśnie z leśnym akcentem	Elżbieta Rybaczewska, Gospodarstwo rolne, Borki Kosiorzki, gmina Wiśniew
	11.	Miody	Miód kurpiowski	Kurpiowsko-Mazowiecki Związek Pszczelarzy z Ostrołęki
	12.	Napoje	Piwo „Ciechan Miodowe”	Browar Ciechan z Ciechanowa
III edycja - 2009	13.	Wyroby piekarnicze, cukiernicze i inne wyroby mączne	Chleb gołdkowski na zakwasie	Uczniowski Klub Sportowy przy Zespole Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego im. Jadwigi Dziubińskiej w Gołdzkowie w powiecie pułtuskim
	14.	Wędliny oraz przetwory mięsne i	„Derte Łolsynowe”	Teresa Szymczyk, Gospodarstwo agroturystyczne „Kurpanika” Lelis w powiecie ostrołęckim
	15.	Sery i inne przetwory mleczne	Ser podpuszczkowy dojrzewający. Wyróżnienie – Sery Domowe Rosiaka	Honorata Cieślak indywidualne gospodarstwo rolne, Rososz w powiecie mińskim Sławomir Rosiak indywidualne gospodarstwo rolne Brzozów w powiecie sochaczewskim

Edycja konkursu - rok		Rodzaj produktu	Nazwa produktu	Producent
	16.	Owoce, warzywa, przetwory owocowe i warzywne; produkty pochodzenia roślinnego	Maliny z rumem	Smaki i Aromaty, Anna Langowska Kobyłka, powiat wołomiński
	17.	Miody	Miód lipowy	Adam i Wojciech Piotrkowscy Gospodarstwo Pasieczne Żuromin
	18.	Napoje	Nalewka z derenia	Halina Mitrega Indywidualne gospodarstwo rolne Nowa Sucha, powiat sochaczewski

Załączniki graficzne

Zał. graf. 1. Założenia przestrzenne (układy urbanistyczne, wnętrza urbanistyczne – place, ulice, zespoły przestrzenne) – stan na 31.12.2009 r.

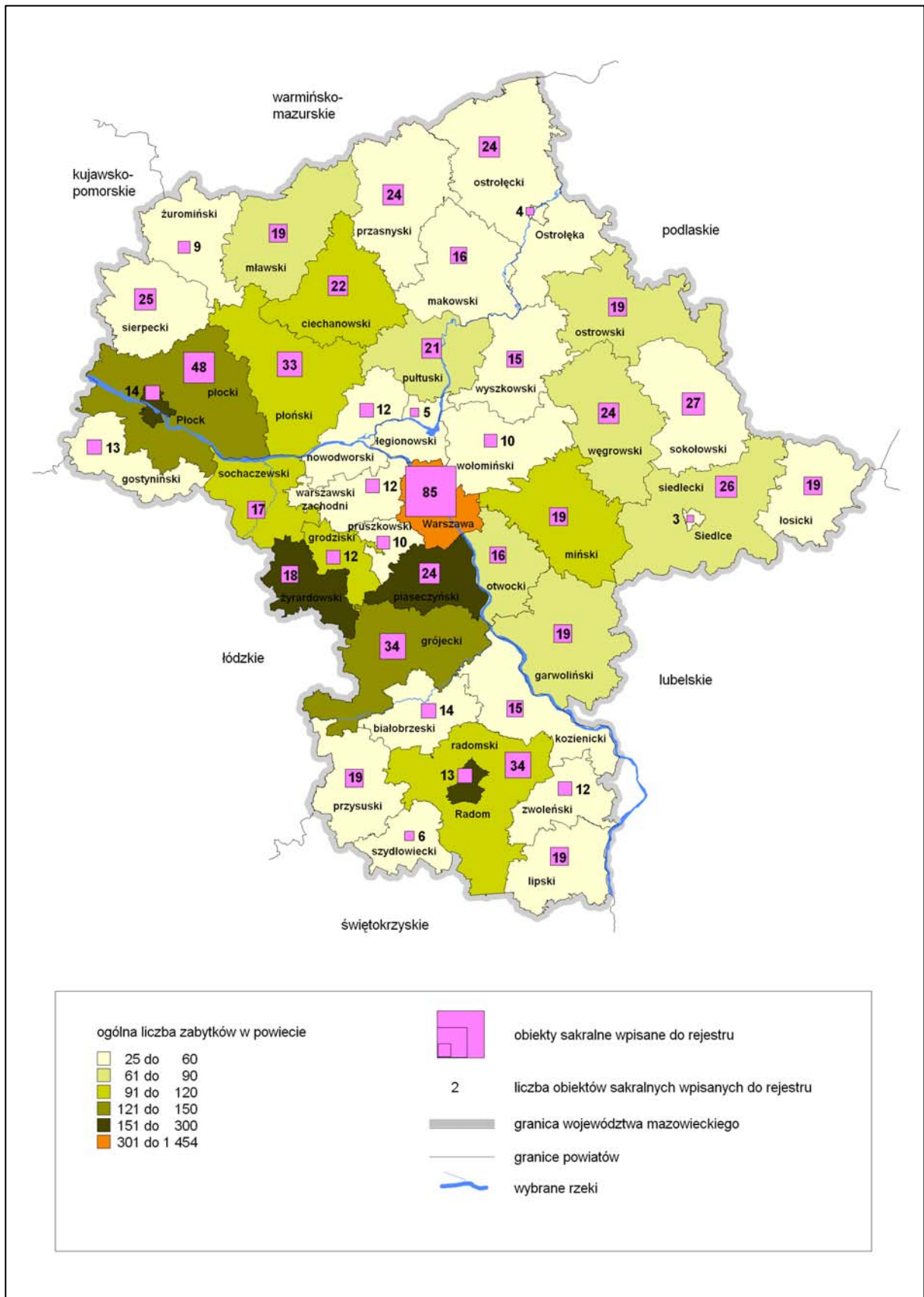

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych z KOBiDZ

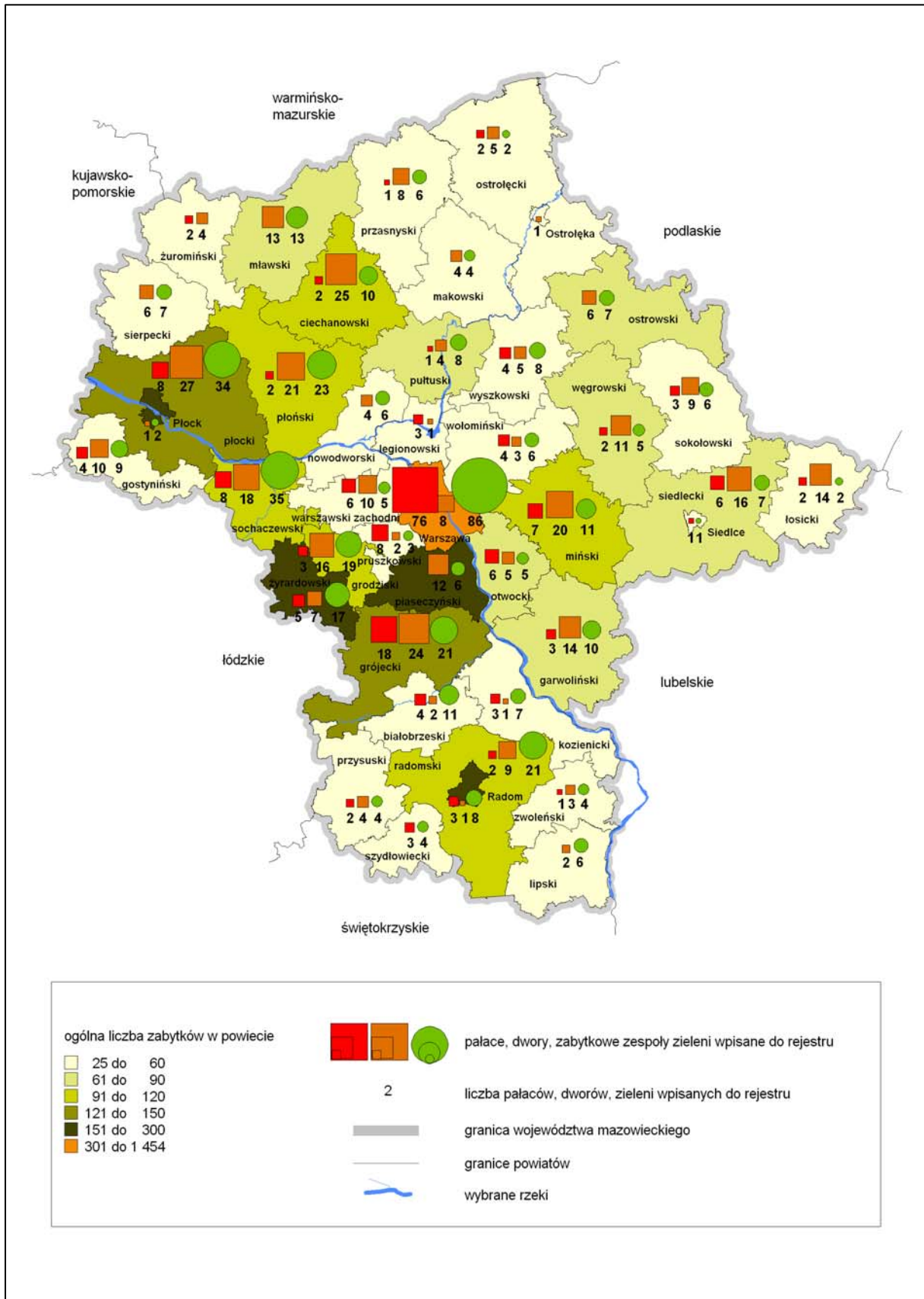

Zał. graf. 3. Obiekty sakralne – stan na 31.12.2009 r.

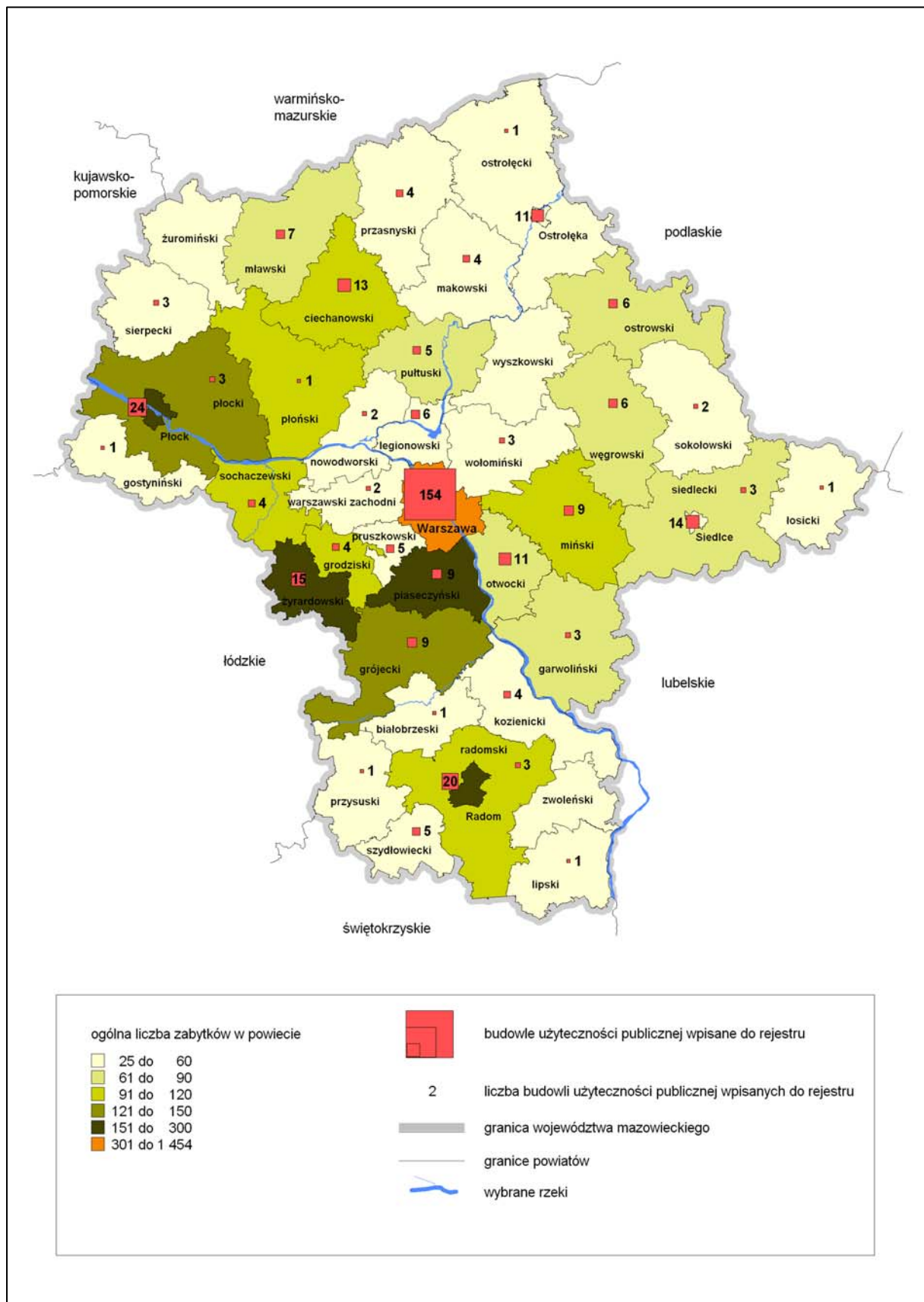
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych z KOBIDZ

Zał. graf. 4. Pałace, dwory, zabytkowe zespoły zieleni – stan na 31.12.2009 r.

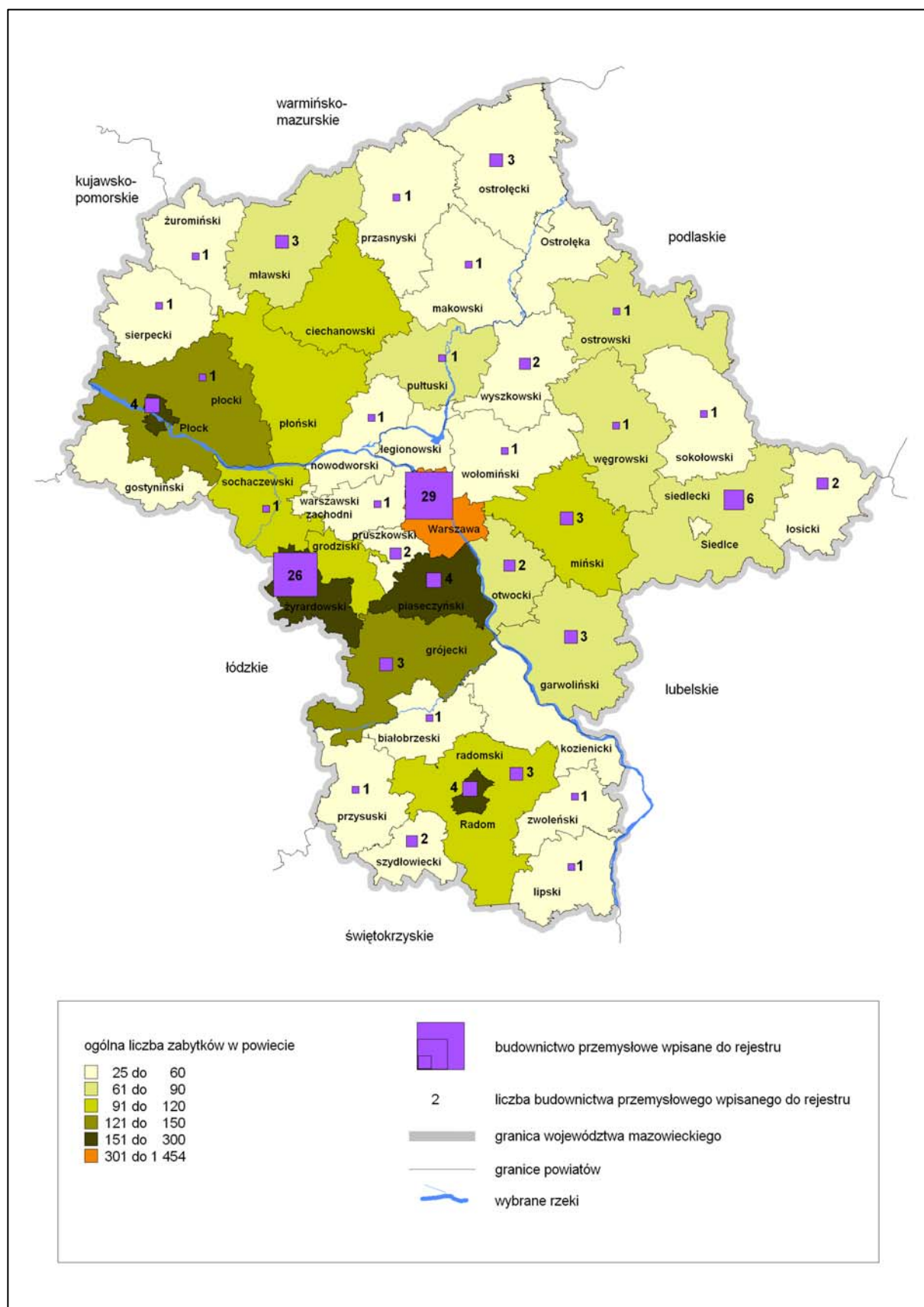
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych z KOBiDZ

Zał. graf. 5. Budowle użyteczności publicznej – stan na 31.12.2009 r.

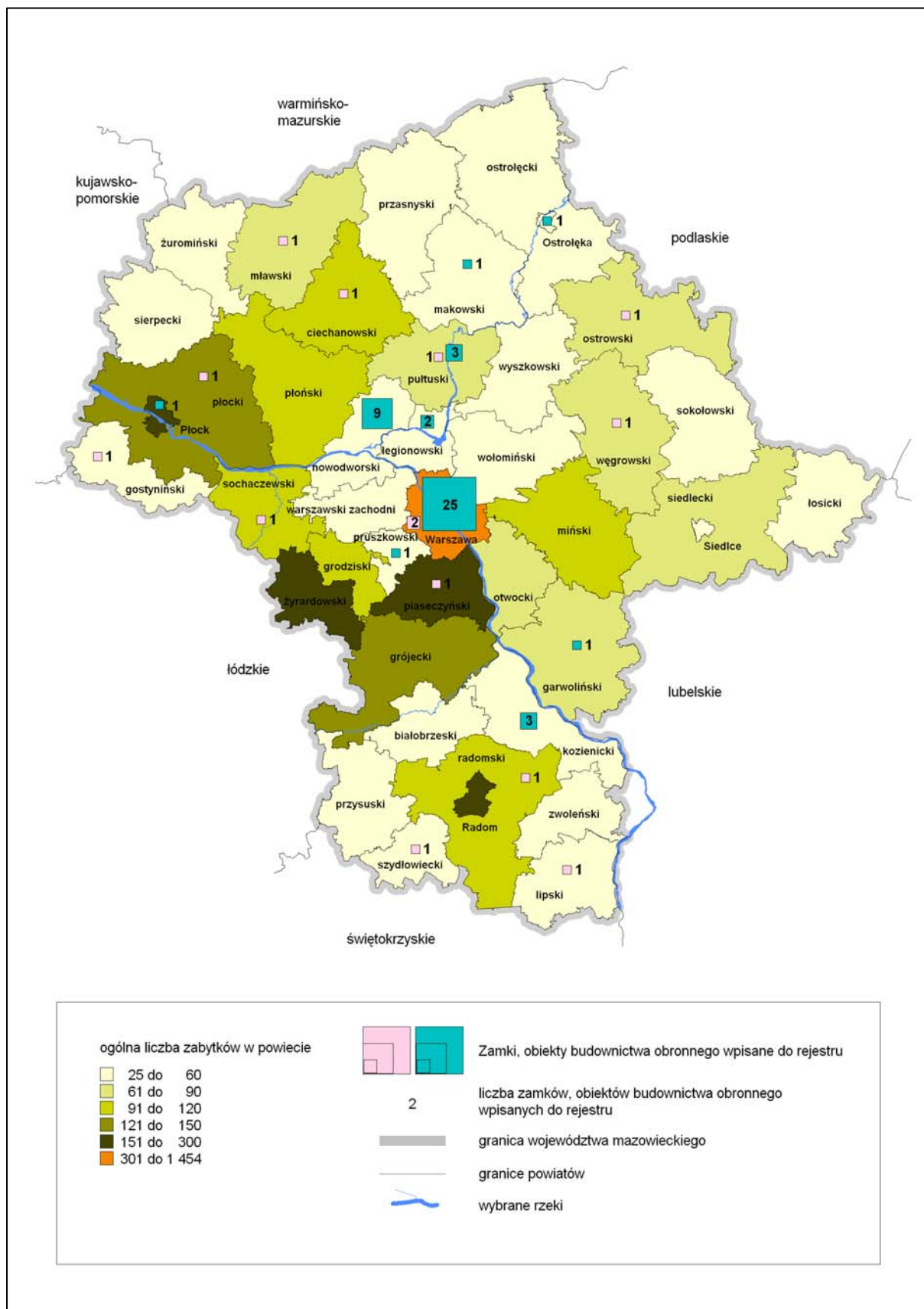
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych z KOBiDZ

Zał. graf. 6. Budownictwo przemysłowe – stan na 31.12.2009 r.

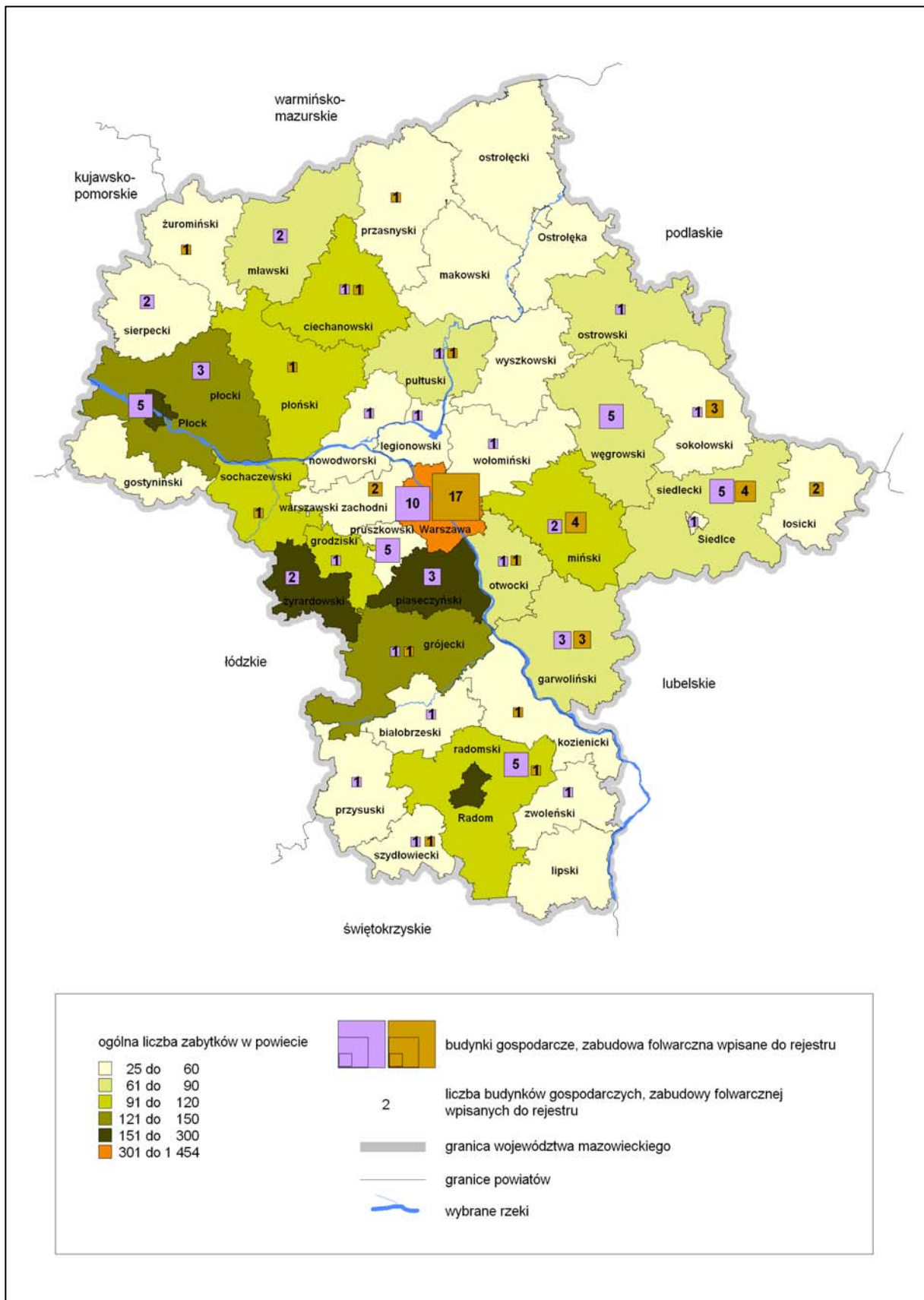
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych z KOBiDZ

Zał. graf. 7. Zamki, obiekty budownictwa obronnego – stan na 31.12.2009 r.

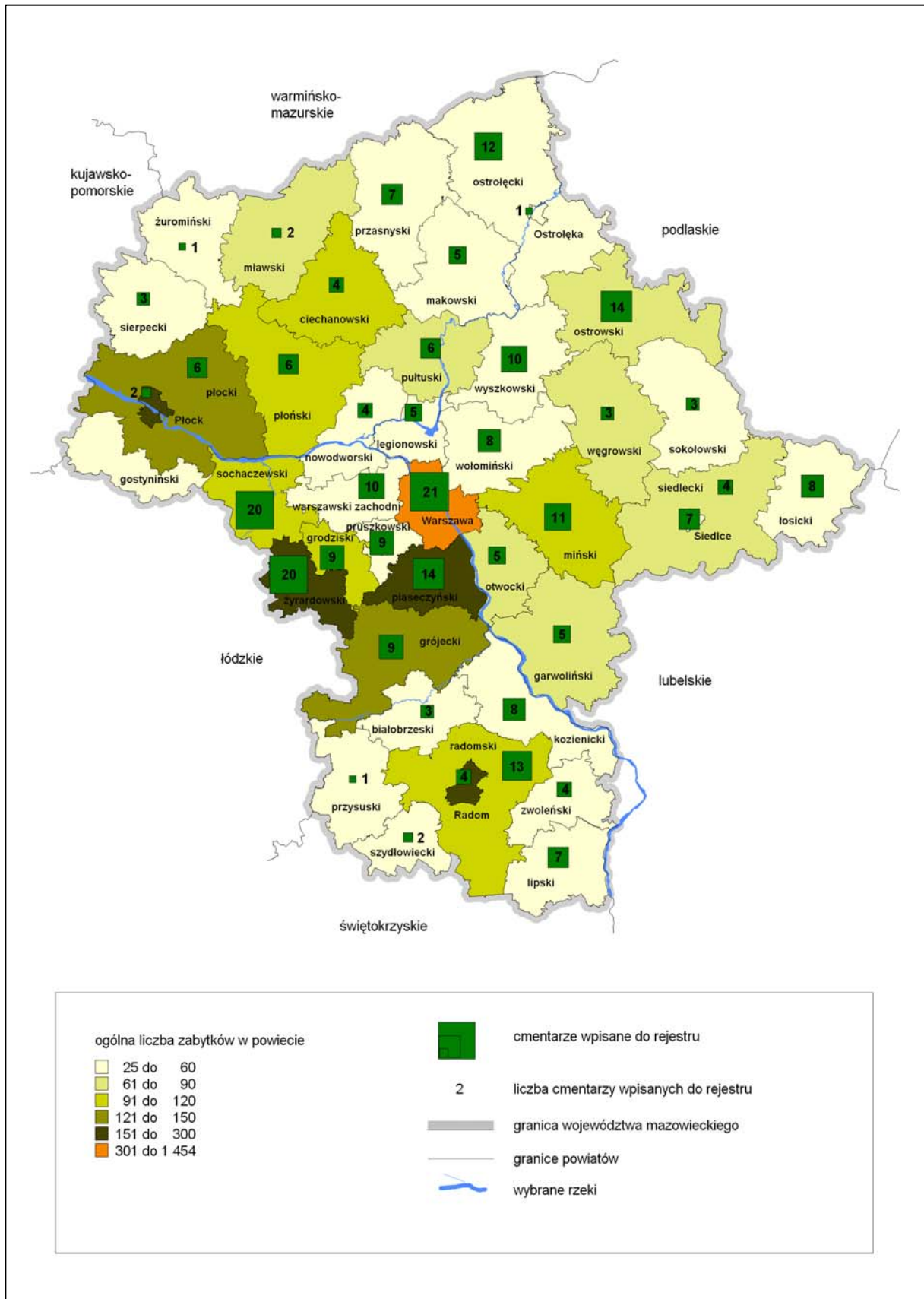
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych z KOBiDZ

Zał. graf. 8. Budynki gospodarcze, zabudowa folwarczna – stan na 31.12.2009 r.

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych z KOBiDZ

Zał. graf. 9. Cmentarze – stan na 31.12.2009 r.

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych z KOBiDZ

SPIS MAP

Mapa 1. Wojewódzki Rejestr Zabytków – Analiza zmian w okresie 01.01.2008-31.12.2009	16
Mapa 2. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami. Turystyczne Pasma Przyrodniczo - Kulturowe.....	20
Mapa 3. Stolice Kulturalne Mazowsza.....	36
Mapa 4. Obchody Europejskich Dni Dziedzictwa w województwie mazowieckim w 2008-2009 r. ...	40
Mapa 5. Dziedzictwo kulinarne Mazowsza.....	45
Mapa 6. Dotacje na realizację zadań z zakresu dziedzictwa kulturowego w 2008-2009 roku - ochrona zabytków	49
Mapa 7. Dotacje na realizację zadań z zakresu dziedzictwa kulturowego w 2008-2009 roku - promocja regionu.....	51
Mapa 8. Dotacje na realizację zadań z zakresu dziedzictwa kulturowego w 2008-2009 roku – dziedzictwo niematerialne.....	53
Mapa 10. Dotacje na realizację zadań z zakresu dziedzictwa kulturowego w 2008-2009 roku - historia regionu.....	55
Mapa 11. Dotacje na realizację zadań z zakresu dziedzictwa kulturowego w 2008-2009 roku - wielcy twórcy.....	57

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Zabytki nieruchome wpisane do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków wg rodzajów w okresie 01.01.2008 - 31.12.2009 r.....	13
Wykres 2. Liczba obiektów wpisanych do rejestru – stan na 31.12.2009 r.	14
Wykres 3. Struktura zadań, którym przyznano dofinansowanie z budżetu Samorządu Województwa w 2008-2009 roku (wg liczby projektów).....	46
Wykres 4. Podział środków finansowych z budżetu województwa mazowieckiego na realizację zadań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego w 2008-2009 roku (w PLN)	46
Wykres 5. Udział dofinansowania zadań z zakresu ochrony zabytków w ogólnej kwocie dotacji w 2008-2009 roku	48
Wykres 6. Udział dofinansowania zadań z zakresu promocji regionu w ogólnej kwocie dotacji w 2008-2009 roku	50
Wykres 7. Udział dofinansowania zadań z zakresu dziedzictwa niematerialnego w ogólnej kwocie dotacji w 2008-2009 roku.....	52
Wykres 8. Udział dofinansowania zadań z zakresu historii regionu w ogólnej kwocie dotacji w 2008- 2009 roku.....	54
Wykres 9. Udział dofinansowania zadań z zakresu promocji wielkich twórców regionu w ogólnej kwocie dotacji w 2008-2009 roku	56

SPIS TABEL

Tabela 1. Analiza zmian w wojewódzkim rejestrze zabytków w okresie 01.01.2008-31.12.2009	17
--	----

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW GRAFICZNYCH

Zał. graf. 1. Założenia przestrzenne (układy urbanistyczne, wnętrza urbanistyczne – place, ulice, zespoły przestrzenne) – stan na 31.12.2009 r.....	72
Zał. graf. 2. Domy mieszkalne – stan na 31.12.2009 r.....	73
Zał. graf. 3. Obiekty sakralne – stan na 31.12.2009 r.....	74
Zał. graf. 4. Pałace, dwory, zabytkowe zespoły zieleni – stan na 31.12.2009 r.	75
Zał. graf. 5. Budowle użyteczności publicznej – stan na 31.12.2009 r.	76
Zał. graf. 6. Budownictwo przemysłowe – stan na 31.12.2009 r.	77
Zał. graf. 7. Zamki, obiekty budownictwa obronnego – stan na 31.12.2009 r.....	78
Zał. graf. 8. Budynki gospodarcze, zabudowa folwarczna – stan na 31.12.2009 r.	79
Zał. graf. 9. Cmentarze – stan na 31.12.2009 r.	80